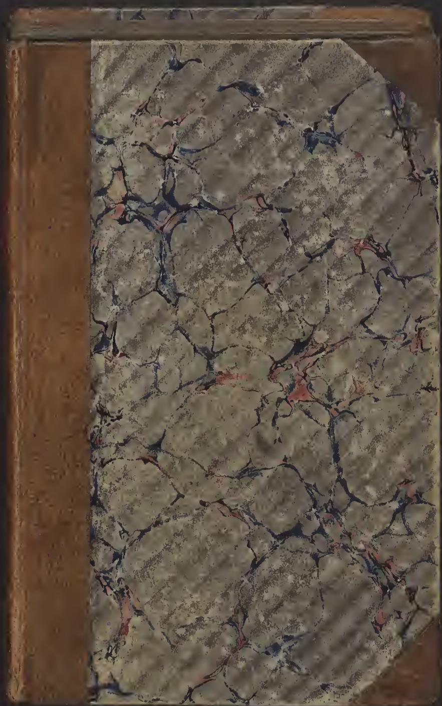

Úrvaldar

Smá-Søgur,

Almenníngi til Fródleiks og Skemtunar.

Útgefnar

af

Dr. Magnúsi Stephensen,

Conferenceráði og Justitiarius í Íslands konúnglega Landsyfirrétti, etc.

I. Bindis 1ta Hefti.

Videyar Klaustri, 182[illegible]

Prentad af Faktóri og Bókþryckjara

G. J. Schagfjörd.

Innihald:

I. Sókrates*).

Þessi nafnfrægi Spekingur fæddist 470 árum fyrir Krists hingadburd, í þorpinu Alópeke hjá Grícklands Athenuborg. Fadir hans hét Sóphróniscus, og var Steinbílæta smidur, en módir hans, Phænareta, var Yfirsetu-kona. Fadirinn ól hann upp vid handverk sitt, var þad litt vid sveinsins gèd, sem hneigdist til ædri sýslana; þó tók hann vid þad þeim framförum, ad Gratianna (Þocka-gydjanna) bílæti, sem hann mindadi, fengu

A

*) Lengi hefir Spekingurinn Sókrates verid á øllum øldum talinn frægastur allra heidinna Spekínga ad lærdómi, lifnadi og fyritaks dygd, svo ad mjer fannst vel hlýda hjer ad birta þetta litla Safn med Agripi af hans merkilegu Lífs, og Dauda-Søgu, hveria ítarlegri finna má hjá Diogenes Laertius, Platone, Xenophon, Brücker, Byskupi Dr. Bloch, Rollin og fleirum. Hier fylgi eg helzt Brücker og W. Enfields History of Philosophy from the earliest times. London, 1791 4to. í styttsta ágripi; þó med nockrum viduranka hjer og hvar eptir hinum.

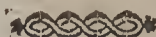
stødu í Athenuborgar Kastala. Ætilvægum födurarfi svalladi náúngi hans brádlega burt, svo Sókrates neyddist til ad lifa af erfidi og handverki sínu, en vardi þó öllum þeim stundum, sem hann mátti, til ad nema Heimsspeki.

Ríkur madur í Athenuborg, ad nafni Criton, tók eptir námfýsi eda sérlegri laungun til lærdóms menta og fyritaks gáfum hjá þeim únga Sókrates', og tók hann því ad sér, en fól honum á hendur kénnslu barna sinna. Vid þad sagdi Sókrates skilid vid handverk sitt, en gaf sig allann vid lærdóms ydkunum; hlýddi hann á kénníngar helztu og frægustu lærdóms-manna, sem þá vóru margir í Athenuborg, og nam fyrst Heimsspeki af Anaxagóras, sídan af Archelaus; Náttúru-frædi, Málsnilld, Skáldskap, Hljódfæra-list og Jardar-mælíngu af ymsum ödrum, þar á medal af lærdri og sidprúdri Konu, ad nafni Aspasia, þar í borginni.

Brádlega vard Sókrates talinn einhverr besti Borgar-madur í Athenu og mikill Spekíngur. Eins vottadi hann sig ágætann Kappa í herförum, t. d. vid umsátur Potidæu Stadar í Thraciu, hvar hann í vetrarherferdi bar ad eins vana búníng sinn, og gekk berfættur á ísum, þegar adrir Grickjar fengu varla klædt af sér kulda. Þar bjargadi hann Alcibiadi, hvern hann sá særdann falla, og vardi hann svo og vopn hans, ad bádum vard borgid; urdu honum fyrir þad ályktud Hetju-

verdlaun ad lokum, sem hann þó qvad vera Alcibiadi sjálfum, og eptirlét honum þau til ad erfa med dygd hans. J seinni herfor sá hann Xenóphon liggja særdann á vígvelli, og bar hann á herdum sér burt úr hershöndum; margopt bjargadi hann þannig ymsra lífi, en vogadi sínu manndómslega fyrir Fødurland sitt og vini.

Framt ad sextugur ad aldri tók hann fyrst vid verdslegum vøldum í Fimhundr-ada-Rádinu. Létu honum þau ad sonnu stýrdt fyrst í stad, sem oldrudum og vid þau óvønum, en fljótt vottadi hann sig vitrastann allra þeirra og rádvandastann, þegar almúginn ódur krafdi daudadóm Admírála, sem eptir orustu vid arginusisku Eyarnar, ecki gátu, vegna stormvidra, safnad upp líkum fallinna Athenuborgar manna, eda slædt þau upp úr sjó og grafid, hvad frændur þeirra fostnu á-toldu; reis Sókrates þá, sem Ráds-Forseti upp, og gaad løgum gagnstædt ad dæma Ad-mírálana fyrir þetta til dauda; en þó atqvæda fjøldi lýdsins redi fyrir daudadómi í því máli, neitadi Sókrates oldúngis ad samþyckja og undirskrifa svo ránglátann, en — sókti úr því aldrei Þíng né Fólksfundi þar framar. Ecki gegndi hann heldur þeim 30 Thrønnum, sem innsettir urdu í Athenu vold seinna, þegar þeir ognudu og fyrirbudu honum od kenna úng-dóminum Sidalærdóm og Heimspeki fram-

ar, því hann kénndi þrátt fyrir þeirra bann, lastadi grimd þeirra og undirokanir, en stód rokſamlega uppá rétt Medborgara sinna med óbifelsu stoduglyndi, þo hann med því egndi hina til brædi og legdi líf sitt í háska; hann ótradist samt hverki svikrædi þeirra né ofbeldi, og þegar þeir budu honum, ásamt ødrum, ad ferdast til Salamis, og handtaka þar rîkann Borgara, ad nafni Leon, hvern Thrannar þeir af óvild einni vildu láta saklausann til dauda dæma, fór Sókrates hvergi, og qvadst fyrr láta líf sitt, enn verda dráps verkfæri þeirra á ødrum saklausum; vildu þeir hann þó til ferdar þeirrar, svo ad nýtt ákjæru-efni fengju gegn honum*). Eru nú framanſøgd dæmi nóg til sanninda um, ad hann gódur, rádvandur, og einbeittur madur var, sem Borgari. En — lángmestann heidur ávann hann sér med speki sinni og Sida-lærdómi, honum samqvæmum staklega dygdugum lísnadi og hugar-ró þeirri og stoduglyndi, med hverju hann tók sínum óverdskuldada dauda.

*) Þessa 30 Thranna í Frilandsstjórnar stad, setti Lysander í Athenuborgar vald, 404 árum fyrir Krists burd, en Thrasybulus ljet þá drepa árinu seinna, og ávann Athenu mønnum frelsi og Frístjórn á ný. A medan þeir sátu þar ad raldum, linnti aldrei fángelsi manna eda dómum til útlegdar, eigna- og líf-tjóns, og segir Xenophon: ad þeir á 8 mánudum í fridi, hafi látid fleiri borgarmenn drepa, enn fjandmenn fellt hafi í 30 ára herførum.

Sterk bein þarf til ad þola góda daga, segir ordtakid. Svo hefir þad ollum fjølda manna og þjóda reynst, sem vid aukin vold, veldi og aud fallid hafa til ofmetnadar, til ydjulehsis, til óhófs og vellystinga, en frá dygd, heidri, dugnadi og ollu sidgædi. Þetta vottar veraldar sagan um Persa, Rómverja, Grickja og ymsar þjódir. Audur og aukin vold hofdu gjørspillt um Sókratis daga sidferdi manna í Athennborg. Ohóf, vellystingar og allur sá ódygda her, sem af þessum leidir, tóku þar yfirrád, en fornar dygdir gleymdust. Vinátta og skylda máttu vikja fyrir egin gagni og metnadar óstjórn; rádríkur og fávis almúgi stýrdi ollu í Athenuborg ad egin vild; Løgin vanvyrdtust; Dómstólar megnudu engum Rétti ad vidhaldá; Embætti og Atqvædi gengu þar kaupum og solum, sem varningur, og dygdir vóru loks misvyrdtar, sem lestir, en lestir gjordir ad dygdum. Ungdómur allur inndrack lastanna eitur med vaxandi árum og uppheldi. Vitringar (Sóphistar) svo nefndir, sem leida áttu til sannrar dygdar, breyttu kenningum sinum eptir lyds-ins, almennings og voldugra spillta dagfari og munadarlifi, kendu loksins: „Ad Réttur bæri „einúngis þeim voldugri; allar athafnir væru „ósaknæmar; mannleg farsæld sé falin í, ad „skapa sér sem flestar fysnir og þarfir og ad „fullnægja þeim. Eirlegheit og hóssemi væru „ad eins skyldur fyrir fávisa og gagnstædar

„mannlegri farsæld." Einkum kenndu þessir vitríngar þá ment, ad flækja allt svo í skarpvitrum, en rángsnúnum fortølum, ad hid ránga sýndist vera satt, vondt málesni gott og rett, snúa út úr og umsnúa svo ollu, einkum vid málasóknir, laganna ordum, ad einúngis ránglæti og ódygd yrdu metin, sem rettur og skylda, hvar med þessara Vitrínga (Sóphista) nafn vard eins hatad og vanvyrdt, eins og þad ádur — á medan þeir kenndu sannann vísdóm og dygd — var allstadar tignad.

Þetta rann Sókrates, sem sonnum Vitríngi og dygdugum manni, til rifja. Hann umgeckst ydulega allar Stettir med gladværd, hógværd og gódsemd, til þess ad kynnast og komast ad almenníngs brestum og þorfum, og rjedi þvi af ad offra tíd, ydn og æfi sinni til ad innræta monnum dygd og skyldurækt, vyrdíngu fyrir løgunum og þeirri ædstu Veru, um hverja, hennar dýrkun og manna áqvordun og skyldur hann hafdi mindad ser vissari og háleitari þánka, enn nockurr heidinn Spekíngur fyrr eda sídar. Hann kenndi: „Ad hin ædsta Vera, edur Gud, enn þótt „ósýnilegur, sæist gløggt í verkum hans, sem „undir eins vitnudu um hans tilveru, hans „vísdóm og gódgjørnu forsjón. Hyggid ad,„— sagdi hann í samrædum sínum vid Aristodemus og Euthydemus —„ yckar egin sál stjórn„ar yckar líkhama ad vild sinni, og þad má „sanna yckur, ad sú ædsta skynjandi Vera

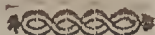
„yfir öllu skepnu, rædur eins ad vild sinni
„öllum hlutum. Gáid þid, imindad yckur,
„fyrst yckar augu fá adgreint sjarlæga hluti, ad
„Guds auga megni ecki í sama vetfángi ad
„yfirlíta allt? eda, fyrst yckar sál yfirvegar
„óstand og athafnir í ymislegum löndum, ad
„Guds vísdómur megni ecki allt í einu ad
„granskoda allt, sem skédur í öllu skepnu?
„Sá er náttúra Guddómsins, ad hann sjer
„allt, heyrir allt, er allstadar nálægur og sífelldt
„rædur fyrir öllu, sem skédur. Hann, sem
„nidurskipar og stjórnar öllu; hann, sem er
„uppsprettá til alls, sem nefnist gott og ágætt;
„hann, sem midt í ymislegum umbreytingum
„hlutanna vardveitir Náttúrunnar óveiktann
„gáng, og hvers lögum allar verur eru undir-
„gefnar; hann, þessi ædsta Vera, enn þótt
„sjálfur óskynilegur, er samt audsjen í hans
„dýrdlegu verkum. Lærid því af skepnudum
„hlutum ad vidurkénna óskynilegt almætti og
„ad heidra Gud."

„Þessi sanna guddómlega forsjón" —
kénndi hann enn framar — „sem stjórnar öllu
„Skepnunar-verkinu, elur sérlega önn fyrir
„manninum, hvern Gud mindadi ágjætari
„ödrum dýra tegundum, og særann um ad
„þeckja og dýrka Skapárann. Vilja sinn
„birti hann bædi med Náttúrunnar eilífu lög-
„um og samvitskunnar advarandi röddu; líka
„med spádómum og kraptaverkum. Fyrir
„þessum allsstadar nálæga og alvitra Gudi ber

„manninum ad blygdast, dýrka hann með
„þeim trúarbragda sidum, sem lög sérhvers
„lands fyrirskipa; en þó helzt med heilögu og
„dygdugu framferdi, ávinna sér Guddómsins
„hylli."

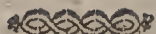
Auk þess ædsta Guds hélt Sókrates adrar ágætar Verur edur hærri Anda (Engla) til vera, hverjir, sem undirgéfnir et-indisrekar Guds, stýrdu Náttúrunnar mikla ríkis vidburdum, og einkum vegnudust mann-inum margvíslega; þessar gódgjørnu Verur vildi hann því láta elska og heidra og blygdast fyrir þeirra ósýnilegu nálægd. Einkum rædd hann opt um vissann Anda (Genius), sem smámsaman birti honum hid tilkomanda og varadi hann vid vondu og skadlegu. Ad sönu er þad líklegast, ad hann med honum meint hafi einúngis þann guddómlega krapt ljentann skynsemi manna, med hennar vøndudu dóm-um edur samvitskunnar hugvekjum, ad fá adgreint rétt frá raungu, gott frá illu; ad hverrar stjórn og bendíngu Sókrates og alla æfi lagadi allar athafnir sínar, samt er ecki ad fortaka, ad hann hafi eignad þær advaranir innblæstri einhvers sér gefins Verndar-Engils, hvern Gud ljeti sér, sem fleirum, birta ókordna hluti, hvers vegna hann og rédi til ad géfa spásøgnum gaum; hefir þad og verid mørgu Stórmenni tamt, sem fundid hefir kall sitt til framqvæmdar merkis hluta á jordu, einkum í trúarbragda efnum, ad halda sér þar til send-

ann Styrktar-Engil af Gudi; en hér fann Sókrates sitt kall vera, med krapti og støduglyndi ad leida villuráfandi medbrædur sína til verdugri Gudsþeckíngar og dýrkunar med dygdugu lífserni, og til apturhvarfs frá løstum og gudleysi.

Hann kénndi, eins og ádur er ávikid: ad hverjum vitrum manni bæri ad dýrka Gud, samqvæmt átrúnadar sidum og løgum sins lands; kénndi þó miklu réttari átrúnad enn ádur, og gjørdi ræka marga dikti almúgans um Godin. Vildi þarámót állta Ceremoniur eda sidi í Gudsdýrkun einúngis sem útþýdandi teikn fyrir sanſalega menn, til ad leida med gudrækilega tilbeidslu einfaldra, en þó hjartans hreinskilni og gódann tilgáng ad vera markverdust vid alla gudrækni; og þar hann var sannfærdur um veikleika mannlegrar skynsemi, til ad fá grublad til gagns úti Guds veru, hvad dæmi gétgátna fyrri Spekinga um uppruna allra hluta vottudu honum, vildi hann med varúd og lotníngu láta tala um Guddómsins edli, en matti annad hjal þar um syndsamlegt og skilsku eina, einkum þá trúar-dikti, sem eigna Gudi mannlega breiskleika og løsti, og eins þá svo nefndu Speki, sem rakti uppruna orsakir alls svo lángt, ad Guds tilvera þar med gjørdist efasom.

Eins skynsamlega dæmdi hann um krapt Bænarinnar, sem er svo mikilvægur hluti af Guds-dýrkun; því ecki skeytti hann þeirri

drottnandi hjátrú, sem vonadi med audmjúkum fagurgala, fogrum heitum og fórnum, ad sá sér afrekad hylli Guds, eda med særingum Anda ad fá umbreytt þeim óraskanlegu Náttúru-logum. Henn bad þá allsstadar náðugu Forsjón, sem veroldinni stýrir, vegur og úthlutar kjorum manna, en aldrei um neitt sérlegt edur án forords, en fól ósfir sinar Forsjónarinnar vilja þanninn: „Gud! vyrdstu ad gefa „oss ávalt þad, sem er sannarlega gott, þó „vér beidumst þess ecki; en afstýr óheillum frá „oss, eins þó vér af fávitsku beidumst þeirra."

Mannlega sálu adgreindi hann verulega frá líkamanum, og héldt hana ná-tengda Guddóminum, ecki vid hlutdeild somu veru, heldur vid násvipada líkingu. Manninn héldt hann bera lángt af ollum odrum dýrum vegna skynseminnar, og ad gódir menn lifa mundu Andanna lífi eptir daudann og medtaka umbun dygda sinna. Þó vyrdist hann ecki fullvíss verid hafa um þetta, en sú huggun, sem hann gjordi sér vid yfirvegun síns dauda, vyrdist samt grundvollud verid hafa á trú hans og von um ódaudlegleika. Ciceró segir hann trúad hafa: ad mannleg sál sé af guddómlegu undirstodu-efni, sem, þegar hún skilur vid líkamann, hverfi aptur til himins, og ad sú ferd þángad verdi þeim audveldust, sem í lífinu mestum framserum hafi tekid í dygdum. Þar á mót skeytti hann alls ecki Skáldanna nístárlegu og ótrúlegu diktum um Nedri-bygdir,

og þegar hann einusinni var spurdur: hversu ástadt mundi þar? svaradi hann: „hverki „kom eg þángad nockurntíma, nè fann „neinn þadan kominn."

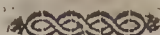
Sókratis Sida-lærdómur allur var bygdur á óbifanlegum grundvelli heilagra trúar-bragda. „Fyrsti grundvollur til dygdugrar „breytni, og sem nær til alls mannkyns, eru „— sagdi hann — Guds løg, og enginn vikur „ad ósekju frá þeim. Opt tekst ad skjóta sèr „undan hegníngu eptir mannlegum løgum, „en engum vinnst ad vera ránglátur eda ó- „þacklátur án þess honum sè hegníng viss; „af hverju eg ræd, ad þau sakalog sèu gèfin af „ædri Løggjafara enn mönnum." Allar þjód-ir og menn, vill hann segja, hafa innvortis til-finníngu um rètt og órètt innplantada þeirra samvitskum af Gudi, hann hefir og med sjálfri náttúru manna sameinad þær afleidíngar dygda og lasta, sem enginn fær undan komist; því eru øll Guds bodord gødskurik og veruleg far-sæld, ætíd sameinud dygd og visdómi; en vis-dómur sè, ad þeckja, heidra og æfa dygdina; ánægja fylgi þeirri æfíngu fortakslaust og þess vegna farsæld, og því sè einúngis rádvandur madur sæll, en engin sonn sæla annars bundin vid aud og eignir; sè því fásinna ad reyna til ad skilja þad sundur, sem Náttúran eins ná-qvæmlega hefir sameinad, eins og dygd og farsæld.

Í stad þess ad grubla til óhófs yfir uppruna hins vonda í heiminum, hvad hann af villu þeirri, sem skilníngarvit manna leida þá í, med skockum smidunum og raungu áliti hlutanna, sprettna alla þá fordóma og hjátrú, sem blinda skynsemina, svipta viljann frelsi og gjora manninn tilhneigingunum ánaudugann, „en — sagdi hann, „birti skilníngin upp, hverfa misskilníngarnar; dygdin verdur inndæl, lestir „vidbjódur. Þann upplýsta mann leidir sannfæríng til dygdar, til réttvísi; því hann veit „annara heill og fullkomnun sinni egin samfara; „til hófsemi, því hann sér vellystanna hættulegu afleidíngar, og til gudhrædslu, því „hann þeckir undirgefni sína vid Gud og skyldur þær, sem af henni leida." Til egin sidbóta og heilla átti madurinn ad elska hófsemi, fordast svall og óhóf í mat og dryck og klædnadi, vellystir, dramb og ágirnd, halda fýsnum og gedshræríngum sínum í taumi, fara skynsamlega med efni sín. „Þad gjörir manninn hraustann" — sagdi hann — „bædi til sálar og „líkhama, otulann og duglegann til starfsemi, „ástsælann og vyrdtann í lífinu, en heidradann og saknadann eptir daudann." Réttvísina ljet hann innibirda allar skyldur mannsins vid land og lýd; þacklátsemi vid Foreldra og velgjordamenn; lotníngu fyrir landsins lögum og þeis Embættismönnum; rádvendni og gódvild í framferdi, eins vid fjandmenn og óvini, hvad Sidalærdóms kénnendur fyrir og

nockrir eptir hann þó aldrei kéñdu, heldur teldu hefnd med dygdum og hógværd sinnisbrest. „Enginn má áreita annann" — sagdi haň — „því verra miklu er ad gjöra enn ad líða „óréttinn. Þjódirnar láta stríd skéra úr „þrætum þeirra, en login ein ega þad ad gjöra „medal Borgaranna, svo ollum verdi óhult."

Þetta var hofud inntak hans sidlærdóms og hefir aldrei nockurr heidinn Vitríngur hafs hreinni og háleitari þánka um Gud, Manninn og Skyldur mannsins enn Sókrates og haň innsiglaði líka þenna sinn lærdóm med samsvarandi frábærlega dygdugu liferni og merkilegum dauda. Í stuttu máli: hann var eins og hans vitri og dygdugi Lærisveinn Xenóphon lýsir honum: „svo gudhræddur madur, ad „hann eckert tók sér fyrir, nema hann tæki „Gud med sér um þad til rádaneytis; svo „réttvís, ad hann aldrei áreitti nockurn maň, „en veitti morgum mikla gódvild; svo hófsam„ur, ad aldrei matti hann neina lystisemd meir „enn dygdina; svo vitur madur, ad hann var „fær um, jafnvel í vandræda-mestu tilfellum, „án annara rádleggíngar, ad ráda til þess, „sem hollast og rettast var, og sérlega vel fallinñ „til ad styrkja adra med gódum rádum. Ad „sjá menn út, finna ad brestum þeirra, en „hvetja þá til skyldurækt ar, var honum gefid. „Þar eg — segir hann — fann alla þessa yf„irburdi hjá Sókrati, hefi eg ætíd heidrad haň, „sem þann dygdarikasta og farsælasta mann."

Heidurlegt er og Ciceró's vitni um Sókrates: „ad hann fyrstur manna hafi leidt „Spekina frá himnum ofan á jordina, svo ad „hún bygdi hjá mönnum, og breiddi heill og „blessun út yfir lönd og lýdi;" eins og Plató's Spekings, sem nefnir Sókrates himinfallinn skenk gefinn Athenu mönnum.

Eg minntist þess, ad Sókrates hafdi verid vel laginn til ad sjé menn út, edur þeckja náttúrufar og bresti þeirra af andlitsfalli, hvad oa fleirum náttúrufródum mönnum er gefid. Hann hjeldt fagurt útlit optar boda góda sálar eginlegleika, edur ad minnsta kosti hæfilegleika til betrunar; því sagdi hañ vid Xenophon, þegar hann sá hann fyrst í þraungri gotu, en honum leitst vel á hann, svo hann lagdi staf sinn þvert um veg hans: hvar fást naudsynjar lífsins keyptar? Xenophon hikadi vid med svar, svo Sókrates spurdi hann aptur: hvar góda og rádvanda menn væri ad finna? enn þá stód svarid í Xenóphon, svo Sókrates svaradi sjálfur til: fylgdú mér til ad læra þad! Vard Xenóphon úr því Lærisveinn Sókratis og aldavinur. Sjálfur var Sókrates mjög svo ófrídur sínum, því sagdi náttúrufródur madur, ad nafni Zópyrus, vid Lærisveina hans: ad Sókrates liti út til ad vera vellystugur og lastafullur; þeir þycktu þad fyrir Lærimeistara sinn og færdu honum þau tídindi, en Sókrates qvad hinn rétt hafa dæmt af útliti sínu, og einúngis skynsemi sína

og stjórn síns náttúrufars hafa hverttveggja niðurkjæst. Hann var maður hóffamur, lífdi heima og eins í heimbodum ætíð spart, góðgladur og skemtinn í samqvæmum, ætíð blíður, jafnlyndur, hógvær og mesti stillingarmaður. Á það reyndi og sífelldt í hjónabandi hans með sár-geðstyrðri og óstýrilátri Konu, mesta skafsi, að nafni Xantippe, hverr optarst tjáist hann ángrad hafa með heimilis ófridi, sífelldri jogun, þverlyndi og dreitíngum, en enginn sá hann samt nockurntíma skipta geði sínu eða neinn þyckju svip á útliti hans, en hann áminnti børn sín til hlýðni og þacklátsemi við þeirra gstulu Móður.*) Einhvern tíma misbraut

*) Medal fiølda dæma þar uppá, sem søgurnar telja, nefni eg þessi fáu: Hún elti hann einusinni út í brædi, og reyf af honum kápuna á almanna færi. Vinir hans søgðu slíka meðferð óþolandi, og að hún hefði átt Løðrúng skilinn fyrir handtakið. „Já,“ — sagði hann — „það hefði „í rauninni orðið allsnotur leikur og skemtilegur „áhorfendum, hefðum við hierna farið að snopp-„únga hvert annað. Eg býst við að þið hefðuð orðið til að eggja þann leik og sagt við ockur á víxl: Þar gafstu vænann løðrúng, „Sókrates! — dável hæft, Xantippe!“ Þegar hún í annann tíma hafði spúið út yfir hann øllum þeim brixlum og háðúngum, sem æði hennar hafði til, flúði Sókrates út fyrir húsdyr sínar og settist þar. Við það spaklyndi hans æstist hun enn framar svo upp, að hún rann skyndilega upp stiga, og út um loptsglugga steypti ofanyfir hann úr — Næturgagni. —

þræll hans stórum vid hann og þá sagdi Sókrates: „nú skyldi eg berja þig, væri eg „ecki reidur.“ Hafdi hann og bedid vini sína ad benda sér; ef þeir yrdu þess varir, ad honum rinni svo í skap, ad sæi á svipi hans eda heyrdi á rómi, þvi þá mundi best ad lækka hañ eda þegja. Fátækur var hann og opt í þraung, því hann vildi aldrei neitt kénnslu-kaup þyggja þó honum margbydist, en kenndi ókeypis, þar sem adrir villu vitríngar, honum samtída,

Sókrátes hló dátt ad því og mælti: „Þess „var øll von ad þvilikri skruggu mundi „steyppiregn fylgja!“ Alcibiades ræddi einusinni vid hann um Xantippe, og qvadst undrast, ad hann hjeldist vid í sama húsi undir hennar sífelldu skammaryrdum? „Eg er nú ordinn þeim svo alvanur“ — sagdi hann — „ad þær fá engu meira á mig, enn „vagna skrøltid á gøtunum.“ Svo vildi líka einusinni til, ad honum var rekinn lødrúngur. Hann brosti vid og sagdi einúngis: „þad er íllt ad vita ecki fyrir, nær „hollast muni ad bera hjálm á høfdi „ser.“ Svo rósamann gjørdi gód samvitska sínu vid bakbit øfundarmanna, ad þegar vinir hans einhverju sinni nefndu honum til mann, sem talad hefdi hádúngarlega um hann á bak, ansadi hann til: „hann má berja mig „líka, þegar eg er hvergi nærri“ Þó hann væri fráleitur øllu yfirlæti og munadarlífi, áleit hann samt þrifnad, hreinlæti og þockalegann búning ad vera skyldu manna, og qvad: „hreina sálu ecki eira í skørnugum „líkhama eda búníngi.“

feldu dýrt þeirra afvegaleidandi og ónýtu kenníngar. Ungmenni, ad nafni Æskínes, sagdi vid hann: „Æ! Sókrates! feginn vildi eg „hlýda á kenníngu þína, en — eg er öregi „og hefi eckert ad bjóda þér, nema sjálfann „mig og þackiátt hjarta." „Hvi betra" — ansadi Sókrates — „engann stærri skenk gæt„ur þú bodid vini þínum." Aldrei vildi hann þyggja tilbod nálægra Fursta í Grícklandi, ad kénna vid Hird þeirra, og ødlast hjá þeim heidur og álitleg laun, en kenndi heldur kauplaust í Athenuborg. Þegar hann komst í þraung, sendu vinir hans honum opt mat og adrar naudsynjar, en aldrei vildi hann af þeim meira þyggja í senn enn hann sparlega komst af med í bráð, en skiladi því aptur, sem umfram var. Þegar hann sá í Athenuborg mikid glingur og óhófs varníng settann fram til sölu, sagdi hann: „margt sje eg mér hér óþarft" (og sama mætti fleiri vidar segja). Þó hann sá-rækur væri og lifdi á óbreyttum kosti daglega, baud hann samt til bords med sér á stundum tignarmönnum. Þegar konu hans einhverju sinni þókti litid af honum til þess lagt, svaradi hann: „Séu gestir vorir vitrir menn, vyrda „þeir vel, hvad efnin leyfa fram ad reida, en, „ef ecki, er ecki verdt ad skeyta því par, því „þegar sumir lifa einúngis til ad eta, eta vitr„ir menn einúngis til ad lifa." Svo var

hann fjærlægur drambſemi, enn þótt Pythia, Hofmey Appollins, bæri þad Goda-ſvar fram: „ad Sókrates væri vitráſtur allra manna á „hans døgum,“ ad hann qvadſt „alls eck„ert vita, nema þad eina, ad hann viſsi „ecki neitt.“

Svo mikill lærdómur og dygd, ſvo uppbyggileg kénning um hana og ſidabót og þad ókeypis, fick ecki annad enn dregid ſkyluna frá mørgum ádur blindudum augum, ſýnt ſannleika og dygd ſigrandi yfir løſtum og villu í dýrdlegum glanſa; afrekad þvíllkum Lærimeiſtara ódauólegt lof medal allra gódra og viturra manna ſídan, um allar áldir; betrad uppvaxandi úngdóm Athenu manna, en kaſtad ryrd á þinna Villu-vitrínganna hégómlegu og háſkalegu kénníngar. Þeirra álit fór því hrørnandi ár frá ári, eptir því, ſem Sókratis heidur vóx. Vinir hans fjølgudu ad ſønnu, en undir eins — hvad og tídaſt er hlutfall afbragds manna — fjølgudu øfundar- og haturs-menn hans, ſem fundu ſér halla og vanheidur af honum ſtanda, en ſtádvandir og vellyſtugir: ad med lærdómi hans lagdiſt haft og hneiſa á þeirra munadarlífi. Þegar hann var 46 ára gamall, keyptu óvildarmenn Sókratis gáfadann ſkálk í ſkaldi, ad nafni Ariſtophanes, til ad ſamſetja Gledi-ſpil honum til hádúngar, og létu leika þad í Athenuborg, þá fjeld mikill framandi manna var þangad kominn til Bachuſar hátídarhalda; þad var kallad Skýin, fullt af bitraſta hádi

og smánunum. Sókrates var aldrei vanur ad vitja Gledispila, en þá kom hann þángad og horfdi á til endaloka med mestu rósemd, athygli og jafnlyndi. Adkomumenn spurdust þá fyrir: um hvern spilid væri samsett? Sókrates vard þess áskynja, stód upp medan spilid var leikid til enda, og sýndi þeim sig, sem þess. Þeir spurdu enn framar: hvert þessi hádúng rinni honum ecki til rifja? „Oldúngis ecki — „ansadi hann — eg íminda mér þetta Spil, „sem opinbert heimbod, vid hvert eg er veit„andi Géstum minum," en brá alls eckert svipi eda jafnlyndi sínu. Ecki gédjadist monnum samt par ad Spili þessu, og enn sídur leyfdist þess itrekan sídarmeir. Sókrates héldt fram kenníngum sínum eins eptir sem ádur í 24 ár, og átti þó vid marga ofundarmenn ad skipta; því ofundar eldurinn lifdi alltaf í oskunni hjá óvinum hans. Bædi jafnlyndi þad hann vottadi vid sjón þessa Hádúngar-spils, grundvallad á gódri samvitsku og medvitund sinna egin miklu verdugleika, og líka álit hans kenninga og sjálfs hans í Borginni, sem frægasta Spékings og Pánumanns; eins nafnfræg Embættis forstada hans, sem Rádsherra og mótstada allra frelsis og réttar undirokara fyrr og sídar, fjölgadi loksins svo ofundarmonnum hans, ad þeir bundu samtök gégn lífi hans, leitudu allra bragda, eptir þad þeir 30 Týrannar vóru frá voldum, til ad vekja almúg-

ans óvild gégn honum. Critias, einn af þeim 30, hafdi í úngdœmi sínu verid Læríſveinn hans, og Alcibiades var ákjærdur um ad hafa ſpjallad Merkúríí bilæti, og þar med ſinánad trúarbrøgdin, eñ framſett til ſpotts eleuſinſka helgihaldſins leyndardóma hjá Athenuborg, (ſem haldid vár Gydjunni Ceres til æru, og þókti einna meſt í varid), hvad þá var eignad Sókratis kénníngu.

Þegar minnſt vardi, framkom úngur ſkjaldari, ad nafni Melitus, med ſvarna klogun yfir Sókrates til Hæſtarèttar í Athenuborg, og vóru þeir Anythus Sútari, og annar ad nafni Lykon Talsmadur, med hana honum ſamtaka. Hún var ſvolátandi:

„Melitus Melitus'ſon frá „Pythos, áklagar ſtríſlega Sókrates „Sophroniſkusſon frá Alopeke, „ſem ſakfallinn ad løgum, þar um, ad hann „ecki vidurkennir þá Gudi, ſem landid „dýrkar, heldur innſetur adra nýa Gudi. „Þar hjá um lagabrot med afvegaleidſlu „úngdómſins. Hann er því dauda ſekur."

Þeſsi klaga var Rádinu afhendt, og vard Criton vinur Sókratis ad ábyrgjaſt komu þeſſa á þíngid í ákvedinn tíma. Anythus Sútari, ſem mikid hafdi hjá Borgarlýdnum ad ſegja, af því hann var ríkismadur og fylgdi faſt fram a'ſetníngu þeirra 30 Thraña, ſendi Sókrati brádlega bod: ad vildi hañ hætta adfindni um hegdun ſína, ſkyldi hann ecki ákjæra hann.

— en Sókrates hafdi álasad Anythusi fyrir ad meina syni sínum lærdóms mentun, af á-girnd einni og meiri ábata-von af, ad halda honum vid sama lélega handverk. — Sókrates ansadi: „Medan eg tóri mun eg aldrei dylja „Sannleikann, né annad mæla enn skyldan „bydur!" Frestinum til þingdagsins vardi hann til lærdómsríks samtals vid vini sína; um allt annad þó enn málefni hans. Hermogenes vin hans furdadi þad, og spurdi: því hann byggi sig ecki undir málsvorn? „Vegna „þess — ansadi Sókrates — ad eg aldrei æsi „minnar hefi þad unnid, sem varnar vidþurfi." Vinir hans og Lærisveinar sáu háskann fyrir og logdu allt fram honum til frelsis; rjedu honum ad ryma Borgina til málaloka; nockrir vildu bidja lydinn ad þyrma lífi hans, og fála at-qvædi manna þar um, en Sókrates afbeiddi allt þvílíkt. Mælskumadurinn Lysias setti upp varnarskjal fyrir hann, og beiddi hann kann-ast vid. Sókrates afsakadi sig frá því og mælti: „Þó þad sé ágætis vel samid, sémir „mér þetta ecki." Hann vildi: ad einúngis sakleysid skyldi frikenna sig, og héldt þar hjá, ad Forsjónin nú vildi kalla sig hédan, saddann armædum lífsins.

Þíngdagurinn kom, og Sókrates á þíng-id. Hans 3 fyrrnefndu áklagendur héldu ræd-ur gegn honum hverr eptir annann; reyndu med tál-tolum og keyptum ljúgvottum ad teña, ad hann spillti úngdóminum, en Anythus eink-

um: od ættu Trúarbrøgd og Stjórnarforms broskud ad vardveitast, yrdi Sókrates, sem Gudneitari og ofríkis-madur, ad rádast af døgum, hvad hann med ákesd krafdi og feck sú ræda mjøg sto á Almúgann. Sókrates vottadi vid allt þetta venjulegt stødugløndi og edallund, sem grundvallast á gódri samvitsku einni. Vinir hans nockrir héldu rædur honum til varnar, og Lærisveinn hañs Plató og eptirfylgjari reis upp til sama, en — á medan hañ var ad birja Réttinn ad umbera fákjænsku sins úngdóms, skipadi Rétturinn honum ad setjast nidur aptur og þegja. En Sókrates þurfti ecki heldur Talsmanns vid. Sjálfur stód hann upp, gladur í bragdi, og hélt framar ad laga fyrirmælum enn til ad verja lif sitt, med manndómsfullum og tignarlegum rómi, óforbugsada, snjalla rædu til málsvarnar, hverrar heizta iñihald var: „Ad hañ þá í fyrsta siñi „á æfi hans, fullt 7tugur, mætti fyrir þeirra „Dómstóli, beiddi því Dómendur framar ad „meta gogn hans og ástædur enn ordfæri, því" — sagdi hann — „ydar er skyldan ad æfa „Réttvísi; mín ad segja ydur sannleika."

Hann rakti þeim sídan gáng þessara sambanda gegn sér upp frá fyrstu rótum, og sannadi þau ad vera sprottin af øfund einni og hatri þeirra, hverra fásinnu hann hefdi leidt í ljós. hverra lesti hann hefdi vítt, og ansadi greinilega, hverjum ákjæru-pósti í Melitusar Ákiogun. Til sonnunar, ad hann enginn Gud-

neitari væri, vitnadi hann til sinna ydluglegu Kirkjuferda á helgum tídum. Í tilliti þess, ad hann ákjærdur var um innleidslu nýrra Guda, ad líkindum helst vegna þess, ad hann qvadst vitranir fá frá óshnilegri Veru, qvad hann þad enga nýlundu: ad menn leitudu ráds hjá og fengju fyrirskipanir frá Gudum. „En — sagdi hañ —„ eg er ákjærdur um afvegaleidslu „og spillingu Athenuborgar Ungdóms; hver„jum hefi eg þá spillt? hverr sær sýnt eitt „einasta dæmi þess? Hér sje eg marga til„heyrendur og vini mína, komi þeir nú fram „og vitni mót þeim, sem leiddi þá afvegá! „en blífist þeir vid þad af vordingu, sem þeir „máské enn bera fyrir mér, því krefja þá ecki „Fedur, Brædur og Frændur þeirra laganna „hefnd yfir mér? Því kallar Melitus þá ecki „hér fyrir, sem vitni? — efalaust veit hann þá „hingad komna, ecki til ákjæru, heldur til varn„ar mér."

„En — Melitus og Anythus fá mig ecki „felldann med þessari klögun. Samt má eg „vel falla, sem offur, fyrir hatri þeirra bráð„vondu, frá hverra fásinnu og löstum eg á stund„um skýluna dróg. Øfund þeirra hefir svo „margann ágætann og gódann mann fellt og „mun enn fleiri fella, því hversu má eg vena „þess, ad vondska þeirra verdi fullsódd med „mínum dauda?"

„Mér er dável kunnugt, ad øfund og hat„ur óvina minna einkum dafnadi vid auglýsingu

„ Pythíu Hofmeyar á þeim helga Goda-dómi,
„ ad eg væri vitrastur mér samtida manna —
„ (en vid þetta urdu Dómararnir hams-
„ lausir), og ad eg sídan hefi med því ad eyda
„ hjátrú, sneipa hræsni, lækka dramb manna,
„ ablad mér margra ómildra ossóknara, en —
„ eg hefi miklum æfinnar hluta varid til ad
„ uppgøtva sannleika og frama upplýsingu; þad
„ hygg eg vera mitt kall og verk, sem Forsjón-
„ in fól mér á hendur hér á jørdu. Eins og
„ eg í strídinu ætíd trúlega gætti þess, sem yor-
„ ir æruverdu Herforíngjar budu mér, eins þó
„ líf mitt í háska stædi, svo skal eg aldrei heldr
„ ur bregdast í því kalli, sem Gud fól mér
„ ydar á medal, annars mætti eg blygdast eg
„ byyrda sjálfann mig."

„ Þó þér, minir Dómarar! vildud í dag
„ frikenna mig med skilyrdi: ad eg framvegis
„ þegja skuli, mundi eg svara: ad sønnu elska
„ eg ydur og vyrdi, en — Gudi ber mér
„ framar ed hlýdnast enn mønnum. Á
„ medan eg lifi og anda dreg, skal eg ecki þagna,
„ en ávarpa hlutadegendur, sem ádur þannin:
„ Skammist ydar, þér Athenu menn! ad fýk-
„ jast eptir audi og metordum, svo ad þér skeytid
„ ecki þeim visdóms og dygda sjódi, sem
„ tigna og prýda má sálir ydar! med spurn-
„ íngum mínum *) skal eg ama þeim svo, ad

*) Þess ber hier ad minnast: ad Sókrates tidast hafdi hann kennslumáta, ad leida þá, sem hann

„ þeir rodni fyrir þær ímíndudu dygdir og þau
„ einkisverdu gædi, í hverjum þeir leita farsældar."

„ Allt þetta hefir Gud bodid mér bafláta-
„ anlega ad kunngjöra úngum og gömlum, fram-
„ andi og landsmönnum; en það er ydar sanna
„ gagn ad eg hlýdnist þessu heilaga bodordi.
„ Þér hafnid því med móthróa Drottins vel-
„ gjördum, ef þér látid deyda mig, því vart
„ munud þér finna þann, sem med jafnri á-
„ hyggju vilji eins einlæglega taka sannleikans
„ og dygdarinnar góda málstad. Því er ydar
„ velferd öllu framar enn mín í dag í vedi.
„ Anythus og Melitus orka ad sönnu, ad
„ klaga mig, og med áburdi þeirra ad svipta
„ mig frelsi og fjöri, en skada mig megna

---

fræda eda sannfæra vildi, med mörgum saman-
hángandi spurníngum og á stundum laungum ad-
draganda til vidurkenníngar þess sannleika, sem
hann vildi þeim innprenta, svo ad svör þeirra
seinustu urdu náttúrleg afleiding hinna og þeirra
vidurkenndu sanninda. Bædi kennslumátann og
innihald kenníngauna hafa Lærisveinar hans sýnt,
nefnilega: Spekingurinn Plato í Samtölum,
í hver hann þó blandadi miklu af egin hugviti,
og eignadi Sókrati, til þess ad gjöra þau álit-
legri, svo þegar Plato las þessum Tal sitt Lysis
nefnt, kannadist Sókrates ecki vid allt, en mælti:
„Margt lætur þessi úngi madur mig
„sagt hafa; sem mjer aldrei kom í
„huga." En vissara miklu hefir Xenophon
frá hverjutveggja skírt í hans ágjæta Riti:
Sókratis Minníngu.

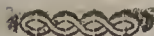
„þeir ecki; þvert á mót eru þeir framar aumk-
„andi enn eg, því, ávalt er sú ógjæfan meiri
„ad fremja illt, enn ad verda fyrir því"

„Þad se fiærri, ad eg mer til freisis vœti:
„mer þau medöl, sem sakbitnir opt vidhafa til ad
„halla Rettinum og vinna þar med mál sin;
„eg ber ofmikla vyrdingu fyrir ydur, minir
„Dómarar! til þess, ad eg annadhvert siálfur
„reyni til med táráföllum ad hræra hiortu
„ydar, eda lidi ad born min og þessir vinir
„minir beidist ydar medaumkunar; á Sjón-
„plázum og í Sorgarspilum ber ad vekja
„þvilíkar gedshræríngar med hrærandi ašmál-
„unum, sem Skáldin vidhafa; en hérna, í
„þessu Réttvisinnar heilaga musteri á sann-
„leikurinn einn ad mæla fram med sér.— Þér
„hafid allir hátídlega svarid, ad visja dæma
„logum samqvæmt, og eg mundi breyta ógud-
„lega, ef eg reyna vildi ad leida ydur til mein-
„særis. Þar eg nú er sannfærdur um til-
„veru Guds, fel eg mitt saklausa málefni
„Forsjónarinnar velþócknun og ydar stránga
„rettlæti."

Dómararnir, sem ádur vóru fullir af fordómum og óvild gegn Sokrates, vóru flest-ir af óupplýstum almúga, sem skorti hygginbi og vyrdingu fyrir speki, rèksemdum og gódu sidgædi, hofdu því gefid þessu fagra forsvari litinn gaum, hotudu giarnast Spekinga, og skyttu því litt ad ransaka gooan og rekséndir þessa máls. Nockrir mettu-siodugiyndi og hug-

prýdi Sókratis, sem frekju; adrir firrtust vid hans sanna og verdskuldada lof, sem sjálfhælni. Aklagendur hans tóku enn ákafar enn ádur ad sakfella hann og krefja hans Dauda-dóm. Einúngis 3 urdu þó fleiri til ad sakfella hann um Melitusar ákjæru-pósta, nefnilega alls 281, en 278 frikenndu hann af þeim; en — nú bar ad ágvarda straffid. Melitus krafdi hann, sem Trúarníding, lífláttinn, en Dómaratnir leyfdu Sókrati sjálfum ad ágvarda straff sitt med því, ad velja um álitlegar fébætur, eda útlegd, ellegar æfinlegt vardhald. Sókrates qvad vardhaldid verra vera enn daudann — en útlægur fengi hann ecki gagnast sínu elskudu Fósturjördu — og ad hann ætti alls 1 mínu (hér um 12 rdla vyrdi) til ad leysa med líf sitt. Nockrir nálægir budu strax fyrir hañ 30 mínur (360 rdli) í lausnarogjald, en Dómurunum þókti þetta oflítid, og þocktust vid Sókrates fyrir einþyckni hans, sem þeir svo mottu. En — nú sjet þessi vitri Oldúngur fyrst í ljósi ad hann fann sjálfur afkann verdleika sinn; lýsti þessvegna hátt: ad ef hann kysi sér nockurt straff, vidurkénndi hann þar med sekt sína, þar sem hann þó vel vissi ecki einúngis sakleysi sitt, heldur ad sér bæri, vegna verdleika síns, frí forsorgun á opinberann kostnad í Prytaneo *),

*) Prytaneum nefndist Hallarbygging gjörd á kostnad Ríkisins, í hverri einúngis Oldúngar, sem med fyritaks syrki eda frægdarverkum hofdu gagnast

sem velgjörara Fodurlandsins. Þessu gremdust Dómavarnir enn framar, sem sjálfhæln sakfellds manns og dæmdu hann strax — þá enn fleiri mótfallnir honum enn ádur — til dauda af eitur-dryck*).

Sókrates hlýddi á Dóminn med fullkomnustu stillingu, og vottadi, einúngis med brefi, vansvrdu þá, sem hann fann bædi sinum ákagendum og Dómurum bera, en undir eins, ad hann lengst æfinnar hafdi hugsad um dauda sinn. Snériſt svo ad harmþrúnganum vinum sinum og huggadi þá med þeirri hugleidingu: „ad vitur og dygdugur madur, hverki í lífi „né dauda géti ordid ófarsæll, en sín ánægja „væri fullkomin vid yfirvegun síns umlidna lífs, „því vifs væri hann um ad eptiroldin mundi „verda svo réttlát vid minningu sína ad vidurkenna, ad hañ hverki hefdi áreitt né tælt nockurn mann, heldur ædt dogum sinum til ad „gagnast medborgurum med því ad útbýta þeim

landinu, og únglingar, hverra Fedur hefdu í þjónustu Fodurlandsins fallid, væra forsorgadir á opinberann kostnad. Sókrates þóktist því hafa þetta, edur med ödrum ordum: Heidurs merki, en eckert Straff verdskuldad.

*) Eitrid, sem hjá Athenu-monnum jafnadarlega var valid til aflífunar sakamanna, var saft eda vokvi af eitradri jurt, sem þar í landi og eins í Danmørku og jafnvel Norregi, en ecki hier á landi vex, eda er hjer enn fundin, og nefnist hún Conium maculatum, á Donsku Skarntyde, en á Norsku Flæk-Skeik.

„ ókeyppis þeim lífsreglum, sem Spekin ein býd-
„ ur." En áklagendum og Dómurum sínum
spádi hann því, ad vond samvitska mundi óaflát-
anlega brixla þeim og dæma þá fyrir þetta framda
ránglæti og nídíngsverk, undir eins og sann-
gjarnari eptiröld vitna mundi um saklevsi hans.
Daudinn sjálfur væri honum svo mikill ávinn-
íngur, ad hann qvadst gleyma ránglæti þeirra.
Loksins lyktadi hann sitt tal þannig: „ Nú
„ vel! mál er ad halda burt hédan — mér
„ til ad deya — en ydur til ad lifa — en
„ Gud einn veit hvers ockar hlutfall verd-
„ ur heilla-mest."

Honum var sídan fylgt frá Réttinum í
fángelsi honum fyribúid*), í hvert hann géck
med glødu yfirbragdi og sálar háleika, en med
megnum hörmum vina, sem fylgdu honum og
grétu forløg hans. Ad þeim snéri hann sér og
sagdi: „ því grátid þér helzt í dag? vissud
„ þér ecki, ad náttúran skóp mig daudleg-
„ ann og ljenti mér lífid med skilordi, ad
„ eg einhverntíma yrdi ad missa þad apt-
„ ur?" „ Ad vísu" — sagdi Apollodorus —
„ en eg syrgi ad þú verdur saklaus líflát-
„ inn." „ Á! svo!" — ansadi Sókrates —
„ vildir þú þá heldur ad eg dæi sekur?" Af

---

*) Seneka segir skarpviturlega, ad á medan Sókrates sát í fángelsinu hafi þad hús tapad nafni sínu, ad vera vardhald sakamanna, því þá vard þad adsetur dygdar og rádvendni.

leidinni til vardhaldsins sá hann Anythus gånga framhjá þeim og sagdi vid vini sína: „Skod„id þer hverfu þessi drambsami madur stærir „sig af sigri yfir mér í dag, en ecki skynjar „hann, ad Dygdin ætíd sigrar hennar mót„stødu-menn!“

Í vardhaldinu vard Sókrates strax lagdur í járn og hlecki, en dauddagi hans hefdi þá strax ad borid, hefdi ecki viljad svo til, ad skip þad, sem árlega var vant ad senda frá Athenuborg med offur-fórnir til Godahoffsins á Eyunni Delos, sigldi út sama qvøldid; en þad var gagnstædt løgum Athenu-manna, ad nockurt dauda-straff innan Borgar framfæri medan á ferd þeirri stód. Þetta dróg því fullnustugjørd Dómsins í fulla 30 daga — en sú fyrir hvern annann ad likindum qvølda-fulla lánga bid, vottadi enn augljósara stødugløndi Sókratis, sem áleit daudan einúngis, sem endir lífsins mædu og umskipti til annars betra lífs. Lærisveinar hans sóktu daglega fund hans og uppfrædingu í hans fángelsi; hann taladi vid þá um edli sálarinnar og ástand hennar eptir daudann og mørg ønnur markverd efni. Þeir komu þángad honum til huggunar, en hjeldu dag hvern heim þadan optur sjálfir betur huggadir og frodari af hans lærdómsríku vidrædum. Ætíd var hann jafn-gladvær vid þá eins og hann átti vanda til. Í fjærveru þeirra skemti hann sér med ad yrkja ljód, og seinasta qvøldid, sem hann lifdi, orkti hann qvædi til heidurs Guds-

ins Appollinis og Gydjunnar Díønu og ſnerì í ljód einni Æſópuſar dæmiſøgu; ſvaf ſídan ſérlegg vært um nóttina og fram á dag, ad vitni vinar hans Critons, ſem dag hvern vitjadi hans og beid lengi hjá honum morguninn ádur, uns hann vaknadi. Hann ſkrdi honum þá frá heimkomu ſkipſins frá Delos, og ad líflát hans mundi ad morgni fyrir høndum. „Í „Guds nafni þá! — anſadi Sókrates — „fyrſt ſá er hans vilji.“

Criton og fleiri vinir hans løgdu þá faſt ad Sókrati um ad flÿa, eda leyfa þeim ad koma honum undan daudanum; qváduſt hafa ſvo undirſtúngid Fángavaktarann, ad vardhaldid yrdi honum opid, og budu honum óhultann ſtad og undanfæri í Theſſaliu landsbygd. En Sókrates afſtack þad eldúnais, ſem lagabrot og bleyfilegt, en ſpurdi þar hjá broſandi: „hvar ſá ſtadur mundi vera fyrir utan Attíku“ — í hverju landsplátzi Athenuborg var — „hvar fólk ecki dæi?“

Þeir beiddu hann ſamt ad leyfa þetta, vegna vina og barna hans, ſvo ad þeir fyrſtnefndu ecki hefdu varanlegt brígſl af, eckert ad hafa reynt eda útrétt til frelſis ſvo dýrmætu lífi „Hvad børn mín áhrærir“ — ſagdi hann — „munu vinir mínir líta til þeirra, ſvo „morg vináttu merki hafa þeir veitt mér, ad „eg er þeſs øgvíðinn, þó ber þeim helzt ad „hugſa um ſjálfa ſig — en hvad vini mína á„hrærir, þá vita þeir þetta gagnſtætt ſinni

„mínu og kénningu; med 70 ára dvöl hefi eg
„undirgengist ad hlýdnast hér lögunum; en ad
„skjóta mér undan því og leyfislaust yfirgéfa
„þetta fángelsi, er rángt og midar til ad um-
„turna þeim og Stjórninni. Eg átti kost á,
„eptir þeim fyrsta dómi, ad forda mér, en þaň
„þad ótt, og qvadst heldur kjósa mér dauda
„enn útlegd. A eg nú ad brygda ord, min?
„Ega adrar þjódir ad sjá gamla Sókrates
„landflótta, minnimann og landrádamann til
„ad eyda annarsstadar fáum og vesælum dög-
„um í hrumri elli? A eg svo ad smána minn-
„íngu mína og gjöra breiskleika og fekt lengi
„minnisstæda? Hverju mætti eg þá án blygd-
„unar og samvitsku nogunar nefna dygdar og
„réttlætis heilögu nöfn? Verid því rólegir,
„vinir minir! og leyfid mér med hlýdni ad
„halda þá leid, sem Gud baud mér! en hvad
„dagdóma annara snertir, á enginn ad skeyta
„þeim par, heldur því einu, sem satt er og
„réttvíst."

Arlá morguns daginn eptir komu þeir 11
menn, sem í Athenuborg hofdu umsjón fánga-
húsa og fullnustugjördar Dóma á faungum, í
vardhaldid til Sókratis; til ad birta honum
Daudadóminn og hans væntanlegu framqvæmd
þaň dag, og ljetu um leid, eptir lögunum, leysa
fjötur hans. Arla þann dag vitjudu líka Vin-
ir hans þángad og fundu þá Xantippe Konu
hans sitja þar fyrir med eitt barn þeirra í
Kauti sinu. Hún brast í grát, þegar leit þá

og mælti: „Þessi er seinastur fundur þinn, „Sókrates! og Vina þinna“ og fèck þá fyrst, rètt sem frávita, megnann sorgar ekka. Hann bad Vin sinn Criton ad fylgja henni strax heim, svo ad hún ecki raskadi ró sinna sídustu stunda. Hóf sídan og hèldt allann daginn út lærdómsríkar samrædur og hugleidíngar vid vini sína, einkum um Sálarinnar ódaudlegleika, svo alla nálæga furdadi stórum þolinmædi hans og hugprýdi. Kebes Lærisveinn hans frètti hann einkum ad: „hvert ecki væri „leyfilegt þeim, sem ættu vid leidr og armædufullt líf ad berjast, ad stytta sèr aldur?“ „Nei,“ sagdi hann, „Gud ákvardadi sèrhverjum sína stødu og verk í þessum heimi; þau á einginn leyfislaust ad yfirgefa, en þarámót vera „ferdbúinn, þegar Forsjónin kallar hèdan; því „lángar mig nú eptir því augnabliki, ad Gud kalli „mig, því víst er eg um, ad daudinn flytur mig til „sælla ástands, hvar eg sameinast med sælum og ó„daudlegum aundum, og nýt fullnadar sælu. Efa„laust mun sú sama sál, sem var hjá Gudi ádur „enn líkhaminn vard til, lifa andanna lífi, þeg„ar líkhaminn rotnar, og eptir daudann upp„skéra hvad hún med breytni sinni í lífinu nidur„sádi. Fari hún hèdan hrein og óflecktud, eyr„prýdd med gódri þeckíngu, sem undirbýr hana „til eilífdarinnar, er líklegast ad hún sameinist „þeirri ódaudlegu og vísu Veru, hverri hún

„likist, med hverri hán, fri frá villu og for„dómum, frá fiøtrum gedshræringanna, frá „ótta og manniegum breiskleika, njóta mun „ævarandi gledi og allrar sælu; en — se þessi „min von midur grundvollud, gjørir hán mig „nú samt sælastann manna, burtnemur dauds„ans bitru ógnanir, og gefur mer í þessum „sídustu augnablikum hreinustu gledi. Sá," — sagdi hann enn framar — „sem prýdir sálu „sína med réttvísi, hóffemi og ødrum dygd„um, fær rór og gladvær bedid sinnar burt„farar stundar. Þegar ydar kémur, gódu „vinir! skulud þer breyta eins; nú er mín fyr„ir hondum; eg heyri þegar hans raustu, sem „kallar mig hédan."

Criton spurdi hann sídan: hverninn hann vildi láta grafa sig? „Eins og þá vilt og „venjulegt er — ansadi Sókrates brosandi — „en þid megid sjá fyrir, ad eg skreppi „ecki úr hondum yckar!" Snéri sér sídan ad Phædoni og mælti: „Er þad ecki kátlegt, „eptir allt, sem eg hefi talad, til ad sannfæra „yckur um, ad eg fer til sælla samfélags, ad „Criton enn þá heldur kropp þenna, sem á „svipstundu verdur líflaust lík, vera sama, sem „hann Sókrates, og telur mig vera sama, „sem líkid mitt? Latum hann ráda for„ir líkinu eins og hann vill, en ecki vid grest„run þess syrgja þad, eins og þar se hann „Sókrates kominn."

Sídan

Síðan gêck hann afsîðis í adra komentu, til að lauga sig. Criton fylgdi honum, en vinir hans hörmudu sárlega, að þeir nú missa skyldu svo sorurlegann leidtoga, en verda að sjá bak honum, sem munaðarleysîngjar. Hañ kom brádlega aptur frá lauguninni, qvaddi kjærlega sín 3 börn, hverra 2 vöru kornúng, fól þau umsjón sinna edallundudu vina, og lèt stúlkurnar, sem með þau komu, fara heim med þau aptur. Að sólarlagi leid, svo þênari þeirra 11 manna kom og kunngjördi: að nú væri mál komid til, að Sókrates renndi út eitur-bikarinn. „Þetta er mjög svo hriggi-„legt erindi,"— sagdi hann — „sem løgin „og mitt kall bjóda mèr að útrètta, fyrir „hvad margir og bølva mèr, en aldrei sá eg „nockurn fánga votta stødugløndi líkt þínu, „Sokrates! Því vona eg þú þyckir eckert við „mig, eda kënnir mèr um þína ógæfu. Vær „þeckjum ofvel hennar frumqvødla." Hann rètti honum nú eitur-bikarinn og sagdi: „Nú „vel! leggdu þig nú í nafni Drottins á „forlaganna vald!" hann kom ecki meira út fyrir harmi, en gêck afsîðis til að gráta. „Já, — ansádi Sókrates — „já, í nafni Drott-„ins! eg skal hlýda þínum rádum! — En „hvad góð þessi mannskepna er" — sagdi Só-krates við hana — „Því medan eg dvaldi hêrna, „kom hann opt til mín. Skodid þid, hversu „hann grætur mig!"

Sókrates tók vid eitur-bikarnum, án þess ad skipta grand litum eda svipi, en spurdi þénarann ad: „hversu hann ætti ad hegda sér, „þegar hann útsopinn væri?“ — „Gánga „aptur og fram,“ sagdi hann, „uns fætur „kólna og úr þeim dregur sjor, en leggjast síd- „an útaf á bakid.“ Sídan beiddi Sókrates Gud: „ad unna sér sællrar burtfarar frá „þessum heimi,“ og renndi bikarinn út, án þess ad solna eda umbreytast par i útliti. Vinir hans allt um kring felldu tár, einkum vard sá úngi Apollódórus, sem allann daginn hafdi grátid, oldúngis óhuggandi, svo undir tók í fangelsinu af harmadeini hans, en Sókrates einn var rólegur og sagdi: „Því grát- „id þér, vinir! qvennfólkid ljet eg frá mér, „svo eg skyldi ecki horfa á breiskleika þeirra; „verid hughraustir, sem vinir dygdarinnar, því „þeim ber ad deya rósamlega og blessa Gud. „Þeim er og daudinn góds viti.“ Sídan gèck hann fram og aptur medan hann gat dreg- id sig, fleygdi sér sídan útaf og þagdi stundar- korn, en mælti sídan vid Criton, og þau vóru sídustu ord hans: „Vér erum skyldugir „Æskulapi um Hana; gleymdu ecki „því heiti!*)“ Svo skal vera, ansadi Cri-

*) Med þessum ordum þykir líklegast ad Sókrates hafi viljad backa Læknisdómanna Gudi — hjá Grickjum og Rómverjum nefndum Æsku- lap — fyrir lækníngu sína, med eitur-

ton, en hvad viltú framar fyrirmæla? Sókrates dró fötin upp yfir höfud sér, þagdi og gaf upp andañ, þá fullt 70 ára gamall, 400 árum fyrir Krists híngadburd. Criton veitti honum nábjargirnar og kyssti líkid.

Þeisi vard endalykt ens vísa og dygduga Spekíngs Sókratis. „Þegar eg les þá sögu" — sagdi Ciceró — „fæ eg aldrei tára bundist." Vinir og Lærisveinar þessa nafnfræga Vitríngs hörmudu hann hjartanlega, og veittu hans moldum sómasamlega útför; en — óttaslegnir um frelsi sitt, fundu þeir samt rádlegast ad lauma sér skommu seinna undan, þar á medal Plató — en Xenóphon var þá í Asíu — til Euklidis í Megara Stad, sem skaut skjóli yfir þá, og hafdi fyrrmeir vogad lífi sínu, til ad heyra Sókratis kenníngar.

Ódara enn spurdist sá rángláti daudadómur og líflát Sókratis út um Grickland, tendradist þar allstadar megn gremja og

drykkinum, af lífsins meinsemdum. Þeir gömlu offrudu honum helzt Hana. Med ödrum ordum vildi hann segja: Gudi ber oss ad þacka mína lausn! Þessi Eskúlap var sagdur Sonur Apollinis og Gydjunnar Coronidis, og var um hann sagt ecki einúngis ad hann læknad gæti allar meinsemdir, heldur líka heimt daudamenn úr helju; því bar Plúto, sem rjedi fyrir Nedribygdum, sig sárt upp um þad vid Júppíter, og qvad þær mundu andar verda færi þvílíku fram til lengdar.

forakt í allra góðra manna hjörtum gegn Aþenumönnum, að svo nafnfrægur Spekingur og Dygða-Kennari skyldi fyrir vitsmuna yfirburði og ráðvendni eina, sakleysi og velgjörð við Föðurland sitt og honum samtíða menn, hverja hann svo góðvildarsamlega ókeypis uppfræddi allstaðar að, falla sem píslar-vottur fyrir ósund og illvilja. Framandi þjóðir og innlendir brixludu þeim biturlega fyrir þvílíka ó-hæfu í frammi hafða, en lítið vildi það stoða Yfirvöld Aþenumanna, að þeir með lagasetníngu fyrirbuðu bæði að tala og skrifa opinberlega um hans Mál, því samvitskur þeirra og orðrómur, sem varð hraðfleygur með illar fregnir og déma þar um út um allt og land frá landi, þögnuðu ecki fyrir það. Evripides reit Sorgarspil sitt, Palamedes nefnt, til að sýna: að Sókrates hafi verið ráðinn af dögum, allt eins saklaus, og Palamedes fordum (Sonur Nauplii Kongúngs, einhverr hinn mesti gáfumaður, hvern Ulysses í Tróiuborgar stríði ljet með herfileguftu slægð, undirferli og launsvikum saklausan sakfella og grýta í hel, af einberri ósund og hatri, hér um 1215 árum fyrir Krists fæðíngu). En þegar Leikari Spilsins með mikilli viðqvæmni mælti fram þessi orð í því:

Æ! ýðar grimd! til dauða dæma
Dygðugann Vitríng, fram sem bar
Saklausast tal og síð heilnæmann,
En sóminn allra Grickja var.

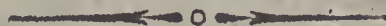
hrucku tár af augum áhorfenda, sem minntust þá strax Sókratis, sem nýlega liflátins.

Athenuborgar menn, opt illræmdir fyrir fjerlyndi, ofund og vanþacklæti við þeirra Forstaksmenn, hverja þeir sjaldan vissu rétt að syrda fyrr enn liðna, sáu samt brádlega sáfinnu sína og sekt, að hafa rádið Sókrates af dögum, sem var Bergar þeirrar adal-heill og prýdi og ásamt þeirrar aldar, tóku alvarlega ydrun fyrir það ódádaverk, hvers ránglætis sorti blasti þá við fyrir allra augum. Þeir álitu pestar-sótt, sem þá geysadi í Athenu-borg, fyrir gudlega hegningu þess Stadnum senda, og snéru allri heipt sinni að áklagendum Sókratis; (en Dómararnir vóru þó enn fremur sakfallnir, sem felldu saklausann ærumann svo ástædulaust til dauda). Militus vard frá lífi dæmdur ásamt hinum, en Anytus fordadi sér straffinu med burtstroku úr landinu og lifdi sídan, allstadar smánadur, í æfilaungu útlegdar volædi, og svo geck med fleiri. Allt í borginni vitnadi þá hástofum um og lofadi Sókratis sakleysi og dygd. Allir söknudu hans innilega; allir hörmudu hann sárt. Öll Athenuborg bjóst sorgarbúníngi og, ad bodi Yfirvalda, huldist harma-blæum; allir vóru sem frá sér numdir. Allar lærdóms og adrar opinberar æfingar og stjórnar adgjördir hættu um tíma; Dómhúsum og Skólum var lokad. Sókratis fjánu Vinir og Lærisveinar vóru kalladir heim aptur. Plutarchus segir; ad allir, sem

ett hafi þátt í ad saksella og ákjæra Hann, hafi verid medal allra Athenumanna svo smánadir, ad enginn vildi gefa þeim eld, enginn ansa þeim, þó þeir spyrdu nockurs; enginn lauga sig med þeim, en hvar þeir hafdu sig laugad, vóru laugarnar þur-ausnar, svo ad vatn þad, sem þeir fóru í, ecki skyldi ødrum spilla; hvad allt leiddi fjølda þeirra til ítrustu örvæntíngar, svo ad margir styttu sér aldur.

Athenumenn þóktust samt ecki hafa fullbætt fyrir þetta mikla afbrot med straffun Sókratis ofsóknara, heldur ljetu þeir þann nafnfræga Bilætasmid Lysippum — hvern einn Alexander hinn mikli vildi láta smída líkneski sitt eptir Appellis málverki — minda kostulegann heidursvarda úr kopar-málmi og reisa hann upp til æruminníngar Sókratis á einhverjum þeim augljósasta og heidurlegasta stad í Borginni. Þeirra heidrun og þacklátsemi vóx svo, ad hún géck næst átrúnadar lotníngu, þá þeir helgudu honum Kapellu, sem þeir kénndu vid nafn hans.

II. Sancti Pétur Franski.

Játvardur Englands Konúngur III. hóf blódugt strid, mót Fránkaríkis Konúngi Philippusi VI. af Valois, um þessa Ríkis Kó-

rónu, vegna þess ad Módir hans, Drottning Isabella var dóttir Philippusar IV. Fránkaríkis Konúngs, en Sonur þessa og Eptirmadur, Karl Væni, deydi 1328, og liet engann nidja í karlegg eptir sig borinn til ríkis. Brædrúngur Karls Væna — Philippus VI. af Valois — var því kjørinn þar til Konúngs, og hafdi Játvardur III. vidurkennt hann rètt borinn þar til Stjórnar; en seinna yrdtist samt þetta vafamál, tók Játvardur sèr því, árid 1340, ásamt titil, sem Fránkaríkis Konúngur, bætti þess vopna-merkjum vid sín edur Englands, med þessari einkunn: Gud og minn Rèttur! en sókti bad strid med svo stakslegri heill, ad 50,000 Enskra, undir forustu Játvardar Sonar hans — sem nefndist Blacki Prinsinn (af Wales) vegna vopnalitar hans — þá 16 vetra gamals, felldu vid Crecy í Fránkaríki árid 1346, milli 30 og 40,000 Franskra, þar á medal fjølda tignudustu Adalsmanna, 1200 Riddara og 1400 Yfirmenn, en Enskir mistu vart 100 manns alls, þó Franskra her væri talinn 120,000 manna. Þessi feykilegi munur á beggja mannfalli, eignast einkum brúkun skotelda ár byssum og alls 4um fallstyckjum, med hverjum enski en ecki franski herinn var útbúinn, því þá vóru byssu-púdur og byssur nýuppfundnar, hèr um 1340, en fallstycki jafnvel einna fyrst 1346, eda þá í stridi tídkud. Játvardur Konúngur fagnadi mjøg þessum

fræga sigri, sadmadi Játvard Blacka Prins Son sinn og mælti: „Háldt þú fram, frægi „Sonur! sómu heidurs hersor! Þig þecki „eg, sem minn Son, þvi svo frækilega hef„ir þú barist í dag, ad þú hefir vottad þig „verdann Konúngs-stjórnar."

J 11 mánudi hafdi enski herinn umsetid Stadinn Calais í Fránkarki, sem liggur med sjóarbacka vid rennuna milli hans og Dofra á Englandi, ádur nefnda Helsíngjeport, svo eblugt, ad oll tilraun Franskra med ad koma vista- og lids-hjálp inn Stadinn, kom þeim framar ad engu haldi. Samt vordu Stadarbúar sig undir forustu Greifans af Wienne, þeirra frækna Hofudsmanns, sem mannadómslegast. Enskir brutu dag hvern skord í Borgár-múrana, og hugdu sér med komanda morgni ad hertaka hann med áhlaupi, en þá daga tók fundu þeir jafnan vel hladid upp í skordin med múra-rofunum. Þegar á annad sumar héldt Játvardur þeim umsátrum fram. Adrar þjódir fýsti ad vita endalokin, þvi Enskir rjeduft hvad eptir annad á Stadinn, en urdu hvervetna reknir á hæl med manntjóni.

Hvad vopn ecki sengu afrekad, seck húngrid loksins, Játvardi til sigurs; þvi þegar Stadarbúar hofdu algjorlega lokid ollum ætilegum vistum og fénadi, grófu þeir loksins upp í húngrinu orma og poddur úr jord og rústum, sudu ledur, skinn og illgresi sér til bjargar, en mesi af mygludu braudi þókti þeim loksins

mesta sælgæti. Í þvílíkri neyd og örvæntingu gjördu þeir loksins hardt átlaup úr Borginni á siandmanna herinn. Enskir bordust vid þá med miklum hetjudómi, og tóku loksins, eptir blódugar orustur, Hofudsmanninn, Greifann af Vienne, til fánga, en þeir Borgarmanna, sem enn uppistódu, horfudu undan inn aptur í Stadinn. Eptir hertoku þeirra Hofudsmanns vóru ædst veld þar fengin í hendur manni, skírdum nafninu Evstathius Sancti Petur, hverr ad sonnu var af lægri stigum, en gæddur sjaldgæfri dygd, og sann hann sig skjótt neyddann til ad gésa upp Stadinn, med ollum hans innbúum og eigum, í Enskra vald, med skilyrdi: ad allir hans innbúar sengju óhult burtfarar leysi.

Játvardur Kongúngur, madur skapstór og óbilgjarn, vegna feugins mikils sigurs þá og ádur, bjóst laungu fyrri vid ad sá sjerst á Fránkaríkis Veldisstól, og því gramdist honum, ad hetjudómur þessara Stadarbúa hafdi svo lengi gjört þá von hans ad engu, sárar enn svo, ad hann taka vildi þeim kosti; rjedi því af — odrum til eptirdæmis — ad hefna sín eptirminnilega, enn þótt hann vildi komast hjá brigslyrdum fyrir grimd. Hann ljet því færa þeim þad svar: ad þó þeir allir, sem hardsvíradir landrádamenn gégn sér, sem þeirra sanna og rétta Landsherrá, séu dauda sekir, vilji hann samt láta hér nád meira megna enn réttinn, og hyrma ollum almenningi, þó med skilyrdi, ad

þeir framseldu sér 6 tignustu Borgarmanna til verðskuldaðs forlíknuar-offurs fyri þeirra uppreist.

Allir Borgarmenn, sem eptir tórðu í þessum eyðilagða Stað, vóru safnaðir á torginu og væntu með skélfingu eptir andsvari figurvegarans; þegar þetta loksins barst þeim með Sira Walther Manny, dreifði það nýrri skelfingu og ángist út miðal hvers manns barns, og lýsti nåfölvinn í åsjónum allra, að hverr og einn bjóst við dauða sínum. Því hverr mátti þar skjóta sér undan fordæmingu? hvern var þar að framselja, nema foreldri, náfrændur, fræga vini og nábúa, sem svo opt hofðu vogað lífi sínu til varnar og frelsis ollum? Megnt harma-vein og ecki gaus því upp miðal fjöldans eptir lánga þögn, líka dauðans, uns Sancti Pétur steig uppá litla'hæð og ávarpaði þaðan mannfjöldann þanninn:

„Nú erum vær, kjæru Vinir! orðnir „hvað lengst leiddir. Annaðhvert er nú að „undirgángast skilmála vors grimma og hrek„jafulla Sigrara, ellegar að framselja konur „vorar og born miskunarleysi blóðþyrstra her„manns."

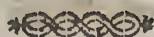
„Vér meaum glöggt sjá Játvarðar til„góng með þá vægð, sem hann lætst veita vil„ja. Honum nægir ecki að steypa oss í eymd, „því vill hann gjora oss seka og fôrsmánar„léga, en ecki gefa oss líf með neinn skilyrði „ödru, eñ að vér sjálfir játum oss þess óverduga."

„Lítið

„ Litid nú í kríngum ydur, gódir Vinir!
„ og kjósid þá úr, sem þér framselja viljid til
„ slátrunar offra, svo ydur verdi óhult. Hvern
„ þessara mundud þér girnast ákvardadann til
„ píntinga, undir boduls exina eda til heng-
„ íngar í snoru? Er nockurn ad finna medal
„ vor, sem ecki hafi vakad eda barist eda særst
„ ydar vegna? nockurn, sem alla þá skelfilegu
„ lángvinnu umsátra tíd út, ecki hafi þolad þá-
„ sundsinnum þjáníngarmeiri qvöla og ángist,
„ enn sjálfur daudinn er, svo ad þér og ydar
„ allir mættud enn lifa rósamari daga á ny
„ og njóta fridarins heilla? Viljid þér núna
„ framselja þá til ad tortynast, sem heldu vid
„ ydar lífi? nei, þad viljid þér víst hverki né
„ fáid af ydur. Réttvísi, æra ydar og manns-
„ elska munu gjöra þau fjør-rád ómoguleg."

„ Hvad er oss þá framar leyft? med hver-
„ ju saum vér komist hjá sekt og smán á adra
„ hlid, en hins vegar eydileggíngu og skelfíngs-
„ um vid Stadarins rán? Eitt er oss med-
„ alid enn þá geymt, nódar-ríkt, ágætt, gud-
„ dómlegt og mikid hjálparmedal! Finnist sá
„ nockurr hér, hverjum dygdin er lífinu dyr-
„ mætari, bjódi hann sjálfann sig fram til
„ offurs fyrir frelsi medbörgara sinna! hann
„ mun ecki sakna blessunarríkrar velþóknunar
„ þess Valduga, sem framseldi sinn eginn Son til
„ mannkynsins endurlausnar."

Þanninn mælti hann. — Djúp og almenn
þögn vard samt andsvarid. Herr og einn

Frygndist um kríng eptir dygdar og edal-lundar eptirdæmi, sem hann vildi ad einhverr þá yrdi fyrstur til ødrum ad bjóda, sem hann en skorti uppburdi nóga sjálfann til.

Loksins tók þessi sami Sancti Pètur svo til máls á ný: „Skomm mín væri — sagdi hann — „ad beidast þess offurs af ødrum, „hjá hverju eg sjálfur vildi hlidra mèr; en „eg álit mèr ecki sóma, ad svipta neinn for- „rètti þeim og heidri, sem fortakslaust fylgja „mun þeim, sem vid svo nístárlegt tilfelli yrdi „fyrstur til frívilјugur ad bjóda sig hèr „fram; þvi ecki efast eg um, ad hèr muni „margir allteins fúsir og eg eda framar mèr, „til ad keppast um þessa píslarvættis kórónu. „Líklega aptrar þeim annadhvert einber sid- „semi ellegar ótti, ad verda haldnir metnadar- „gjarnir eda gortsamir, vilji þeir verda ødrum „fyrri til ad láta nú dygd sína í ljósi.“

„En — í raun rèttri gefur sú vyrdíng, „til hverrar herteknìng vors bæsulega Greifa „af Vienne, hefir mig upphafid, mèr rètt nú „ad verda fyrstur til ad bjóda fram líf mitt „fyrir ydur, og þad gjøri eg med gledi. — „Hverr verdur þá næstur mèr til þess?“

„Sonur ydar!“ — kalladi ángur mæd-ur í hópnum upp, midt í æskunnar besta blóma — „Æ! þá, barnid mitt!“ — qvein-adi Sancte Pètur hátt — „á eg þá tvisvar „ad verda framseldur? — Onei! eg gjet „þig nú ollu heldur í ødru sinni. Ar þín

„ eru enn fá, en fullgjörd, Sonur minn! slát-
„ runar-offur hvert, sem dygdin frambýdur,
„ hefir því ytsta og ædsta takmarki lífsins náð.
„ En hverr verdur svo til nærstur? gódir Vin-
„ ir! þessi stund er hetjanna stund? — Brædr-
„ rúngur þinn — sagdi Jóhann frá Aire. —
„ Náfrændi þinn — hrópadi Jakob Vissant.
„ Ættíngi þinn! — kalladi Pétur Vis-
„ sant upp."

Ná hrundu tár ofan vánga þess enska Síra Walthers Manny's, sem hlýddi á, og kalladi hann upp: „æ! ad eg nú væri einn af „ Calais's Borgarmönnum!" En þá vant- adi samt þann 6ta þadan og vard loks ad draga um, hverr sá vera skyldi, þared fjöldi manna baud sig þá fram og hverr keptist vid annann um ad ödlast þann sóma.

Ad því búnu vóru Borgar-lyklarnir af- hendtir Síra Waltheri Manny, sem tók med sér þá 6 fánga, ljet Portunum láka upp og fól fylgd sinni ad leidbeina hinum Borgar- mönnunum med ættum þeirra út og í gegnum herbúdir Enskra. Skedi þetta þann 3ja Aug. sama árid, edur 1346.

Adur enn útförin hófst, beiddust borgar- menn leyfis ad qvedja þeirra Frelsara. En— hvílíkur vard sá skilnadur! hvílíkt þad sjónar- spil! Fólkid flyktist utan um St. Pétur med konum og börnum, og um Medfánga hans, fadmadi þá ad sér og hjeldt sér fostu, fjell þeim til fóta, snökti, veinadi hástöfum, og samein-

ud harma og ástar qvein allra heyrdust gloggt út um Stadar-portin gégnum allar herbúdir Enskra.

Ná rjedu Enskir í hvad í Calais mundi framfara. Omur þessara veina mykti allra hiörtu til medaumkunar. Hverr Dáti (hermadur) tok til matarbita af eginn kosti sínum, til ad fagna med þeim hángrudu Borgarmonnum, og hlódu þeir þá loksins med svo miklum vistum, sem þeir, þá máttdregnir mjog ordnir, borid fengu, svo ad þeir á ferdinni kjænust ecki í þraung.

Loksins leiddi Síra Walther fram St. Pétur og medfánga hans undir vardmanna gætslu. Allir Enskir þustu nú á augabragdi út úr herbúdunum og hverr Dáti hljóp allstadar ad inni her-radir þeirra, til ad skoda þeña litla hóp kappa og Fodurlands vina, já, gran-skoda þessa menn og dádst ad þeim. Bádumegiñ hneigdu radirnar þeim eptir þvi, sem þeir gengu hjá, tautudu fram lof þeirra fyrir svo skaklega dygd, hverja þeir eins hjá fjandmonnum heidra máttu, en álitu snoru þá, sem þeirra hálsum búin var, ad eginn frívilja þeirra í slíku tilfelli, sem teikn ædri verdugleika ollum Riddara-ordu-rodum fremra.

Undir eins og Játvardur Konúngur leit þessa, spurdi hann Manny: „eru þessir þeir „tignudustu af Calais's Borgar-monn-„um?" — Þad eru þeir víst, nádugasti Herra! — ansadi Manny — og þad ecki ad

eins í Stadnum **Calais**, heldur í øllu **Fránkariki**, sé dygdin annars sannur adall. — „Vóru þeir fridsamlega framseld„ir? var enginn mótþrói, eckert upphlaup „medal fólksins?“ — Alls ecki — nádugasti Herra! — allt fólkid hefdi fyrr látid líf sitt, enn þad hefdi nockurn einn framselt; en þessir hafa fríviljuglega bodid sig fram, og eru nú hingad komnir til ad útgreida hid dýrkeyptasta lausnargiald fyrir mørg þúsund manna, med þeirra egin høfdum. Játvardur bistist heimuglega vid þetta svar, en þeckti samt forrétt frjálsra þegna Stór-Bretalands í svørum, og vard ad seckja gremju sína yfir þessu svari.

Reynslan — sagdi hann — hefir hvervetna kennt, ad mildi er til einkis annars enn ad lada fólk til nýrra afbrota. Því er harka allopt aldúngis naudsynleg til ad halda mønnum í taumi, en án straffa og fælandi eptirdæma, yrdu løgin smánud. Far þú — sagdi hann vid einn Hundradshøfdingjanna — og leiddu menn þessa til aftøku uppá pallinn — ydar mótþrói — sagdi hann enn framar, og snéri sér ad Sancti Pétri — gegn mér, sem réttbornum Arfa ydar Konúngsríkis, vard enn miklu saknæmari vid ydar nú vottudu ofdirfsku og spottun valda minna. „Vær beidumst „einkis af ydar Tignu“ — ansadi Sti. Pétur — „nema þess, hvers þér ecki fáid

D

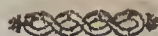
„ oss sinjad. Svo sem hvers? — spurdi Játvardur — „Ydar heidrúnar, nádugasti „Herra!“ — sagdi Sancti Pétur — og héldt ásamt medfaungúm sínum burt þadan til afstokustadarins.

Rétt í sama vetfángi gall vid mesta fagnadar-hróp med ýsi og hávada um allar herbúdir Enskra, vegna þess ad Drottning Játvardar Konúngs, ad nafni Philippa, sem í fiærveru þessa ríkti á Englandi, hafdi med ensku herlidi unnid sigur á Skotlands Kongi David, hverr 6 vikum eptir Enskra sigur sama árid vid Creci (sjá bls. 41), vód med herskildi uppá England, en hún hafdi þá tekid hann til fánga og kom nú med øblugt hjálparlid ad herbúdum Játvardar Konúngs. Síra Walther flaug á fund hennar til ad fagna henni, en flutti undir eins stutta sogu af þeim 6 slátrunar offrum frá Calais, sem ásláta ætti samstundis.

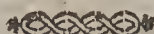
Undir eins og Játvardur med fylgd hans hafdi heilsad Drottníngunni, beiddist hún eintals vid hann.

„Herra! — mælti hún — umtals efni „mitt ad þessu sinni áhrærir ecki líf fáeinna hand„verksmanna, ónei! þad vardar dýrmætara „hnossi enn líf allra Fránkaríkis Innbúa „reynist, nefnilega: æru ensku Þjódarinnar og „ordstýri míns Játvardar, míns Ektaherra „og Konúngs.“

„Þér

„Þèr haldid ydur fellt hafa dauda-dóm
„yfir einum 6 af ydar fiandmønnum, en þeirra
„líflát yrdi fullkomnan egin óskar þeirra, en
„ecki bodords míns Játvardar. Menn, þessir
„hafa hegdad sèr gøfugmannlega og tignarlega.
„Eg verd ad heidra, þó eg ætti máské segja
„ad hata, þá, undir eins og eg nú misann þeim,
„ad þeir leyfa oss enga adra hlutdeild í þessu
„frægdarverki þeirra, enn ad veita þeim ve-
„sæla, en þar hjá oldúngis naudsynlega fyrir-
„gefníngu. Ad sønnu fellst eg á, ad þeir hafi
„til ydar hefndar unnid, því þeir hafa tjád sig,
„sem ydar þrálátustu og hardsóktustu fiand-
„menn, tálmad ydar sigurvinníngum, neitad
„ydur þeirri Kórónu, sem ydur þó réttilega ber.
„En — viljid þèr fyrir allt þettad umbuna þeim?
„láta ad ósk og sedja ærugirnd þeirra, en
„krýna þá regsemd og eilífum lofstýr? En —
„þegar hvílíkur daudi vesælla Handverksmaña,
„hefur upp þeirra heidurs-minníngu lángt yfir
„mestu kappa, hversu mun hann þá ecki sknag-
„ja á minníngu míns Játvardar og deyfa
„glampann af sigurvinníngum hans! mundi þá
„ecki sagt verda: ad gøfuglyndi og dygd væru
„enkis virdt í augum Breta Konúngs, þared
„hann dæmdi þá meñ til dauda, sem áttu hvers
„manns hrós og heidur skiliñ? Fyrir þá yrdi
„afstoku-pallurinn ad vegsemdarinnar sjónar-
„plátzi, en fyrir minn Játvard ad smánar-
„innar, og sá pallur mundi sletta bútskafan-

„legum skammar-klicki á nafn hans og sigur-
„vinningar."

„Nei, Herra! þenna lofsthr mega þeir
„ecki ødlist med tjóni vors. þó ver eck! orkum
„eldúngis ad svipta þá þeim verdugleika, ad
„hafa med edallyndi sjálfkrafa bodid sig fram
„til offurs fyrir Medbrædur þeirra, megum vær
„samt láta adra verdugleika mæta þeirra, í stad-
„inn fyrir ad lata þá ávinna sér fulla veg-
„semd med þeshàttar dauda, látum oss sæma
„þá stór-gjøfum og sneipa med velgjørningum.
„Vegna þolíks vors gøfuglyndis, mun þeirra
„fyrr fyrnast." — „þá hefir sigrad! — sagdi
Játvardur Konúngur — „eg er nú sannfærdur
„og sé þot svo! þeir skulu ecki dræpir — en —
„komi þeir híngad."

Fángarnir komu, en Drottníng ávarpadi
þá med vingjarnlegu vidmóti og blídum rómi
þannin: „Þér innfæddu Franskmenn og Jnn-
„búar Stadarins Calais! þér hafid látid oss
„kosta til miklu blódi og audi til ad sækja vorn
„lögmæta arfa-hluta híngad, en hafid samt —
„enn þótt eptir raungu áliti — breytt á besta
„máta. Vær dáumst ad og heidrum ydar
„hardfylgi og gøfuglyndi, þó oss med þeim hafi
„neitad verid um vorar réttvísu krøfur. Já,
„edallundudu Borgarar! ágætu Stadarbúar!
„þó þér værud tífaldt verri fjandmenn vorra
„Persóna og Konúngs-stóla, hafid þér nú samt
„áunnid ydur alla vora heidrun og gódvild.
„Ydar dygd er nú reynd. Vær brjótum sund-

„ ur ydar járn=sjotur, Þrísum ydur ofan af af=
„ toku=pallinum og kunnum ydur Þock fyrir
„ Þann oss audmykjanda lærdóm, ad sannarlegt
„ fyrirtaks ágæti er hverki í ætt né metordum
„ eda tign fólgid; ad dygdin ein gefur Þá tign,
„ sem lángt yfirgengur Konúnganna, og ad
„ Þeir menn, hverra hjortum sá Alvaldi inngef=
„ ur Þvílíkar tilfinníngar, eru upphafdir yfir ser=
„ hverja stett. — Þér erud framvegis frjálsir og
„ frír menn og megid snúa vid aptur til ætt=
„ manna ydar, vina og Landsmanna, sem ega
„ ydar edallyndi líf sitt og frelsi ad Þacka. En—
„ medtakid samt ádur Þann vott vorrar heidr=
„ unar, hvern Þér egid vel skilinn. Þér meg=
„ id vesja um stór=gjafir edur heidurs merki,
„ sem Játvardur Konúngur sær ydur veitt.
„ O! ad vær, sem leitum oss ad sonnu frægd=
„ ar, en unnum fyrir Þad hvervetna dygdinni,
„ fengjum nefnt ydur, sem vora og Englands
„ Syni!"

Svo mælti Drottníng Philippa. —„ Æ!
„ mitt Føðurland! kalladi Sancti Pétur
hátt upp — „ nú skelf eg ællu framar á beinun=
„ um Þín vegna! Játvardur hertók einúngis
„ Borgir Þínar, en Philippa hjortun! " —
„ Hræsi Sancti Pétur!" — mælti Drottn=
íng— „ Því ertú nú svo nidursleginn ?" —
„ Æ! Drottníng!" ansadi hann til, „ veitist
„ mér annad jafn hentugt tækifæri til ad deya,
„ mundi eg ecki spyrgja framar, ad eg nú lifdi
„ á Þennann Dag."

III. Mikill Eldur af litlum Neista.

Frllöndin og Stadirnir Genúa og Feneyar (Venedig), liggja eckt á Vallandi, þessar austanmegin þeis, edur vid nordvestanverdann Fenedi-botn (adriatiska Hafid), en Genúa nordvestanverdt vid Valland og vid haf-vik, sem nefnd er eptir Stadnum. Bædi þau Frllönd blómgudust snemma á öldum vid kaupverdslun, hverja Stadir þeirra færdu mjög út um allar Nordur- Sudur- og Austur-álfur heims, og nýttu sér á fyrri tímum, ad Nordurálfu-búar adrir skeyttu þá litt eda þeckttu störverdslunar ardsemi og foritaks medal til veldis og velmáttar auka. Þessir Stadir bygdu sér því fjölda kaupfara og herskipa til varnar verdslun, siglingum og veldi þeirra á hernadar tímum og fyrir vikingum, en færdu Nordurálfu-búum mestar naudsynjar þessara bædi úr Afriku og Asiu, ádur enn Vestur álfa heims, árid 1492, fundin vard; kepptist þá hvert þessara Frllanda vid hitt med þanninn ad leita sér fjár og frægdar. Genúa og Feneya Stadir stofnudu miklar kaupverdslunar-búdir og bólfestur í öllum þá þeckttum Heims-álfum. Þeir áttu þvillkar eigur og voru-byrgdir miklar í Akursborg (Acre) á Syrlandi nálægt Jórsölum, hver hofn hentug þókti til verdslunar á Syrlands ströndum, því rúmgód var hofn í Akursborg. Þeir eignudust loksins allann þridjúng hennar,

og lifdi þar fjölmenni frá bádum Stødunum eptir løgum, sem gengu í Genúa og Feneyum, hvadan fólk þetta upprunnid var og þessum undirgefid.

Mismunur laga og sida og misgefin verdslunar heppni hverra fyrir sig, hvad þó fágætt er medal Kaupmanna, vakti alls engar óspektir medal þeirra, en þeir lifdu saman um lánga tíma í besta samlyndi, eins og þeir væru hverjirtveggja hin sama þjód, og begaja heillir þeim sameginlegar. En — þar venjuleg óspekta tilefni medal manna fengu eckert kif qveikt millum þessara tveggja þjóda, brá því meira vid ad sjá þær herthygjast hér um árid 1258, hverja gegn annari vegna hégóma eins, sem undir eins vyrdtist fáheyrt hernadar efni.

Tvo manntetur af argasta skrili, annad frá Genúa, hitt frá Feneyum, sem drógu fram líf sitt med því ad bera varnings bagga fyrir Kaupmeñ á milli hafnariñar og varnings búda, komust einusiñi í ordakast saman nidur vid høfnina um nockra voru-bagga, sem þeim var bodid ad bera á milli. Þeir skomudust þar lengi og fluguſt lokſins á. Kaupmenn flyckuſt ſtrax utan um þá til ad gamna ſér vid deilur og ſtimpíngar þeirra, og tóku lokſins þátt í þeſſu þrafi ſvo, ad hverr veitti lid landa ſínum. Meñ urdu þar brádir og bordust, særdu hverr annann og ſkémmdu, en báru ſig þúnglega upp um þeſſar áráſir eptirá bædi í Genúa og Feneyum. Yfirvøld beggja Stadanna sættust á,

ad bætur kæmu fyrir skadann, eptir mati flestra gjördar-manna, sem til þess urdu kosnir undir eins. Genúa menn urdu þá yndir og dæmdir til meiri útláta enn Feneyingar, en vóru samt tregir á ad láka skadagjöldin. Feneyingar erru hinna brygdmælgi illa, og rjedu af ad ná sjálfir rétti sínum; yfirféllu því óvörum öll Genúinga skip, sem láu þar á Akursborgar höfn og brenndu þau upp. Genúu menn vildu sama í-frammi hafa til hefndar vid Feneyinga skip, en þessir gættu þessara svo vandlega, ad hinna áform tálmadist, en í nýjann mikla blódugri bardaga enn ádur sló útaf þessu vid höfnina.

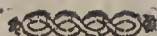
Stadirnir Genúa og Feneyar tóku sídan taum Kaupmanna sinna. Bádir gjördu út álitlega herskipa flota, en Genúingar báru ósigur af þeirra bardögum og urdu kúgadir til ad yfirgefa kaupverdslunar bólfestur sínar í Akursborg, hvar Feneya menn umhverfdu hinna húsum öllum og kostulum og gjöreyddu þeirra verubyrgdum. Genúingar urdu hamstola vid þann ósigur, en vordu öllu, sem orkudu, til ad koma nýum herflota út til ad rádast á ný ad Feneyingum. Hverr Borgarmadur baud sig og eigur sínar fram til ad hefna grimmilega þessarar smánar vid þeirra Födurland, en Feneyingar, sem fréttu af hernadar útbúníngi hiña, bjuggust sem oblugast til mótvarnar. Hafþok urdu af herskipum beggja, sem börduft med mikilli grimd og felldu margt manna, en bádir

mistu þar vid fjölda bestu Borgarmanna. Loksins urdu bádir, eptir lángvinnt og blódugt strid, úr hverju þeir báru einbera smán út býtum fyrir ad hafa stofnad þad útaf smámunum einum, leidir og þreyttir á þvi og sömdu ófrægann frid.

IV. Bontekú's Ferd til Austindia, Arid 1618—19.

Vilhjálmur Jsbrand Bontekú hét Skipherra nockurr Hollendínga, sem þann 28da Dec. 1618 lét út med hagstædu leidi í fyrstu frá eyunni Texel vid Holland á leid til Austindia, med Stórskipid Nýhorn nefnt, hverju hann stýrdi; bar þad 550 lestir voru, en 200 farmanna toldust med þvi.

Þegar þeir lögdu fyrir vestasta oddann af Englandi, sem nefnist Landsendi, fjell á þá hastarlega feykna ofvidri, svo skip þeirra lagdist undir áföll af hafoldum, sem sprúngu á Þilfari og fylltu ad miklu leiti efsta skipsrúmid nedanundir. Vær sockvum! vær sockvum! veinudu strax hundrad óp í einu um skipid, og farmenn stódu, sem agndofa af selmtri og úrrædaleysir, nema Bontekú einn, sem hljóp um nedsta skipsrúmid til ad skoda, hvert þar væri ecki ólæst lúka, sem sjór sehgi runnid um nidur í farm-

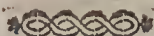

inn, en þegar hann enga svo fann, liet hann med skyndi ausa sjóinn úr ráminu upp med ledurskjólum, en vegna slingurs í sjónum, vard margar kistur og tunnur ad melva sundur og varpa útbyrdis. Ofvidri med hellíregni hvein svo í reidanum, ad enginn heyrdi par til annars ne fékk fótad sig, og fór svo fram í full 6 dægur; úr því lægdi stórvidrid, skin kom, sem vant er, eptir skúr; en — í ofvidris-lokin sáu menn, ad þad lamad hafdi Stóra-mastrid, 5 fadma hátt fyrir ofan þilfar. — Morgunn brá mjög svo vid þad; en Bontekú lét strax leggja upp med því dýgra seglstaung, og reira hana fasta vid lamada mastrid, sem úr því halladist ecki. Héldu menn því fullkátir fram ferd sinni, og sigldu fyrir kanarisku og Grænhøfda Eylandin, en nálægt Midjardarlínunni gjørdi haf-logn allopt, sem einusinni hjeldst vid í fullar 3 sár-leidinlegar vikur, því framar, sem sólin gengur þar lódrétt upp yfir høfud manna, med steikjanda bruna hita.

Þegar gusta tók á ný héldu þeir áfram, en ofvidri bægdi þeim sídan frá ad ná høfn vid Gódrar vonar-høfda, til endurhresingar farmonnum, hverrar menn því hugdu ad leita á þeirri frjóssømu eyu Madagascar, sem Portúgisar først fundu, árid 1506, vid austanverda Afríku, og stefndu því þángad; en skjædar sóttir qveiktust þá svo mjøg á medal farmanna, ad 40 þeirra lágu sóttveikir, þegar skipit um sídir nádi undir nefnda Eyu, hvar

þó ecki fannst hentugur botn til ad varpa út akkerum.

Bontekú liet Skips-bát síga ofan á sjó, baud Styrimanninum ad slaga fram og aptur nálægt landi, á medan hann fór sjálfur med nockrum farmonnum til lands, þó þar reyndist sliendandi fyrir brimi; en þared nockrir Eyarbúar sáust þar vid sjóinn, stock einn fullhuga farmadur þar út og svamladi gégnum bodafollin til lands. Ad sonnu logdu Eyarbúar þar eckert illt til hans, en enga fregn seck hann edlast um hofn eda vista byrgdir, og svamladi því út aptur til bátsins eptir ónýta erindisgjord; hjeldt Bontekú því út til skips síns og rjedi þá af ad sigla til Eyarinnar Bourbon þar fyrir austan í grend, til ad edlast endurhressingu, hvad vel tókst, svo ad skipid lagdist þar fyrir akkerum. Allir, sem skridid gátu, drógu sig strax, bædi sjúkir og heilir, úr bólunum uppá þilfarid og sárbeiddu ad koma sér í land, sem Bontekú leyfdi; en Kaupmadur Roll, sem stód fyrir solu farmsins, vildi þó med engu móti leyfa þar landgaungu, af ótta fyrir ad stormar kynnu láta þá reka fyrir akkerum, en mótvindar bægja þeim frá ad ná fólkinu í tíma um bord aptur. Bontekú gradst þad ábyrgjast mundi, og fór sjálfur med alla, sem missast máttu frá skipinu, strax í land, tók med sér seglduk í tjald, ymislegar naudsynjar og áheld og eina kock. Gladir stigu menn þá á land, litu blómlegar merkur, og sjúkir, sem ad eins veltu sier

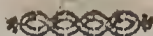
í grasinu, gráðust þegar hálfbata verða við það. Þar var land hentugt mjög til endurhressíngar, fullt af trjám, af Dúfum og öðrum fuglum á þeim. Við sjóar-strendur mergð af Villigjæsum svo spokum, að sjølda þeirra fengu þeir þar veidt og slegið. Þar vóru og Skjelpøddur, sem reyndar eru eins hollar veikum sjófarendum, eins og ljúffengar átu. *)

Bontekú fagnaði, sjúklínganna vegna, yfir svo ágætum endurhressíngar efnum, fór um borð aptur, en skildi eptir mann í landi til að hjúkra þeim. Atkéra-botn fann Bontekú þar svo lítt áreiðanlegann, að hann strax að morgni tók að leita sér upp betri legu og fann hana góða 5 mílum þaðan. Sigldi því skipinu og flutti í bátum sjúklíngana þángað. Skammt frá sjó fann hann þar stöðuvatn ferskt, feitar villi-

*) Skjelpøddur, hvar af hin græna (testudo Midas) telst stærst og best átu, eru af stærstu Pøddu-tegundum og Skrið-dýrum (Amphibiis), sem lifa bædi í vøtnum og á þurru landi. Finnast þær í India-hafi og því nálægum løndum. Sú græna gétur orðið 4ra álna laung og 2gja álna breið, og vegið 70 til 80 fjórðúnga. Verpir hver árlega hjer um 1000 eggjum á Gjæsareggja stærð; hefir yfrið þykka skjel ofan og neðan, og getur gengið með 7 menn standandi á baki hennar. Kjøt hennar þykir mesta ságæti og er líkast kálfakjøti að smeck og mjøg svo hollt; þess vegna er hún til heilsubótar á laungum sjóferðum, og til størveitslna í Norðurálfunni opt flutt þángað af India-førum.

hjæsir, dúfur, Papogba og fjölda añara fugla, en allt eins spaka; lika 20 Skjelpøddur á landi, sem láu í skugganum af stór-trje. Þar hreßti sig fljótt hverr madur vid og skemti sèr marg-vislega, sumir med veidum á landi, adrir med fiskiabla, en sudu eda steiktu feng sinn. Eck-ert var þar ad óttast, hvar sem farid var, þvi Eya sú var þá enn óbygd, èn sídar lögdu Fransk-ir hana undir sig, og 1776 bjuggu þar 6340 hvítir menn, sem hjeldu 26,175 þræla til henn-ar yrkingar. Þadan koma þær nú svo nefndu bourbonnsku Kaffe-baunir, sem bestar þykja nærst arabiskum.

Þegar menn vóru fullhreßir ordnir á þess-ari Eyu og höfdu flutt vistir nógar um bord, var siglingum framhaldid, en ásett ad koma vid á nærstu Eyu — *Isle de France* — hverju mótvindar tálmudu, svo nú var ferdum heitid til Maríu Eyar, nordanverdt vid stóru Ey-una Madagascar. Þegar þeir nálgudust hana, kómu innbúar nockrir í bátum út til skipsins og budu hrísgrjón, hæns og ávexti til kaups fyrir smá glera-rusl, bjöllur, blick-skeidar, hnífa og þeßkonar lítilrædi, ljetu og ráda, ad margt mætti meira fá á Eyu þeirri, svo sem, kálfa, kýr og saudi. Þar fannst gód lega í nánd, var þar því atkérum varpad. Menn fóru til lands og víxludu sèr til handa miklum forda af fyrr-tjedum vistum fyrir Nordurálfunnar ýmislegt glíngur og hégóma prjál. Einhverr farmanna hafdi med sèr Fiól í land og tók ad leika á

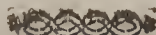

Þad fyrir Eyarbúum, vid hvad þeir urdu rètt sem frá sèr numdir af fognudi; stucku hátt upp, sem frávita, hrópudu upp og súngu. Þeim var færd full skál af víni, en svo hlægilega drucku þeir úr henni, ad þeir stúngu hofdunum ofaní hana, líkt hestum, og svelgdu vínid þanninn upp. Þessir Eyarbúar vóru dock svartir á lit. Allur þeirra fatnadur var leppur einn bundinn um kroppinn. Litinn sem enganN átrúnad þeirra vard vart vid, þó sáust kyrhausar settir uppá stjaka fyrir utan kofa þeirra, fyrir hverjum þeir á stundum fjellu fram á knè sín, líkt sem til bænagjorda. Þarna hresstu nú farmenn allir sig ágætlega vel vid eina þá um 9. daga, og litu þá eins hraustlega út, eins og þegar þeir ljetu fyrst út frá Hóllandi. Skipid var þá og fágad og vel útbúid, svo gladir ljettu menn akkerum og hjeldu fram leidar sinnar til nyrra þeim þá hulinna hormúnga.

Þann 19da Jan. 1619; vóru þeir lengst úti á reginn hafi, þegar Skenkjari þeirra, eptir venju, fór med qveikta lykt eda skridbittu í hendi sèr ofan í nedsta rúm skipsins, til ad tappa brennuvín á ílát úr ámu, og hengdi skridbittuna opna á adra ámu, sem lá ofaná þeirri, er hann tappadi úr. Ad því búnu ætladi hann ad taka ljósbittuna ofan, en svo var hún þá fost ordin, ad orku vard hann til þess ad beita, og hreck vid þad einstakur neisti einn úr ljósinu ofan um spons-op nedri brennuvíns ámunnar, sem qveikti svo í brennuvíninu, ad hún ó

augabragdi stód í ljósum loga. Skenkjarinn var annadhvert svo heimskur, ad vita ecki fyrri hversu eldsimt brennuvín er, eda vareygdarlaus vid medferd ljóss hjá svo miklu af því á þvílíkum stad, en orgadi strax med skelfingu: bál! bál! og orgid: bál! bál! flaug strax óttalegt allra munna á milli í skipinu. Fjöldi ruddist ofan í skipid og sá med daudans ögnun, hversu brennuvínid logandi sprengdi sundur ámu-botninn og læsti sig í brennandi lækjum strax í steinkola-bynginn skamt frá í sama skips-rúmi. Hverr madur vard sem frávita, nema Bontekú, sem lét reyna allt, er mögulegt var þeim til frelsis, í mesta skyndi bera vatnsmegn mikid ad og ausa í eldinn, hvar vid hann vyrdtist svo slokna, ad allir glodduſt og fögnudu. Bontekú sjálfur var því uppá þilfar aptur kominn, en — ad hálfri stundu lidinni tók á ny orgid: bál! bál! óttalega undir um allt skipid. Frá þessari nyu ólucku er nú best ad Bontekú segi hér sjálfur:

„Eg vard — segir hann í Ferda-sögu sinni — skelkadur, og rann ofan í skipid nedst. Þar sá eg ad steinkolin, sem hid logandi brennuvín hafdi læst sig í, stódu í ljósum loga. Vid jusum óhæfu sjóar í eldinn, en vid þad vard brennusteins-ortud svæla og stibba svo megn og óþolandi, ad hverjum manni lá strax vid kofnun þar nidri í skipinu. Þó dvaldi eg þar lengst, og skipadi fyrir öllu eptir því, sem eg héldt helzt haga mundi, og ad fólkid

skiptist ódt um, til ad ná hollara andrúmsl uppi; þó lá morgum svo nærri vid kosnun, ad vart komust upp um lúkurnar. Mer sjálfum vard svo íllt, ad eg vissi á stundum eckert af mér, en vard ad halla mér útaf á tunnu, og snúa andlitinu upp á móts vid lúku, til ad ná nockru andrúmi. Þegar eg nú loksins ormagnadist, sagdi eg vid Roll: vorpum púdrinu útbyrdis, ádur enn eldurinn nær því, en það vildi hann med engu móti; „því" — sagdi hann — „ad sönnu brennir þad oss þá „ecki framar, en hvad verdur oss til mót„varnar, rádist nockrir ad oss?" Kolabrennan vóx nú ákast, og svælan af þeim, svo allir — eins sjálfur eg — urdum ad fordа oss úr nedsta skips-rúminu, til þess ad kæfna þar ecki, en hjuggum got á nedsta þilfarid, og helltum ógn af sjó ofan um þau og lúkurnar í eldiñ."

„Stóri skips-báturinn var fyrir laungu settur ofan og dregst á eptir skipinu; minni bátinn settum vid líka út, því hann var þeim í vegi, sem hella áttu sjónum ofanum lúku gotin. Hásiki og ervæntíng vóx ódum af skipsbálinu, en af hafi einu umhverfis og engri bjargar von. Farmeñ strucku frá skipsbordi og syndtu í bátana. Roll undradist þad, en þeir budu honum ad verda samferda þeim til hafs, og ótti hans rak hann til þess; en þegar hann steig í stóra bátinn, baud hann þeim ad bída eptir mér; en — hverki bod né bænir vóru þar

þar;

þar; ödara enn hann komst í bátinn, hjuggu þeir á togið og undu upp segl."

„Strax komu nockrir þeirra, sem eptir urdu, til min, medan eg var í fasta fari ad flockva, og spurdu: hvad er oss nú leyft úrræda, Kapteinn! bátarnir sigla frá oss? Eg ansadi: sigli þeir burt, ætla þeir sér ecki apturkomu. Strax rann eg uppá þilfarid og sá þá sjálfur halda brott; baud því ad vinda upp segl og elta þá. Siglum þó upp, sagdi eg, og þessa þræla í kaf, hiki þeir vid ad innbyrda oss, og mun þeim lærast, hver skylda þeirra sé."

„Segl vóru strax undin upp, en þegar vid nálàudumst þá, héldu þeir út af leid og fiarlægdust. Nú megum vær, brædur! sagdi eg sela oss miskun Drottins, en reyna þó hvad til bjargar verda má og enn þá til ad flockva. Skundid ad púdur-húsinu og varpid púdurtunnunum fyri bord, ádur enn eldurinn nær þeim; tók sídan med mer Timburmenn, og baud þeim í flughásti ad bora göt á hlidar skipsins, svo þad fyllast mætti sjó á 3tu alin djúpum; en — til allrar óhamingju vóru þær járnslegnar, svo nafrarnir komust ecki í gegn."

„Þegar þetta ráð brást, urdu allir því nær úrvinda og veinudu; þó jusum vér sjó í skipid medan gátum, svo logınn vyrdist rjena, uns í ollumni qvikuadi, og þá var öll hjálpar-

von oss brotin; þvi loganu lagdi úr því þess hærra, sem meiri sjó var í steypt; ollan rann logandi um allt og qveikti í öllu. Þá rann mér einkum til rifja ad heyra farmanna qvein og vein, sem kaldt vatn milli skins og hörunds."

„Búid var þegar ad varpa 60 púdurtunnum útbyrdis, en 300 vóru eptir, þegar eldurinn læsti sig í púdur-húsid, svo skipid med allri áhöfn og farmönnum flaug í lopt upp, med óttalegasta hvelli. Fyrir þeirri ógæfu urdu 119 manns. Eg stód á efsta þilfarinu skammt frá stór-segls kodlunum, og vóru þá 63 mér nálægir ad ausa sjó. Á augabragdi fórust allir, svo eg vissi ecki hvad af þeim vard."

„Eg Vilhjálmur Isbrandur Bontekó fórnadi upp höndum mínum, og bad Gud mér miskunar; fann, ad eg flaug um loptid og hjeldt þar mitt skapadægur komid; hjeldt þó óskerdtri rænu, og fjell loks í sjóinn milli skips flakanna. Þar vóx mér óvæntur hugur á ný; stóra og aptasta mastrid flutu mér til beggja hlida. Eg komst á stóra mastrid, og syrgdi nú skipid mitt. Í sama vetfángi sá eg mann kasta upp og komast á bugspjótid, og heyrdi hañ segja: „Þar komst eg í heiminn aptur." Hann hét Hermann, og slaut dálitid mastur honum til hlidar; en af því ad stóra mastrid valt sífellt undir mér í hring, og olli mér mikillar mædu, bad eg hann skjóta til mín litla mastrinu, svo eg kæmist á því til hans, og þetta tókst, því annars hefdi eg muríst í sundur á

boppinu. Allt bak mitt var ordid aumt, og á 2ur stodum sprúngid fyrir á hofdi minu."

„Vid hjeldum handlegg ockar um dygra énda buasþjótsins, litudumst um kring, og eygdum loksins bátana lángt frá ockur undir sólsetur. Kjæri! sagdi eg, nú er oss oll von þrotin! nóttin sellur á, bátarnir eru fjærri ockur; hér saum vid ecki haldist vid til morguns; felum ockur Drottni! Vid bádum til Guds, og bátarnir nálgudust, uns eg kallad feck hátt: bjargid! bjargid! Kapteini ydar! — Farmenn nockrir heyrdu þad loksins, kolludu upp: Kapteinninn tórir enn! og héldu ad skipsflokunum; þeir þordu ecki ad leggja ad mér af ótta fyrir ad flakarnir mundu hvelfa undir þeim bátunum, en Hermann, sem ecki hafdi fengid neinn merkilegann áverka vid flugid eda fallid, syndti til þeirra og vard innbyrdtur. Eg þarámóti treystumst ecki til þess, sem lamadur ordinn og murinn, svo einn farmanna hljóp fyrir bord og syndti til mín med færi, sem eg batt yfir um mig og vard svo dreginn ad stóra bátnum og þar innbyrdtur. Vóru þeir Roll og Undirstýrimadur minn Meynders medal annara þar fyrir, og furdudu þá sundir vorir."

„Í skuti stóra bátsins hafdi eg báa látid skýli yfir 2 menn. Þar valdi eg mér hvíld, því svo var eg máttfarinn, ad eg hugdi mig eigá skammt ólifad eptir; svo tók mig sárt á

allt bakid og hofuds sárin. Læknirinn var ad sonnu lífs, en medala laus; þó tuggdi hann skipsbraud og lagdi vid sárin, sem læknadi þau."

„Þegar eg lagdist fyrir, rjedi eg Roll ad halda kyrru fyrir vid flakana til morguns, ef vid þá fengjum einhvèrjar vistir vid þá fundid, og máske á þeim einhvèrja Kompáss mind, til ad sigla eptir og leita lands; en Roll vyrdti rád mín ad vettugi, og lét róa roskslega þadan, rétt sem ætti sér vísst land fyrir stafni. En þá er birta tók sást hvèrki neitt til lands eda skipsflakanna framar."

„Farmenn skyngdust eptir hvèrt eg væri lífs eda lidinn, og fréttu hvad nú skyldi ráda af? Vèr sjáum hverki land, sogdu þeir, ne hofum braud, sjóarkort eda kompás framar. Þèr áttud, Vinir! ansadi eg, ad gegna mèr í gjærqvoldi, ad halda ydur í nánd vid flakana, því eg sá gloggt, þegar eg sat á mastrinu, hversu svínakjøt, ostur og onnur matvæli flutu þar allt um kríng, og hefdi því mátt bjarga nockru í dag. Æ! komid þèr nú til, Kapteinn gódur! sogdu þeir, og rádid fyrir ferdum vorum! Eg orka; því ecki — ansadi eg — því svo vesæll er eg nú, ad eg fæ mig alls eckert hreist. Þeir báru mig samt út á þilfarid og settu þar nidur."

„Eg sá marga enn undir rodri og spurdi um vista-byrgdir? en þeir sýndu mèr alls 7 eda 8 rund af braudkokum. Leggid upp árar, sagdi eg, því þèr gángid fram af ydur til einkis, en hafid þó hverki mat ne dryck til endurhresíng-

ár. Sídan baud eg þeim ad fara úr skyrtum sínum og búa til segl úr þeim, en saumgarn liet eg snúa saman úr kadal-stúfi í stóra bátnum, sem rakinn vard upp til þess. Sama gjördu hinir í litla bátnum. Skyrtunum var uppsprett og tengslad saman aptur í smá-segl. Nú töldum vær skipverja, vóru þá 46 í stærri, en 26 í minna bátnum, alls 72 manna. Eg baud líka fram skyrtu mína í segl, en, vegna lasleika míns, var hún ekki þegin, en þvert á móti gáfu samferdamenn mér bláann farmanna kubl og sessu, sem fannst í stóra bátinum, og hjúkrudu mér eptir megni."

„Fyrsta daginn lietum vær reka undan á medan seglin urdu slögud saman, uns vær undir áthall dags fengum undid þau upp og siglt eptir leidsögu stjarnanna. En þared vér vórum þá nálægt Midjardarlínunni, svo ad sólin leid fram beint upp yfir hofdum vorum, þjádumst vær á daginn mjög svo af óþolandi hita, en um nætur af megnum kulda."

„Daginn eptir bjuggum vér oss verkfæra mindir nockrar, eins og þá vard best, med hverjum vær nockurnveginn áqvardad fengjum þann hluta heims, sem vér þá vórum í, og eg skar út á botninum á stóra bátinum Sjóarkort (afmálun), á hvert eg mindadi Eyarnar Java og Súmatra og sundid á milli þeirra. Eptir ádgætslum mínum reiknadist mér ad vær þá værum einar 20 milur frá landi; en — hver

mátti

mætti ábyrgjast vissu þeirra athugasemda eptir svo gröfum og ófullkomnum verkfærum."

„Af þeim fáu pundum braudkaka úthlutadi eg sérhverjum daglega sinn skamt; vard hverr ad láta sér hann lynda á stærd vid þumalfingur manns. Í fyrstu hofdum vær ekkert ad drecka, en þar regn kom seinna meir, selldum vær seglid, breiddum þad yfir bátinn og fylltum 2 litlar tunnur med vatnid, sem af þvi rann, sem vard ad duga oss um regnlausu dagana; mér var unnt ad spara svo mikid af þessum litlu vatnsbyrgdum, sem eg vildi, en eg misbrúkadi aldrei þad leyfi og lét mer lynda jafnann skamt þess vid hvern annan."

„Minni báturinn reyndi ad sönnu ad halda ſ vid oss á siglingu, en þar vær sigldum betur og enginn á hinum bar skyn á leidarstjörn, bádu farmenn hans oss innilega ad taka sig inn í stóra bátinn, þegar þeir nálgudust oss, þvi þeir óttudust, ad stormur kynni ad skilja bátana; en vorir skipverjar vildu med engu móti leyfa þad, og qvádu þad valda mega tjóni allra."

„Ad fárra daga fresti urdum vér enn á ný aumastir manna. Braudkokunum var lokid, og þó sást enn ekkert annad enn loptid og hafid. Eg vardi allri alúd til ad sannfæra þá óþolinmódustu um, ad vær ecki gætum lengur átt ýkja lángt til lands; en þeir mottu hana litils, tóku ad verda mér gramir, qvádu mig villtann í reikningi mínum og halda á haf út, en ecki til lands."

„Megnasta húngur þjádi oss, þegar vær sultum næringarlausir um heila daga og sáum hvergi land. Skipverjar urdu þá oldúngis mødfallnir. Báturinn minni kom ein til vor og grátbændu skipverjar hans oss enn þá um ad taka sig í stóra bátinn, og kom ollum þad loksins ásamt, svo allir mættu í einu torthnast; fyrst eckivar añad þá sýña. Vær tókum vid þeim og ásamt vid segli þeirra og árum. Alls vóru þær þá ordnar 30 og rodudum vid þeim yfir þópturnar, til þilsars mindunar, sjet eg helsing skipverja smjúga á víxl inn undir þad hvern eptir annañ til hvíldar; en orvæntingin stód asmálud í allra andlitum."

„Forsjón Guds þócknadist samt med dásamlegu móti ad vidrétta vora von og traust med endurnæringu. Vadur mikill af Flugfiskum, á Þorska stærd, kom upp úr sjó vid byrding vorn, nockrir stucku upp í hañ, og logdumst vid ofanyfir og tókum þá, skiptum þeim og átum þá hráa med grædgi. En — oss sókti fljótt megnari þorsti enn húngur. Ymsir vildu drecka sjó, en eg bannadi þeim þad, qvad hann enganu þorsta fá slockt, en valda mega banvænu búkhlaupi. Sumir sleiktu blýkúlur eda hofdu þær uppi sér, og nockrir druckn þ v a g s i t t.— Eg ikka — en þessi vesælu úrrædi komu oss ad litlu haldi."

„Med vaxandi húngurs neyd gêck vor orvænting fram úr ollu hófi. Hverr leit grimdarlega til annars, eins og reidubúinn væri ad yfir-

kalla hann og eta. Nockrir qvádu þá uppár? ad enginn gæfust önnur úrrædi framar, og stúngu uppá ad birja med dráp Skipsdrengsins til bjargar Þeim. Eg vard vid þad svo skélkadur ad eg þrí nær fiell í ómeginn, og bad innilega til Guds um líkn og ad affstyra þvílíkri óhæfu, en sá med skélfíngu, ad nockrir farmanna lögdu Þeirar hendur á drenginn til þessa. Eg kalladi, hárómadur til þeirra, bad þá sleppa þvílíku ó-dædi, ákalla Gud og vona líknar frá honum; qvad oss komna nálægt landi, og leiddi þeim þetta fyrir sjónir eptir mínu útskorna sjóarkorti og sialingum vorum. En — þeir tjádu mig rangvilltann í reikníngunum eda villa þá; þó gáfu þeir mér enn 3gja daga frest, en-sæist ecki land ad þeim lidnum, skyldi eckert framar hamla þeim ad fremja hvad helzt þeir vildu; þetta ómanneskjulega skilord vard eg ad láta mér lynda, þó vidbjódur þess gengi mér til hjarta, og bad eg Gud heitt ad affstyra því ódædi, ad vær saurgudum hendur vorar med þeirri áformudu hryllilegu óhæfu."

„Tídin leid, en neydin vóx svo, ad eg fékk sjálfur vart fordast megna örvæntíngu. Værum vér komnir einhversstadar á land — sögdu nockrir — gætum vér bitid gras eins og fénadurinn. Eg hughreysti þá, eptir mætti, en daginn eptir þraut mig bædi fjör og dug. Fáir orkudu þá ad standa eda rétta sig upp. Koll var svo máttfarinn, ad hann ecki framar fékk hreift legg eda lid. Eg var med þeim færustu, þó lík-

indi væru od sár mín hefdu bilad mig, og gat enn þá hreift mig um byrdínginn endilángann."

„ A 13da degi frá tjóni skipsins dró upp og fell regn mikid, sem endurnærdi oss til hlýtar. Logn gjördi, svo vær felldum segl og breiddum þad út yfir byrdínginn til ad safna. Því t. Væ druckum nægju vera, og fylltum eń bádar tunnurnar. Eg stýrdi, hjeldt oss vera nálægt landi og ad brátt mundi birta upp, vildi því ecki fara undan stjórn; en þyck þoka og skrean gjördu mig svo innkulsa, ad eg orkadi því ecki lengur, kalladi annann til stjórnar, og smaug undir ára-þilsárid til hinna ad hlýa mér."

„ Nú var svo lángt lidid á frestinn, ad flestra átti drenginum; en lofadur veri Gud, sem í hæfilegann tíma afstýrdi þeirri grimd! Varla hafdi sá, er vid stjórn tók eptir mig, haft hana eina kluckustund i höndum sér, fyrr enn upp birti og hann sá — Land. Hann hrópadi svo hátt, sem hann gat: Land! Land! og gledin flaug gegnum allra merg og bein; hún styrkti jafnvel þá veselustu til ad skreidast uppá þiljurnar, til ad sannfærast um þá gledi-fregn med egin augum. Þessi sjón eyddi fljótt ollum efa og fyllti ell hjörtu fegnudi. Þegar vær nálgudumst strendur þess, sáum vid brimgarda velta inn ad þeim, og árædum því ecki ad leggja þar ad landi; sigldum því med landinu uns vid skarst inn í þad, leddum inn þángad og vorpudum ackéri. Slytti þá hverr madur sér,

sem

sem hvadast hann mátti þar í land." — (Þetta er allt eptir Bontekú sjálfum).

Landid, sem þeir komust á, var lítil óbygd Eya, í grend vid adra stærri, sem Súmatra nefnist. Soltnir Farmenn rádudu þar um állt, ad leita sér bjargræda, en Bontekú qvadst, undir eins og hann steig þar fæti á land, hafa fallid þar fram endilángur, kysst jordina fagnandi og prísad Gud fyrir fengid frelsi. Þar fundust Kókos-nytur *) á Eyunni, en eckert drickandi vatn; en vokvi sá, sem Nytur þær í sér geyma, var dável svalandi, og mundi farmonnum vel hafa gefist sú fæda, hefdu þeir vitad hófs ad gæta vid hennar nautn; en ofneyt vard þá nær, og leiddi sú ofneytsla húngradra maga megna ydra qveisu þeirra eptir sig, sem þó svíadi, þegar þeir grófu sig ofaní brennheitann jardar-sand þar og huldu holin med honum; leiddi þar af megn bákhlaup, en bata aller degi sídar. Hér og hvar fundust mannaspor á Eyunni, en hvergi nockurr vottur til manna bygda. Til ad ná þessum var því afrádid ad sigla til Eyunnar Súmatra, sem lá 15 mílur (3 Þíngmannaleidir) þadan. Folltu

*) Þessar vaxa á vissum Pálma-trjám, og eru heldur aflángar enn hnöttóttar med hardri, þyckri skorpu yst, á mannshöfuds stærd, innan fylltar dýcindis kjarna, líkum Mandelum ad smeck og ylmandi ísúrum ágætlega svalandi og ljúffengum hollum vokva; og eru þær allopt fluttar úr Indíum til Nordurálfunnar, rett til sælgætis.

þeir byrdíng sinn med Rókbs-nytum, og ljetu út um qvöld. Ad morgni sáu þeir strendur þessarar stóru Eyu, en lengi vard med henni ad sigla og leita forgæfins, uns tækileg lendíng fannst, hvar fljót fjell þadan út í sjóinn, sem hentugt þókti áformi þeirra. Rif lá fyrir ósn- um, sem bodar gengu á. Bontekú vildi ecki leggja þar til lands, en allir adrir eggjudu til þess, og vard því svo gjört. Í þrennum boda- follum sylti svo byrdínginn, ad lá vid hann sockva mundi, en Bontekú ljet alla ausa svo á- kast med lúkum þeirra, höttum og skóm, ad þeir komust vel af og í land, fundu gott neytslu- vatn í fljótinu, og gleymdu því glæfraferd sinni ad þeirri lendíngu.

Þar uxu margar jurtir og gros og smá- bauna tegund, svipud hollendskum, sem Far- menn átu med grædgi, svo þeim vard illt eptir. Nockrir fundu þar á tánga einum Tóbak nóg nálægt eldstó, í hverri eldur lifdi. Hvert- tveggja, og vissan, ad þeir nú væri í manna- bygd komnir, gladdi þá mjøg, þeir felldu þar nockur trè, kindtu bál, settust í kríngum þad og reyktu af tóbakinu, sem þeer var fyrir.

Bontekú skipadi monnum, þegar qvölda tók, til vardhalds á 3 ýmislega stadi. Túngl var minkandi. Allt var med spekt framan af nóttu, nema hvad margir urdu illa haldnir af qveisu flogum af offreku bauna áti. En — þeg- ar þeir vóru svo hvad lasnastir, bodadi einn vardhaldsmañá, ad fjøldi iñbúá sækti ad þeim,

Hverr og einn spratt upp og bjóst vid fiandskap einum af þvílíkum nætur-fundi. Vóru þá, til allrar ógæfu, engin vopn þeim leyfd til varnar, nema eitt gamallt og rydgad sverd og tvær axir. Þó var afrádid ad verjast sem best og lengst yrdi; tóku farmenn sér logbranda úr eldinum til varnar og gengu öruggir mót óvinum sínum. Þessir logbrandar, meista-flugid úr þeim og óvissa Eyarbúa um, hver vopn farmenn hafa kynnu til áhlaups, gjørdu þessa þeim óttalega, svo þeir hvurfu á hæl og fólu sig í skóginum. Snéru farmenn þá ad eldinum aptur, en voktu þad eptir var nætur í megnum ótta. Bontekú og Roll mennudu strax byrdínginn, svo þángad yrdi þeim; ecki afskorid undanfæri.

Um morguninn gengu 3. Eyar-búar med, fólu ofan til sjóar. Bontekú sendi 3 menn á fund þeirra, sem ádur hofdu í Indíum verid, og þecktu því til þeirra landa sida og túngumála. Indíánar þeir fréttu farmenn ad hverjir þeir væru? qváduzt Farmenn vera ógjæfusamlegir skipbrots-menn, hverra skip brunnid væri, en ad þeir vildu þar kaupa sér vistir. Vid samtalid færduzt Indíánar nær byrdínginum líklega til ad skygnazt eptir, hver vopn í honum væru, en Bontekú hafdi þá varúd vid haft ad breida segalin yfir skip sitt, svo enginn sæi ofan í þad. Og þegar Indíánar fengu ecki dulid forvitni sína um vopna byrgdir farmanna, qváduzt þessir vel útbúnir med byssur, púdur og kúlur. Sídan keyptu farmenn af þeim hæns

nockur sodin og hrísgrjón, sem þeir höfðu með sér, og ljet Bontekú farmenn setjast niður að þeim nálægum, eins og alls eckert væri að bítast, og borða þessar keypta vistir með svo góðri lyst, að Indíána furðaði á; ljetust þessir ásáttir með andvyrdið og heldu á brott með spekt.

Farmenn girntust þar einúngis að ødlast vistir til ferdar þeirra til Batavíu Stadar (Hollendska á Eyunni Java, einhvers þess stærsta í Indíum). Bontekú ræði því af með nockrum skipverjum hans, að róa í indianskum báti, sem þar við árbackann stód, til bæa-þorps, sem hann sá kipp-korn burt þadan. Þar keypti hann hrísgrjón og hæns, og sendi þeim, sem eptir urdu, en feck sér sjálfur góda máltíd ásamt fylgjurum sínum. Víntegund nockra, sem útpressud var af vokva (Pálma) tráviðar nockurs keypti hann. Innbúar flyckust kríngum þá, og tøldu, svo ad segja, hvern bitann ofaní þá. Eptir máltíd keypti Bontekú af þeim villi-uxa svo liónstyggann, að honum vard ecki nád. Bontekú tjádi 4um fylgjurum sínum, þegar qvølda tók, ad rádlegast mundi ad halda aptur til byrdíngsins, en þessir heldu sér enganu háska búinn, bádu hann svo innilega ordlofs ad vera þar til morguns, ad hañ loks — enn þótt sárnaudugur — ljet þeim þad eptir, en heldt aleinn ofan ad bátinum.

Bontekú sagdi sjálfur svo frá glæfra-för þeirri: „Þegar eg kom ofan ad Indíána bátinum vid sjóinn, hitti eg þar fyrir fjølda

Indiána, sem vóru í megnu Þrasi; eg héldt nockra vilja leyfa mér brálmada burtfor, en hina vilja taka mig fánginn. Eg herdti upp hugann, Þreif í handleggi tveggja og keyrdi þá út í bátinn, eins og eg væri Yfirbodari Þeirra. Ad sonnu foipadi Þeim illa vid Þad, Þó gegndu Þeir, og settust annar á fram: en hinn á aptur-Þóptuna, en eg stód í midju og med Þad ljetum vid frá landi. Þeir hofdu bádir mord-kuta í belti sínu, en eg vad vopnlaus madur og líf mitt Því á valdi Þeirra. Þegar vid vórum nockud á leid komnir, kom só, sem aptar sat, ad mer og bendti mér, ad hann vildi peninga fá. Eg tók litinn pening upp úr vasa mínum og fékk honum; hann vyrdti hann fyrir sér um hríd, og redi loks af ad vefja hann inn í dulu, sem héck vid belti hans og settist nidur aptur. Hinn gjordi eins, en eg gaf honum annann pening altkann hinum; hann skodadi hann grant og vyrdtist enn órádnari, hvert hann Þoggja skyldi, ellegar rádast á mig. Eg sá Þar mér fyrirbúinn bana, og sló Því hjartad ódt í brjósti mínu. Hrádt geck samt ofan eptir fljótinu, en á midri leid komust rædarar mínir í megnt Þras, sem eg rjédi vera mundi um, hvert ad mér skyldu veitast edur ecki. Eg vard óttasleginn vid Þad og titradi. Þad var rett sem mér Þá væri sagt: „ad eg skyldi reyna til ad syngja," og saung eg Því af ollum mætti, svo undir tók bádumeginn fljótsins í skóginum. Sannadi eg Þá, hvad eg ádur reyngt hafdi:

ád ótti megi koma skélkudum til ad sýnga. Badum þókti þeim saungur minn svó kátlegur, ad þeir skellihlóu, en eg þóktist ecki var verdá á svipum þeirra, ad þeir hélldu mig grunsamann ellegár óttasleginn um þá."

„A medan eg þanninn saung, skreid bátúrinn svo hradt áfram, ad nálgudumst byrding vorn; bendti eg þá farmönnum minum, sem skundudu til sjáar. Lét eg rædara mína fara báda framm og þannin leggja til lands, svó hverigur fengi skadad mig á baki mér; komst eg svo heill á land, en Indiánar réru heimleidis aptur. Um nóttina eptir var allt med spekt, en þeir 4 farmenn komu þó ecki med villi-uxann, svo eg tók ad undrast um þá. Skömmu seinna komu 2 innbúar med annann villi-uxa enn þann, sem eg keypti í gjær. Einn af oss, sem dálltid skildi í málinu, spurdi: því hann ecki kæmi ellegar farmenn vorir? Indiánar. qvádu hann ecki hafa ordid leiddann þángád, en ad farmenn kjæmu brádum med annann, sem fridadi oss nockurnveginn. Villi-uxinn, sem þeir færdu mér, var því nær jafn óvidrádanlegur, sem hinn, ljét eg því fótbrjóta hann med öxi. Odara enn hann féll, tóku Indiánar ad ad góla og orga óttalega, sem vyrdtist undirlagt teikn þeirra á milli, því undir eins þusti sjöldi innbúa fram úr skóginum, og hlupu hér um 40 eda 50 þeirra beint á oss. Piltar! sagdi eg, verjist nú vasklega, og skal skrill þessi ecki vinna á oss! En — þá sá eg fieck mikinn þar

ad ouki eda fram, flesta í honum vopnada skjoldum, sverda-mindum og smáum kast-spjót-um og stefna ad byrdingi vorum. Rjedi eg því af ad skipa heim flýta sér sem hradast of-an til hans, því ella væri oss brádur bani bú-inn. Allir hlupum vid þá, sem skjótast máttum, en hverr, sem ecki komst full-skjótt uppí, stock útí sjóinn og syndti til byrdingsins."

„Fjendur vorir drógu oss uppi vid flædi svo bradlega, ad ecki tókst ad hta undan landi svo hradt, sem þorfin krafdi; seglum var tjald-ad yfir allt skipid, geck því seint ad koma sér fyrir, og ráku Indíánar nockra skipverja í gégn med kastspjótum, svo garnir þeirra ultu út, en vær berdumst sem vaskleqast med exunum og ryd-sverdinu. Akkerid vard ecki losad; ljet eg því hoggva á streng þess, og hta frá landi. Janbáar vódu út eptir oss medan þeim vard stædt, en snéru þar vid aptur. Þá Farmenn, sem syndtu í kænunni skipid, innbyrdtum vær, en bad-foll af brimgardi vid ós mynnid skyndu oss enn í voda hemana. Fjendur vorir toldu oss þar af, þustu því fram á tángann til ad horfa á og umsitja oss. En — þá gustadi nock-ud af landi, en ecki hafi, sem ádur, sem lægdi skjótt oldurnar, svo byrdingur vor risti sig far-sællega í gegnum bodann út á rúm sjó."

„Þá forst fengum vær tóm til ad rannsaka vort mastjón. B. Karlsun, sem vaskleqast hafdi barist, fannst særdur vid nablastad af eitrudu kast-spjóti. Holdid forinadi umhverfis, þó ég

Augnablik væru frálidin. Eg reyndi ad skera burt allt hid sortnada, svo eitrid æti sig ecki lengra út, en — honum til harmqvæla einna, hvi á augabragdi hneig hann örendur, og vorp-udum vér líki hans fyrir bord. Sídan töld-um vér skipverja og söknudum alls 16 þeirra med þeim 4um, sem giftu í Indía bænum, hverja nú mátti telja af."

„Þó vindur stædi af landi (svo segist Bonteks frá), hjeldum vær þó med landi fram. Matarbyrgdir vóru þá ecki adrar fyrir enn hæns nockur og hrísgrjón, sem nádu skammt medal 56 manna; urdum vér því ad leita þar lands á ný í fyrsta sinni. Þar sáum vær fjölda In-díána vid flædi, en allir hlupu þeir á brott, er vær lögdum til lands, hverju vér fögnudum, því litillar stodar var von af þeim mannhund-um. Þar fundum vér samt gott neytslu-vatn og á næstu klettum mergd af Ostra-skelja- og Kúfunga-fiski; vildi þá svo vel til ad vær hofd-um fullann hatt af pipar, er eg keypt hafdi í Eyar-bænum, og kryddudum vær skeljafisk þann med honum. Hverr og einn át sig saddann, fyllti vasa sína med Skelja-fiski, og vér þær tvær tunnur med vatn, snérum med þetta til skips og létum svo frá landi, héldum djúpt, svo fljót-ar tæki[st] ferdin. Ofvidri fell á um nóttina, en byrdingur vor vardi sig þó vel. Annars, ef nær hefdum haldid, mundi vedrid hafa rekid oss

til lands og inn í nærsta ár-ós, vid hvørn grimt ur Indla skill bjó, sem ádur hafdi morgum Hollendingi sligt úr þessum heimi."

„Þegar dagadi sáum vèr 3 Eyar fyrir oss, og rèdum af ad lenda á einni þeirra, þó óbygdar vyrdtust, í von um ad finna þar eitt-hvad ætilegt. Þar fundum vèr Reira-tegünd nockra á dygurd vid manns fót, holüdum ür merg þeirra med stafi allt ad nedsta lidi, fylltum þær reir-pípur vatni og tepptum svo ofan-til; þanninn odludumst vèr nægar vatnsbyrgdir. Þar uxu og Pálmatrè þau, sem ofantil bera ætilega blómkáls-tegund; en eckert ann-ad oss nytilegt."

„Einn daginn, medan vèr dvoldum þar, stód eg undir hæum kletta-tindi og lángadi til ad komast uppá hann til ad litast þadan um, hvert eg ecki sæi oss neitt þarflegt. Vonin um ad hitta á rètta skipa-leid til Eyarinnar Java, var þá oll bygd á tillogum mínum, þvi adrir þecktu litt til hafsiglínga mentar; þó hafdi eg aldrei til Indla ádur komid, ne þá vid hönd Kompás edur annad gott verkfæri, sem mer leidbeina mætti; vard eg þvi ad halda stefnu eptir likindum, en þó úr óvissu. Af tindinum sá eg endalausann himin og haf, en eckert land. Eg fell þar fram og gjørdi bæn mína, en í þvi eg geck ofan, litadist eg enn þá um; vordtist mèr þá, sem skvabólstrum, er lá med hafs-brún, lètti nockud frá, og þóktist eg undir þeim grilla í mikilli fjarlægd tvo há og bláleit fjoll. Strax minn-

ist eg þess, ad eg í Hollandi heyrt hafdi eptir Hjálmi Schouten, sem tvisvar fór til Austin-día, ad á höfda Eyarinnar Java væru tveir háir tindar tilsýndar lángt frá, þeim líkir, sem eg sá. Eg gladdist þá af þeirri eptirtekt, sem sannadi mér, hversu gagnleg þylíkt um allt, sem vér sjáum, heyrum eda skynja megum, opt verda má mönnum, sem ecki vita fyrir, nema þeim ad haldi koma megi. Gladur setadi eg ofan aptur, gladdi samferdamenn mína med fregn af sjón minni. Þeir fögnudu og báru med skyndi vatn og Pálma-kál nóg í byrdínginn, bjuggu segl og héldum vær strax áleidis þángad med hagstædum byri."

„Eg stefndi midt á milli þeirra tveggja tinda, sem eg sjed hafdi, og eins um nóttina eptir leidsögu stjarnanna. Um midnætti sáum vær eld, héldum hann í fyrstu vera á fiski-skipi, en þegar nálægdum ist, tókum vér eptir ad sigldum framhjá litilli Eyu, og sáum, þegar geck fyrir tagl hennar, annann eld hinumeginn; gátum þyí til ad eldar þeir vera mundu hjá fiskimönnum vid sjó. Í dögunina sló í logn; vórum vid þá komnir í fjord nockurn, er skarst inn í Eyuna Java. Einn Farmanna klyfradi hæst uppí mastrid, qvadst þadan sjá fjölda skipa og, sá talid 23. O! þann fögnud! vær stuckum allir og hljódudum hátt upp rétt sem börn. Strax lögdum vær út allar árar og rérum, sem best vard, ad þessum skipa-flota."

„Þegar vær sáumst gløggt þadan, vat Forstjóri hans, sá hollendski Admíráll, Fridrik Houtmann af Alkmar staddur uppi á apturskansi skips síns og kikti á oss med undrun, þot hann fæck ecki skilid, hverju á ferdum vorum standa mætti; sendi hann þessvegna bát í veg fyrir oss, ad frétta: hverjir vér værum? Þeir útsendu nockrir þecktu oss og höfdu farid med einu af skipum þeim, sem lögdu út ásamt oss frá Texel Eyunni, en urdu oss vidskila. Þeir fluttu mig og Roll med sér og færdu Admírálnum uppá skip hans, sem hét: sú Dordrechts ska Jómfrú."

„Admírállinn fagnadi komu vorri, en sá af útliti voru, ad líkhamir vorir, sem neyd, húngur og mannraunir höfdu svo hart leikid, ad góð máltid mundi oss ollu haggvæmari enn lángar vidrædur; og ljet strax bera mat á bord fyrir oss. Þegar eg sá þar braud og adrar matarvistir framreiddar, rann svo útl fyrir mér, ad ségins tár hrucku ofan vánga mína, svo eg um hríd feck einkis nevtt. Fyrir hinum samferdamönnum mínum ljet hann líka ala kjærlega onn og skipta þeim nidur á skipin."

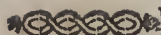
„Sídan huldi eg Admírálnum allar vorar mannraunir á þeirri hrakför, en hann furdadi þær mjög og sendi ockur sídan til Batavíu Stadar, sem er Hofudstadur á Eyunni Java, hvar hann sól ockur Roll Yfirstjórnara Hollendínga Eigna í Indíum, en bjó ockur ádur út med Indiána fatnadi. Fyrir

hann urdum vid þar strax leiddir og huldi eg honum greinilega oll vor hrakfelli. Han hlyddi á med athygli og lagdi eckert ord til uns eg lokid hafdi sogu þeirra, en ansadi sidan med ollu jafnlyndi: „Þetta var ófall mikid, en „hvert vid sær þvi gjört? Ljet svo færa sér spanskt vín, og drack úr Gullbikar bædi mína og Rolls skálir, hvers fyrir sig, og vard þar vid opinskárri nockud og rædnari. J viku ljet hañ ockur sitja ad bordum med sér. Loksins sann hann heptugleika ad fá oss nockud til starfa; gjørdi mig ad Kapteini (Yfirstjórnara) stór-skips, sem úrbúid var 32 ur fallstyckjum, en setti Roll yfir þess vøru-farm, sem Kaupmann; hét skip þad Bergerboot. Þad gladdi ockur þá innilega, ad vid, sem vórum lagsbrædur saman í þúngum mannraunum, nú áttum ad þjóna saman á ný, bádir á einu skipi."

V. Sonarleg Ást og afbragds Stodu glyndi.

Hrósbjartur, hnaisssveinn nockurr, beid vid kjænu sina vid flædarmál hjá Stadnum Marseille*) í Fránkaríki eptir einhverjum, sem

*) Stór-stad á suunauverdu því Ríki vid Midjardarhafid, med hjer um 100,000 innbúa,

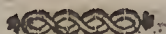
kaupa þirsti sér flutning þar um kríng. Ad-komandi tignarmadur settist í kjænu hans til flutnings, en vildi strax stíga á land aptur þegar honum leitst ecki par sjómannslega á Hróbjart, og fara í adra kjænu, fyrst Formadur hinnar væri ecki vid. — Kjænuna á eg, ansadi Hróbjartur, viljid þér sigla út fyrir hofnina? — Onei! ansadi Adkomumadur, því dyma tekur ad stunda lidinni, en eg hafdi í hyggju ad sigla nockrumsinnum fram og aptur um hofnina mér til gamans í svo gódu vedri. En þú lítur ecki par sjómannslega út, og ert þeim í talsháttum ólíkur. — Rett mælid þer, sagdi Hróbjartur, enginn farmadur er eg, enda géf eg mig ad eins á helgi- og hátídar-dogum vid flutníngum, til ad ávinna mér því frekari skildínga þá. — Svei nú þeim gródanum únglínga! og datt mér sá ecki í hug um þig, ansadi Adkomumadur. — Æ! vissud þer, Herra! því eg svo mikillega vil eignast skildínga rád, ansadi Hróbjartur, bríkludud þér mér sídur um ágirnd. — Vera má, mælti hinn, ad eg gjori þér rángt til, en þú áttir þá ad ansa mér greinilegar. Vid skulum sigla hérna fram á hofnina, en þú segja mér Æfintýri þitt á leidinni. Nú! hvad liggur þér helzt á hjarta? mér er sýsn á ad heyra þad. — Þad eina, gódi Herra! mælti Hróbjartur, ad Fadir minn gistir í þúng-

hvadan mikil kaupverdslan er til nálægra landa, því hafi og til Afríku.

um þrældómi, ér hverjum eg enn þá ecki orka ad leysa hann. Fyrir litilsjörleg efni sin hafdi hann keypt sér hlut í voru-farmi skips, sem fara átti til Smyrna Stadar*), og fór hann sjálfur áleidis med til ad selja vörur sínar, en vard herteкinn á leid nui af Rænîngjum og fluttur fánginn til Tetúans Stadar í Kóngsríkinu Fez í Afriku Barbarii til þrældóms þar, ásamt samferdamönnum. Hann fæst nú ecki leystur út þadan fyrir minna enn 2000 dall; en — Gud veit, ad vid hösum engin úrrædi med þá. Þó vinna þær Módir og systur mínar eptir mætti nótt og dag, til ad reyna hvert þær lokkins ecki aunglast saman, og eins eg, hjá Gimsteina-smidi þeim, sem eg þjóna, og reyni eg þar hjá, eins og þær sjáid, til ad vinna mér inn skilding á helgidögum; vid lifum líka svo spart, sem verdur, öll saman í litlum fátæklings kofa. Í fyrstu ætladi eg ad komast hedan til Fodur míns og bjóda mig fram til þræls í stad hans, en Módir min komst ad áformi því, hvad þad ógjörlegt, og fyrirbaud öllum Skipsegendum, sem sigla til Midjardarhafsins, ad flytja mig. — Fær þú samt á stundum fregn um Fodur þinn? spurdi Ackommodur, eda veitstú hvert hann á í Tetúan fyrir þræl, og hvernig honum þar lídur? — Herra hans þar, anfadi Hróbjartur, er settur

---

*) Í Litlu-Asíu (Anatoliu) í Tyrkja-veldi, med hier um 120,000 innbúum.

yfir aldingarda-Konúngs; er og vægilega med hann farid og hann ecki framyfir megn þrælkadur; en — ockur vantar hann og hann ockur til huggunar og rauna-léttirs. Hann er þar fjærri veſælings konu ſinni og börnum, ſem honum er ſvo ſárt til. — Hvad nefnir hann ſig í Tetúan? ſpurdi Adkomu-madur. — Sama, ſem hérna — Hróbjart — anſadi ſveinninn. — A! á! Hróbjart, hjá Umſjónar-manni aldingarda Konúngs, ſagdi Adkomu-madur; þeſſar mannraunir og hjartalag þitt fá nú á mig; þad verdſkuldar vægari forlög; eg vil og vona ad úr þeſſu bætiſt fyrir þér med tíd; vonadu góds til Guds! Vid þetta þagnadi hann fyrir ſljett, ſat alltaf í þúngum þaunkum og taladi eckert uns dymma tók og þeir lögdu aptur til lands; laumadi hann þá umleid hann upp úr bátnum ſteig á land, peníngapýngju ſinni í lófa Hróbjarts, en hljóp ſvo hradt úti myrkrid þadan, ad hinn fékk ecki ſvo mikid, ſem þackad honum þá miklu rauſnar-gjöf. Í pýngjunni vóru 16 Piſtólu-ſtycki *) og 10 dalir í ſilfri.

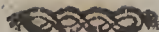
Hróbjartur hrædiſt innilega vid þvílíka-gædallund, og hljóp aptur og fram um allann Stadinn daginn eptir til ad leita upp Velgjörara ſinn og þacka honum; en — hann var þá hvergi ad finna. Ætt hans héldt ſama kappi fram med ad ávinna nockud med ydn ſinni til:

*) Mynt, ſem gyldir 4 til 5 rdla. hvert Stycki.

útlausnar Fodur hans, ef mogulegt yrdi med framtíd.

Þad bar til einhvern dag laungu seinna, þegar ættfólk þetta ætladi ad taka sér kljenann middagsverd saman, sem optar, af braudi og þurrum ávoxtum, ad Húsfadirinn, þeirra ástkjæri Fadir, Hróbjartur, gekk ollum óvæntur og til allra mestu furdunar inn til þeirra í hreysid og var tíguglega búinn. Hann fell um hálskonu sinnar og barna og hrópadi upp: „æ! „hversu máttud þid svo brádlega orka ad fá „mig útleystann og þad þanninn, sem gjort er? „Sjáid! hversu státzlega eg er útbúinn, og „þarabauki vóru mér taldar 50 Pistólu myntir „út í hond, þegar eg steig um bord, hvar flutnings kostnad minn og kost, var þar hjá búidfyrirfram ad borga! Segid mér nú, í Dreitinsnafni! æ! segid mér, hversu þid fengud svo „ærna penínga áunnid í því báginda ástandi, „sem eg nú finn yckur?" Kona hans var í fyrstu svo frá sér numin af undrun og fegnudi, ad hún kom engu ordi út; allt lendti hjá henni í þeajandi fadmlogum og fagnadar tárum; eins gekk med dæturnar; en Hróbjartur hnig í jafnhreifíngarlaus á stóli sínum, frávita, mállaus, og fell loksins útaf í ómeginn ofan á gólf.

Smámsaman hresstist Módirin svo vid, ad hún talad gat, bendt á Son þeirra í augnavit lidinn og sagt: „Sjádu, barna þann, er „frelsadi þig, og hversu gledin ad sjá Fodur „sinn gefinn sér aptur fær á hann! en — flýtt-

„ um við ockur að bjarga honum til rænunn„ ar!" Þær mædgur hlupu að honum allar í einu og dreypiu svo á hañ, að aungvitið leið frá; hann stardi þá veikum augum lengi á Fodur sinn, en feck eckert talað um hríð. „Við „ þurstum 2000 dali," sagði Móðirin, „til „ þinnar útlausnar; núna forst hofdum við lið„ ugann helfing þeirra fengið samandreginn og „ meftallann þó með óst og ydni Sonar ock„ ar; en — þetta eðallundaða, góða Barn hef„ ir án efa hitt á vini, sem hræst hafa til með„ aumkunar við dygd og rækt hans og lánað „ honum fé til frelsis þér. Honum munum „ við efalaust þacka mega heill ockar, og hefir „ hann víst viljað gledja ockur hvor með heñi."

Fadirinn varð orðlaus allt í einu; fell í djúpa þánka, en snéri sér síðan að Syni sín„ um með óttafullu bragdi og mælti: „Ólánsi„ drengurinn þinn! hvað hefir þú framið? Því „ leyndir þú Móður þína frelsi mínu, hafir þú „ ecki keypt ockur það með neinu ódáða-verki? „ Hversu máttir þú á þínum aldri og í þinni „ stett abla svo mikils fjár, án þess að verða „ sekur af óttalegum afbrotum? Eg titra af „ qvíða fyrir að fregna það, en gack þú hreint „ að sök og láttu ockur oll deya, sértu hættur „ að vera ærlegur drengur!"

„ Æ! verið óqvíðinn, Fadir miñ!" ansaði S- obbjarnur úngi, og stóð upp með veikum mæti, „ leyfið Syni ydar að faðma ydur! hañ „ er ecki þessa fagra nafns með ollu óverð-

„ ungur! Ecki mer eda neinu ockar egid þer-
„ frelsi ydar ad þacka. Eg þecki ockar Vel-
„ gjorara. Sá er þad víst, Módir min! sem
„ gaf mer ókenndur penínga sjód sinn. Hann
„ spurdi mig svo ítarlega um hann Fødur minn.
„ Hann skal eg uppleita, hvar helzt, sem hann
„ er; hann skal koma fyrir, njóta velgjorda sinna
„ og taka hlutdeild í fognudi ockar og tárum,
„ út af hreinu inndæli hans.“ Sídan sagdi
hann Fødur sínum soguna af siglíngum sínum
med Afkómumanni fyrrum, sem fridadi Karl-
fuglinn allvel. Þessum ljet úr þessu dável í
búi, eptir þad hann komst í forna ró og reglu,
svo hann ad tveggja ára fresti vard audmad-
ur, feck vel rádstafad bornum sínum, og taldi
ætt sá oll sig svo heillasama, ad eckert annad
þókti hana ávanta, en heppni Sonarins til ad
fá sinn hulda Velgjorara þeckt, hverjum oll henn-
ar heill vyrdtist þá helzt vera ad þacka.

Svo vildi loksins til einn Sunnudags morg-
un snemma meir, þegar Hróbjartur úngi reik-
adi einsamall fram og aptur med hofninni, ad
hann hitti þar ad óvorum Velgjorara sinn. „Æ!
„ minn vardhalds Engill!“ var allt hvad
hann feck mælt, ádur enn hann á svipstundu
fjell í ómeginn vid fætur hans. Sá ópeckti
madur tók strax ad stjana vid hann og bar
ylmandi balsam ad vitum hans, uns hann rakn-
adi vid á ny og spurdi hann þá um orsok til
óvits hans? Æ! Herra!“ ansadi Hróbjart-
ur, „ þurfid þer þess ad spyrja? hafid þer nú

„ gleymt Hróbjarts nafni og hans ádur bgæfus„ legu ætt, hverja þér sæla gjördud med endurlausn hennar Födurs?" „Þú villist, vinur minn!" mælti sá ókenndi, „hverki þecki eg þig né þú mig, því eg er nú gestur hér í Marseille Stad og híngad kominn fyrir fáum dögum."

„Svo má vel vera," sagdi Hróbjartur, „en þér munid þó til, ad hérna vórud þér staddir fyrir 2ur árum, og á rjátli med sjónum; tókud mikla hlutdeild í mædu minni, fréttud mig margs þar ad lútandi svo ad þér verda mættud minn og minna Velgjörari. Fáid þér, Fielsari Födur míns! því gleymt, ad þér undir eins bjorgudud heilli ætt, sem nú einkis annars óskar sér framar, enn ad mega sjá ydur? Æ! sinjid henni ecki þeirrar óskar, deilid med henni þeim fögnudi og blandid hans tárum ad ydar leiti vid hennar. Æ! komid þér nú med mér!" — „Hægt! Hægt! gódi Vin!" ansadi sá Ókenndi, „eg hefi sagt þér ad þú villist magnlega." "Onei! Herra!" mælti Hróbjartur, „ecki villumist eg, því andlitsfall ydar er of djúpt innarafid mér í sálu og hjarta til þess, ad eg nú ecki skyldi þeckja ydur. Æ! komid! eg særi ydur, edallyndadi Herra! komid nú med mér!" og tók hañ þá um leid um handlegg ens ókeñda til þess ad leida hann heim med sér, en fólk margt er áhlýddi, flyckist ad þeim bádum. Nú tók sá ókeckti madur alvarlegri róm og rádsetta

unn. „Kjæri Vin!" sagdi hañ, „þetta fram-
„ferdi gedjast mér midur, ecki heldur er þad
„þér til bóta. Einhver undarleg svipliking,
„má þinni villu valda. Gætiú samt skynsemi
„þinnar betur og haldtú heim aptur til fólks
„þíns til ad njóta þar þeirrar rósemdar, á
„hverri þér vyrdist nú þorf."

„En hvad þér erud nú hardgedja! —
greinadi Gróbjartur úngi hástofum upp —
„skal eg nú forgefins liggja hér flatur vid fæt-
„ur ydar, en þér forsmá þad þacklæti, sem ock-
„ar hjortú eru ydur svo lángvarandi skuldug
„um! Æ! Medbrædur! hjálpid mér, hjálp-
„id mér til ad bidja Hofund ockar farsældar,
„ad koma nú med mér og skoda sitt egid verk."
Nú streitist sá ókenndi Madur vid ad ver-
ja ollu sálar skodugtyndi til ad standast þessa
freistíngu, til svo mindællar ánægju, sem honum
þá baudst. Hann sleit sig úr hondum hans
og hvarf, sem leyptur, inn í mannþráungina,
en Gróbjartur stardi mænandi augum eptir hon-
um, þegar hinn leisdi þar forvidra manngrúa
þvílíkt dæmi edllundar, hvers líka hann ald-
rei fyrri sá.

Gróbjartur úngi stód eptir hissa og frá
sér numinn, svo fylgd vard ad fá honum heim,
en þar fossudu þegjandi tár nidur um vánga
hans og veittu lokslns nockra hugar-fró.

Fyrst eptir Dánar-dægur þess ópeckta
Velgjørara, vard vid sérlega hendíngu þjód-
kunnugt, ad hann var sá, fyrir hverju [illegible]

dóm og fyritaks sálar-gáfur um alla Nordur-álfuna vídfrægi Forseti (Præsident) Montesquieu (*Montesquieu*), fagurt ljós Fránkaríkis um hans daga *).

---

*) Charles de Secondat, Baron de la Brede, & de Montesquieu fæddist á Slotinu Brede hjá Bordeaux í Fránkaríki 1689, vard í nefndum Stad Parlaments Herra 1714, og efsti Forseti þess 1716 (Præsident a Mortier). Gaf út 1721 þau vídfrægu persisku Bref, full af list, anda og inndæli. Hans nafntogada Meistara-verk: Esprit des Loix (Laganna lif og andi), útkom 1748 í 3ur Bindum í 8vo á Frønsku, og hafdi hann safnad efni til þess í 30 ár, en til þess ad giøra þad verk sem fullkomnast, sleppt frivilíuglega øllum tignustu Embættum, og ferdast um helztu Nordurálfuñar lønd, til ad verda ádur gran-kunnugur þeirra løgum og sidum. Er mælt ad hann sídan sagt hafi um Þýdskaland: ad verdt se ad ferdast um þad rett sem snøggvast; um Valland: ad staldra þar vid um hríd; um England: ad hugsa sig þar um; en um Fránkaríki: ad lifa og deya þar. — Hann reit og nafntogad verk á Frønsku, um Orsakirnar til uppgángs og undirgángs Róma-veldis, sem útkom 1734; var allstadar vídfrægasti gáfu- snilldar- og gædsku-madur — eins vid þá litilmótlegustu bændur og almúga likt og þessi Saga sýnir — og deydi 1755. Sá enski lærdi Lord Chesterfield setti honum þau Eptirmæli: „ad dygdir hans „heidrudu mannkynid; ad hann auglýst hafi „med frjálsrædi, þess óyggjanlega rett; hans

VI. Ameríku Fundur.

Ferdinand V Konúngur í Arragón ektadi Isabellu Dóttur Hinriks IV. Konúngs í Castilíu, sem deydi árid 1474 og sameinudu þau þanninn þessi tvø Konúnga-ríki, sem nú eru mestur hluti af Spánar veldi. Þessara Ríkja sameining og fengin sigur yfir Mórum (Maurunum), sem um sídir urdu útreknir úr Granada og Umdæmum þeim á Spáni, yfir hverjum þessir mahómetisku Afriku-búar (Saracenar) høfdu svo lengi drottnad*), gjørdu þá Spánar Veldi hid álitlegasta eitthvert í Nord-

„verk lofi hans minníngu og muni lifa hann, „á medan upplýst skynsemi, skyldur og rett„vís Laga andi verdur skilinn, vyrdtur og „vidhaldinn." — Einninn má framanskrifad Søgu-dæmi uppá dygd hans, edallund og rausnarlega ørlæti, fordildarlaust í leyndum, stadfesta Chesterfields og ótal annara dómi um dygdir þessa mikla manns.

*) Ásamt Mórunum (Blámønnum, Blekkumønnum), komnum úr Mauritanalandi sunnan fyrir Nørfa-sund), urdu þá 170,000 Gydinga, sem ecki vildu taka kristna Trú, útreknir úr Spáni, en landid eyddist þar vid mjøg af mønnum, og vid farir Spánskra til Ameríku, þegar hun fannst. Audæfi mikil úr þeirrar álfu gull-grøfum sídan flutt til Spánar steyptu innbúum hennar med ydjuleysi og vellyst í miklu meira volædi enn ádur, en Kristinndómurinn smánadist miklu meir enn hann vann, vid grimd kristinna

urálsunni. Spanska Stjórnin liet sér þá ant aft um ad grundvalla Herradæmi sitt og á=koma reglu í londum sínum. Audæst þau, sem Portúgals innbúar tóku þá ad, sér ad draga úr Afriku, vöktu hana litt til álíka útréttínga, og ecki dreymdi hana þá par, auk heldur meira, til landnáma eda Landa=fundar í fjarlæg-um høfum.

Madur nockurr af ótignum stígum, en þó lengra kominn enn óld hans í skynbragdi á stjornu=frædi og leidarstjórn hafskipa vyrdtist, sem vakn-adur til ad ala onn fyrir Spánar veldis auka. Christóphor Colúmbus var heiti hans, og var sem honum væri blásid í brjóst, ad til mætti vera annad megin-land, enn þá var þeckt, og ad sundur þess mundi fyrir honum liggja.*) Ad Anfætlíngar á hnetti vorum gæfust, sem þá var einber heimsku grilla haldin, og ad hjá-trúar dómar allir um villu= og gudleysi ad

vid Indíána, og innleiddann Ransóknar-rett um Trúarbrøgd, sem á 4um árum brenndi á Spáni 6000 manna, þó Mahomets og Gyd-ínga Trú væru þadan þá útrýmdar.

*) Hann var fæddur í Genúa Stad á Vallandi árid 1447, fieck þegar á barns aldri megna laungun til siglínga, og gaf sig í þær 14 vetra, sem þá þókti sáheyrdara. Í stridi milli Genúa og Fen-eyja var Columbus þá, sem únglíngur; en þeg-ar qviknadi í skipi hans, og eldurinn læsti sig nálægt púdurhúsinu, bjargadi hann ser til lands á stóri, sem hann sá fljóta vid skipid, ádur enn þad flaug í lopt upp.

leida sér þvílíkt í hug, var allt byggjandi samanindi í þaunkum þessa Sæfumanns. Fulltrúa um þad hugbod sitt, eitthvert hid djarfasta dauðlegra manna, stack hann uppá vid landa sina í Genúa, ad legaja hinn hálf-hnottinn jardarinnar undir sig*). En — þetta hans fría Fødurland vyrdti hans framvarp ad vettugi; allt eins Portúgals Stjórn, vid hvertar Hof hann bar sig fram, því hann dvaldi þá í hennar Adsetursstad; somuleidis tók England ecki undir vid hann, enn þótt líklegast þækti lidsinni þadan til allra leidangurs-fara; vard Colúmbus svo loksins ad bera sig fram med hugbod sitt og heilrædi vid Spánar Drottníngu Isabellu.

Rádgjafar hennar qvádu strax þann ad vera grillóttann mjøg, sem hugdi sér nyann

G

*) Af Mælingar- og Stjørnu-frædum vissi hann, ad þær þá þeckti 3 Heims álfur láu allar sama meginn á jardarhnettinum, eins og asmálan hans vid vora ný-útkomnu Jardarfrædi vottar. Hann álycktadi því, ad eitthvert mikid megin-land halda mundi þeim álfum jafnvægi hinumeginn; líka bar hafid upp á azoriskú Eyarnar fyrir vestan Nordurálfuna, þegar hann var þar staddur, eptir lánga vestan storma, heil og utskorin trje og annad í þeim álfum óþeckt og einkum lík tveggja manna, sem vóru þessara álfa innbúum harla ólíkir ásýndum og ad lit, hvad allt styrkti þad hugbod hans.

heim ad Anna; tóku honum lengi med' drembilæti þvi og vanvyrdu, sem sávisum Embættismonnum er alltaint i frammi ad hafa vid gásumenn. En — Colúmbus lét sig alls ecki þar med fæla; þvi, eins og allir fyritaks menn, sem lengi hafa igrundad afbragds fyritækja framvorp, framfylgdi hánn sínu med þvílíkri ákéfd, ad þessi dasnadi, jókst og hardnadi mót sérhverjum savitsku hleyppidómum, drambseminnar vanvyrdu, ágirndarinnar nirfilshætti og dofinnleikans undanskotum. Hans stoduglynda, háa og djarfa sál, forsjálni hans og framgirni gáfu honum loksins sigur yfir ollum vandrædum, sem i veginn logdust. Konúngur Spánar gjordi hann út med 3ur smáskipum med 90 manns á, og létu þeir út med þeim (frá hofninni Palos i Andalúsíu) þann 3ja Aug. 1492; var honum til ferdar þeirrar veitt Admírals og Visi-Konúngs nafnbót og vøld á Eyum þeim ollum og londum, sem hann fundid gæti.

Eptir lángar og ardlausar siglingar tóku Skipverjar ad fælast þann óra-veg regin-hafa, sem þeir þegar komnir vóru i fjarlægd vid þeirra føsturjordu, og eldúngis ad orvænta sér alls landa-fundar. Þeir mogludu þar um hátt og rádgérdu margsinnis ad varpa Colúmbusi fyri bord, en halda heim aptur til Spánar. Admírállinn lét, sem hann grunadi alls eckert þar um, uns hann tók eptir ad gremja þeirra magnadist svo, ad út mundi þegar brjótast til uppreistar, en þá qvadst hann sjálfur mundi

heimleidis aptur snúa til Nordurálfunnar, hitti hann hvergi á nýtt land ad zur dögum lidnum. Nockru seinna stód socku-varp hans botn, og af merkjum ödrum, sem sjaldan bregdast, rédi hann, ad skamt mundi hann undan landi vera.

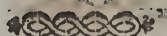
Pad var þann 12ta Okt. 1492 ad þessi nýa heims-álfa fannst. Lagdi Colúmbus þá ad Eyu nockurri (af þeim Lúkayisku eda Bahama Eyunum í Vestindíum), hverja hann skírdi *Sanct - Salvador* (eda heilagi Frelsarinn — þessum til heidurs; vegna frelsis síns þar fengins. — Nú nefnist sú Eya Gúanahami, og liggja þær fyrir austan Mexíkós-flóann, nálægt Mid-Ameriku). Eyu þá lýsti hann strax Spánar eign — í Isabellu Drottningar nafni — því þá héldt þad enginn madur á Spáni ránglæti, ad leggja undir sig þau lönd, sem kristnir (ad nafninu) ecki rédu fyrir.

Eyarbúar, sem (þá fyrst) sáu hafskip og farmenn mjög svo ólíka þeim, urdu strax skelkadir og runnu á flótta. Spanskir nádu fáeinum þeirra, en slepptu nockru seinna, þegar sæmt höfdu þá vina-hótum nógum og gjöfum, og annars þurfti þá ecki framar vid til ad tryggja þeim alla þjód landsins. Fólkid flyktist ad sædarmáli verjulaust; margt fór út á skipin, gránskedadi og undradist allt. Pad ljet eingis gledi og grandvart trúnadartraust í ljósi; færdi skipverjum næga ávexti, og bar þá sér á herdum til lands. Sömu gódvild og sídi vott-

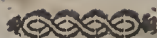
nidu nábúa Eyanna mènn. Farmønnum þeim, sem Colúmbus útsendi til Landnáms fara, var allstadar vel tekid, hvar helzt sem þeir komu. Karlar og konur og únglingar allir sjetu sér annt um ad abla þeim og færa vista fordas hvllur þeirra fylltu þau med smasta kotúni (bómull) til ad sofna útaf á. En — Nordur-álfu menn girntust helzt Gull, og þad kom þeim nóg fyrir sjónir; því flestir þessa villifólks báru þenna dýrmæta málm til skarts á kropp-um sínum (t. d. í nefjum, likt vdrum þjódum í eyrnagullum), og gáfu hann þessum nýkom-nu gestum sínum. Þessir urdu í sinni ölu heldur uppæstir til frekju vid neke og einseldni enn hrærdir af gódmennsku hinna, og báru ecki skyn á ad kannast vid náttúru-sakleysisins aud-kenni á fólki þessu, heldur furdudu sig mjög á eir-liti líkhama þess, og ad finna þar fólk skegg- og líkhára-laust, og álitu þad þessvegna sem ófullkomnar skepnur, hverjar þeir úr því hefdu strax miskunarlaust medfarid, hefdi þeim ecki verid áríbandi í hrád af því ad frædast it-arlegar um, hvad sémætast væri til í þar ná-lægum löndum, og hvar helzt gull-málmar væru nógir fyrir.

Þegar Colúmbus kannad hafdi ýmsar medal-storar Eyar, héldt hann ad Stór-eyu nockurri, sem Eyarmenn nefndu Hayti; hañ skírdi þá sömu Hispaníóla, en nú ber hún nafn-id St. Domingó. Nockrir Eyabúar adrir fylgdu honum þángad án minnstu tortryggni,

og hofdu her skírt honum frá, ad þar væri gullid ad finna á stóru Eynunni, sem þeir bæru, og sem Spanskir vóru svo sólgnir í. Eptir endilángri Eyunni Hayti, sem er 200 (fransk-ar) mílur á lengd, en 60 til 80 sumstadar á breidd *), gengur vídarst hár fjallgardur frá austri til vesturs eptir midju hennar; og var hún þá skipt á milli 5 mjög svo fjölmenra þjóda, sem lifdu saman í gódri eindrægni. Réku yfir þeim einvalds Kongángar, sem nefnduzt Casi-kar, med almennings ást og lofi. Vóru þar Eyamenn bjartleitari enn á hinum; þeir situdu kroppa sína og gengu allsnaktir. Qvennfólk bar ad sönnu einhverja pils, mind úr kotúni (bómull), sem þó ecki nádi ofaná knén. Þeir lifdu á indiskri korntegund, er nefnist Mays, af ávoxtum, rótum og skelfiski; vóru sparneytn-ir, léttir, fimir, burdalitlir og lítt hneigdir til stritverka, á hverjum þeim ecki heldur var nein þorf, því þær þjódir lifdu allar í ró og þeim þægilegu ydjuleysi. Æfinni eyddu þær mest til dans- og gaman-leika og til svefns. Spanskir toldu þá yfrid gáfu-trega, og í raun réttri er hjá Eyabúum, sem afhólmadir eru frá umgengni annara þjóda, lítils frödleiks ad vænta, því upp-

*) Pad verda hier um 119 danskar mílur ad lengd, og her um 36 til 45 mílur ad breidd, litlu mjórri því, en þó lengri enn vort Island. Telduzt þá hjer um 1 millión innbúa á Eyunni; nú máskie talsverdt færri, eptir marg og megn stríd og dráp manna á henni.

lýsíngar ljós, vill gladna seint og treigt hjá þeim samfélögum manna, af því þeim bætist lítil fregn af uppgötvunum þeim og menta-framförum, sem tíd og reynsla audgar ödrur Samfélög med. Hendíngar, vogunar spil og glæfraferdir, sem opt eru svo lærdómsrík, eru og lángtum færri og takmarkadri hjá hinum *). En — Spanskir sjálfir tjá oss þó, ad þjódir þessar vóru gódar og mannúdlegar, óhefndargjarnar og spaklyndar. Þær vóru fákunnandi, en girntust líka fátt ad nema. Þetta sinnuleysi og þad ótortrygana traust, sem þær báru til adkomumanna, sannadi ad þær lifdu þá sælu lífi. Öll þeirra saga og allar sida-reglur innibundust í litlu Qvæda safni, sem þeim var kennt í barnæsku, og — eins og hjá öllum þjódum ödrum — gengu medal þeirra nockrar dæmisögur um uppruna mannkynsins.

*) Sönn en sorgleg er tilgáta þessi um Eya-búa, fjarlæga og útilokada frá umgengni, vidskiptum og mentunum framandi þjóda, og hriggileg tilhugsan, ef Íslands innbúa fjarlæga afhólman, dregur hjer yfir Eyu vora álíkt þreifandi myrkur í sálum vorum, sem Ferdasögurnar lýsa hjá fjölda frá umgengni annara afskecktra Eyabúa vída um heiminn. Þar efna- og varningsleysi hjá oss, banna nú innbúum hjedan margar utanferdir vída um heim og vidskipti, verdur einasta medalid oss leyft, til vidförullar skodunar heimsins, ad kynna oss Veraldar- og Ferdasögurnar, til ad verja oss alblindu, en lesa gódar bækur, og láta þær kynna oss þad markverdasta af gódmentum.

Fátt er oss sagt af átrúnadi þeirra, ecki heldur vyrdtust þær láta sér mjog um hann annt; samt er ecki ólíklegt, ad þeir, sem eyddu þeim þjódum, hafi í því tilliti, sem mörgu odru, fundid þeim ofmargt til hnjóds. Þeir eignudu því þessum Vestindia þjódum, ad þær tilbædu margar vond-ar Vættur; en — þad er eldúnais ótrúlegt, því þeir, sem dyrkad hafa Djofla, hafa aldrei gódir reynst.

Engin log medal þeirra áqvordudu par, hversu margar konur hverr eiga mætti. Optarstnær hafdi ein medal hinna einhverja forrett eda aud-kénni, en þó enga yfirbodun yfir hinum; og veittist þvílíkt þeirri, sem var helzt vid manns-ins ged og sem hann hugdi, ad sér mundi best unna. Sú ljet og allopt grafa sig ásamt manni sínum þegar hann deydi. Þad var ad sonnu hverki vidtekinn háttur eda skylda, ne þókti vyrdingar-merki þeirra á milli, heldur vegna þess, ad kona sú treystist ecki til ad lifa þann daudann, sem hún unni best.

Eyamenn þessir hofdu alls engin vopn onnur enn boga og orvar úr trje, og var odd-ur þeirra herdtur ad eins vid elds lqveikju og stundum hvasst stein brot rekid framant þær ell-egar nál-bein. Ohenduglega fór þeim og ad skjóta þeim orvum, enda var hversdags sam-adur Spánskra fullnóg hlíf mót þeim. Þessi vesælu vopn og smá-kylfur, eda réttar nefndar lurka renglur, med hverjum sjaldan vard bana-hogg veitt, gjordu þjód þessa lítt óttalega.

Ymsar skettir manna voru medal þessara þjóda, af hverjum ein taldi sér bera vissa tignar-tegund, en óljóst er samt um kalls-skyldur þeirrar Stéttar, eda hvad leida mætti til heñar forréttar. Líka telduſt galdramenn, þeſsi alkunnugu børn eda fedur hjátrúarinnar, algengir vera medal þeſſara fávísu villi-þjóda.

Colúmbus neytti allra bragda til ad hæna þeſſa Eyabúa ad sér; en þar hjá sannadi haň þeim, ad þó hann vildi þeim alls ekkert mein vinna, væri þad samt sér í valdi. Þær furd-anlegu verkanir hans fallstyckja, uppá hverjar hann í návist þeirra sýndi þeim dæmi, saňfærdu þá þar um. Spanſka héldu þeir úr því vera menn ofan stígna frá himnum á jørdina, og gjafir þær, sem þeir þágu af hinum, vyrdtuſt þeim ecki einfaldt glingur, heldur helgir dómar. Sú villa kom Sponſkum vel í hag, og hún vard ecki upprætt vid neiň breiſkleika eda grimd þeirra. Þeſſu villi-fólki gáfu þeir raudar húfur, perlur úr gleri, prjóna, knífa og bjøllur, en þad Sponſkum gull og matar-forda í ſtadinn.

Strax, sem þeſsi góda eining komſt á, markadi Colúmbus sér ſtædi til adseturs þeim, hvadan hann ásormadi ad framqvæma allt, sem hyggjan baud honum ad útrétta. Med adstod Eyarbúa mindadi hann dálitid Vígi og stódu þeir þar kátir ad smídum ſinna eginn þrældóms hleckja. Þar ſkildi hann eptir 39 Caſtilíu-manna, og þegar hann granſkodad

hafdi

hafdi meſtann hluta Eyarinnar, ſjet hann út þadan til hafs áleidis aptur til Spánar.

Þeir náku aptur Palos's hofn, eptir 7 mánada og 11 daga burtu-veru, hvadan þeir fyrſt létu út; héldt Colúmbus ſtrax landveg þadan til Barcelona Stadar, hvar Konúngur þá bjó med hird ſinni. Sú ferd hans var, ſem ſigurfór. Adals- og almúga-fólk þuſti út til ad mæta og fagna honum, og fylgdu honum í ſjolmennum ſkorum beint ad fótaſkor þeirra Ferdinands og Iſobellu. Þeim ſyndi hann Eyarbúa, ſem ſúſir hofdu géfid ſig honum til ſamfylgdar. Hann lét bera fram gull-ſtycki, fugla, kotún (bómull) og margt gérſemi, hvers nháúngar gjordu þær dyrmætar; þvilik mergd af ádur óþecktum hlutum, logd fyrir ſjónir þeirrar þjódar, hverrar hégóma-girnd og hugs-mindan gjorir ſkjur úr ollu, taldi þeſſari trú um, ad í Ameríku fundin væri óþverranleg uppſprettu-lind audæfa, ſem um aldur og æfi ſkjóta ſkyldi fram yfir hafid til Spánar. Al-menn'ngs ſykn og óſtjórn nádi jafnvel til ſjálfra Einvalds-ſtjórnendanna. Vid opinbera á-heyrſlu, ſem þau Konúngur og Drottníng veittu honum, bádu þau hann ad taka ſér ſæti og ſetja upp hattinn, eins og Stórmennum Spánar leyfiſt. Þeim hulldi hann ſidan Ferda-rollu ſína. Þau vottudu honum mikla blídu, lofs-tyr og heidur, og litlu ſeinna lagdi hann út aptur med 17 ſkip til Ameríku til nyrra uppgotvana og landnáma.

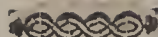

Þegar Colúmbus komst til Eyunnar St. Domingó med 1500 hermanna, 300 verk- og handverks- og Kenni-manna og med farma af korni, ávoxtum og ýmsum búféñadi Nordur-álfunnar, hvern þenna nýa heim skorti, fann hann vígi sitt umrótad og alla þá eptirlátnu Sponsku drepna. Hofdu þeir bakad sér ófar-ir þær med drambi, frekju og grimd sinni. Colúmbus vard hér um fulltrúa eptir skirslum þeim hann útvegadi sér, og tókst honum heim-uglega ad sannfæra þá, sem minni stillingu báru til enn hann, ad hollast mundi ad skjóta fyrir þad hefndum á frest til hentugri tíma. Meñ gáfu sig því helzt vid ad gran-skoda og leita upp jard-fólgnar gulls- og silfur-ædar, til hverra notkunar verja skyldi blódi mikils manna grúa, byggja hervirki þar í nánd og leggja í þau næg-ar varnir, þeim vígjum til festingar.

Á medan þetta framfór, spilltust matvæli þángad-flutt úr Nordurálfunni af raka-somum hita-mollum í þeim landsbygdum, en flestir þeirra sáu landirkju-manna, sem sendir vóru til nýs abla jardar-gróda í því landslagi, hvar hann svo fljótgefinn er, vóru þá þegar dánir ellegar lagstir í sóttum. Dátunum var því bodid ad gánga í þeirra stad ad jardirkju, en þeir hofdu sig und-anþegna storfum, sem halda máttu vid heilsu þeirra; því á Spáni var þá þegar farin ad finnast sæmd ad ydjuleysi. Eckert ad sýsla þókti tignarmonnum vel hæfa, og hver Dáta-minnin þóktist þar rétt borin til þvílíks fyri-

manna lífs, hvar hann þóktist ráda fyrir landi. Gvabúar budu þeim alla hluti, en þeir heimtudu upp frá því hvad eitt, sem skyldu skatt, og af hinum sífellt gull og matar-vistir. Þeir ógæfusömu Indíánar þreyttust loksins ad irkja jördina, stunda dýra- og fugl-veidar og fiskiabla og vinna gull- og silfur-málma úr björgum, fyrir ósedjandi fýkn Spanskra; en úr því hétu þeir samt sífellt ekkert annad enn Drottins svikarar og baldnir þrælar, hverra saklausa blódi menn leyfdu sér út ad hella.

Colúmbus, sem framhéldt rannsóknar-ferdum sínum, frétti, ad Indjánar væru upprægir ordnir vid þessa grimmu medferd, og hefdu uppbláup fyrir stafni, og snéri því þángad aptur. Hans áform var, ad sætta hlutadegendur; en hann vard hrifinn af svikafullum hrópum sinna grimmu og grádugu Dáta til ad beita fjandskapi, sem hverki var ad gedi ne áformi hans, svo ad hann vhladi ecki fyrir sér med 200. fótgaungu- og 20. riddara-lids ad rádast á 100. þúsunda manna her þar, sem sídar bygdur vard Stadurinn St. Jagó. Þeir bluckulegu Indíánar vóru þegar yfirunnir, ádur enn til orustu kom; þeir álitu Spanska, sem verur med ædri náttúru. Vopn Nordur-álfunnar hofdu ádur aukid furdu og vyrdingu þeirra og skotid öllum skelk bringu. Einkum urdu þeir hissa vid ad sjá hestana, og margir full-fávísir til ad halda mann á hestbaki og hestinn undir honum ad vera einúngis somu skepnu — ellegar

ar einhvern Gud — Þó þessi skelkur ecki hefdi dregid úr þeim allann hug og dug, orkudu þeir samt einúngis veikri mótvorn ad beita, því fallstyckja elduriñ, spjótin og þeim óþeckt hernadar-ment hefdu andveldlega tvístrad þeim ollum. Þeir flúdu og í allar áttir, beiddust grida og fengu þau-med skilyrdi, ad þeir framvegis irkja skyldu londin Sponskum til handa, og færa þeim á hverjum mánudi áqvedna vigt af gulli.

Þessar hordu, ókgtúr og grimd Sponskra, sem jók þeirra hardneskju, vyrdtust Eyabúum brádlega óbærilegar. Til þess ad skjótast undan þeim, leitudu þeir sér hælis med flótta á fjollum uppi, hvar þeir gjordu sér vonum, med dýraveidum og villi-voxtum, ad fá sér ablud þess litla uppheldis forda, hvers þeir vidþurftu, á medan fjendur þeirra, sem hverr eyddi vistum vid 10 Indlána, fiñdu algjørlegann bjargarskort, og yrdu því ad halda heim aptur. En þeim vard ecki ad því; Sponskir heldu sér uppi vid matbjorg þá, sem þeim var ad heiman send, og æstust því framar upp vid flótta Indlána til ad framfylgja sinu ómanneskjulega áformi. Edi þeirra vísadi þeim veg þángad, sem margur hefdi ógengt haldid. Þeir vondu hunda sina til ad rasa upp og rífa í sig þá aumkunarverdu Indlána. Nockrir hinna heitstrengdu, á hverjum degi ad sálga 12 Indlánum hverr, til heidurs Krists 12 Postulum, og drápu loks nidur allann prid-

züng Eyar-búa. Mælt er, ad við komu Spanskra til Eyunnar St. Domíngs, hafi hún bygd verid af fullri millíón manna, og oll rok leida til þess, ad sá tala se ecker't ýkt, Þvi þad er byggjandi, ad fólks fjoldi vár þar mikill fyrir.

Þeir, sem komust hjá harmqvælum, ofþreytu, sverdsins og daudans ógnunum, urdu neyddir til ad gefa sig á Sigurvegarans vald, sem nýtti sér neyd þeirra, þvi heldur med hardúd, sem Colúmbus ecki var vid til ad sefa hanc. Sá mikli madur var þá sigldur heimleidis aptur til Spánar, til ad skra Ríkisstjórninni frá grimmleika þeim, sem skaplyndi honum undirgefinna gjordi honum ofvaxid ad styribyggja, og hverjum sísealldar siglingar hans bonnndu honum ad aptra. A medan hann þá var fjarlægur, lifnudu ósperktir svo, ad fjandsinnis og upphlaúpa andi sleit í sundur þá Land-náms-manna bygd, sem Colúmbus þar eptirskildi undir stjórn Bródur síns. Enginn gegndi honum úr því, nema þegar steypa skyldi Casik (Konúngi) einhverjum frá voldum, ræna bygdarlog ellegar eyda þeim og útrýma heilum þjódum. Varla hofdu þessir ólmu Dátar undir sig lagt eignir ymsra aumíngja þessara, hverja þeir drápu, fyrr enn þeim óregla endurlifnadi. Laungum til sjálfræðis og ójosnudur í skiptum herfángsins, egndi þessara ágjornu manna græsku upp hver eins gegn hins. Yfirbodan vard ecki framar vyrdt, þvi undirgefnir tolpu sig um jafnlitla hlýdni

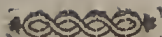
skuldbúndna þeirra Yfirmönnum, sem þessir sig logunum; svo allt snerist úr því til innbyrdis og opinberra bardaga.

Indíánar, sem stundum áttu í harûrsfullum og blódugum orustum, en vóru auk þess jafnadarlegir þjónarvottar þvílíkra, herdtu nockud upp húgann á ný. Þó þeir granhyggnari væru, þóktust þeir samt sjá færi á ad losa sig vid fáeina ófstopamenn, sem vel líkindi vyrdtust til ad gleymt hefdu áformi sínu, en stjórnudust af ósleckvandi heipt einni, sem hverr þeirra bar til annars. Sú von æsti þá upp. Sambønd, slóttugri enn þeim vóru ætlandi, urdu med þeim fullgjørd og hefdu máske allir Spanskir, hverjum svo megn háski eckert tálmad feck til ad framhalda egin tjóni sínu, fyrir þeim ordid ad lúta, hefdi Colúmbus midt í þessum hættulegu vandrædum þeirra ecki komid aptur þeim til bjargar frá Nordurálfunni.

Sú heidursfúlla vidtaka, sem Colúmbus feck í fyrstunni, hafdi einúngis gjørt hverfúlar áhrifur á fólkid. Tídin, sem eptir óstjórnar fýkn, leidir menn til rólegri eptirþanka, hafdi útrýmt allri laungun, sem í fyrstu vard almenn, til ad komast yfirum í þann nýfundna heim. Ecki glæddist sú laungun par vid aúglýsíngar um audæfin þar, eda jafnvel vid sjón gullsins, sem þadan kom. Blackt og sólbrennt yfirbragd allra, sem þadan aptur komu; nærnar og megnar sóttir; fregnir um vondsku veduráttusar og fjoldann, sem deydi og um, hardrétti þar; ó-

valdin, ad hlýdnast útlendíngi, hvers hardstjórn vard fyrir álasi, og máske ásamt ótti fyrir ad auka þar med vegsemd hans; allt þetta til saman gjordi Castilíu Konúngsríkis þegna, sem vóru þeir einir á Spáni, hverjum farit til Ameriku þá leyfdust, eldúngis fráhverfa flutníngum til Eyarinnar St. Domíngó.

Samt vantadi þar nú Nýbyllínga. Admírállinn stack uppá ad taka eftir þeirra í fángahúsunum, og sjálfa ódáda-menn þadan, skjóta stórbrota-mönnum undan dauda-stroffum og æru-tjóni, en nota þá til veldis-auka þeirra Fódurlands, hvers úrkast og plága þeir þó vóru. Sá uppástúttur hefdi leidt minni ógæsu eptir sig, í vel og ramböggilega nidurskipudum landnáms-bygdum, hvar laganna kraptur og gott sidferdi hefdu orka mátt ad aptra frekju nockurra óvandadra og uppivodslu manna ad hafa sig í skefjum. En til ný-byggenda landa þarf þar á mót adra enn stigamenn og til stiptunar nýrra Ríkja. Aldrei mun Amerika framar fá útkúfad þvi sárdeigi og afskámi, sem gjörspillti öllum þeim fyrstu landnáms-mönnum, sem Nordur-álfan þángad sendi. Brádum komst Colúmbus, med meanri ydrun sinni, ad raun um, hvorsu óhollar tillögur hans í þad sinni rádast mundu. Hefdi þessi hugprúdi Farmadur med sér hast einúngis óbreytta menn, mundi hann á ferdinni hafa innblásid þeim, ef ecki fyritaks framferdis reglum, þá samt ærlegum þenkingarhætti. Og þegar sjoldinn hefdi

svo sinnadur reynst vid adkomu þeirra, mundi hann hafa gefid hinum eptirdæmi rádsvinnu og hlýdni, hverjum þeir hefdu neydst til og máske girnst ad fylgja. Sú samstemma mundi bestu afleidíngar haft hafa og grundvallad þar góda landsstjórn og nidurskipun. Þá hefdi líka mannúdlegri medferd ordid Indiána hlutfall, en gulls- og silfur-verkin betur hagnýtt og tolla-tekjur ardsamari. Módurlandid (Spán) hefdi þar vid framar ordid upphvatt af heill þeirri, til ítrustu tilrauna og kostnadar ad byggja nýjar og margar landnáms-sveitir, sem mundu vídt útbreidt og þanid hafa Spánar veldi, vegsemd og aud. Fá ár þurftu til þeirra mikilvægu afleidínga. En — óhappa uppáslattur eyddi allri þeirri von.

Ur ódáda-lýd þeim, sem Columbus yfirum flutti og stórbrota-mönnum, sem fyrir vóru á St. Domíngó, vard brádum þad óródvands-asta fólk, sem nockurstadar fundist hefir; fólk, sem hverki skeytti undirgéfni, rádvendni né mannlegum tilfinníngum. Þad beitti einkum ædi sínu gégn Admírálnum, sem um seinann sá villu sína vid val þess, til hverrar máske ofundarmenn hofdu hann leidt. Þessi fágæti madur keypti þanninn ofdýrt þann ordstýr, sem gáfur hans og þrekvirki hofdu honum áunnid. Hans líf vard sífellt sambland af því, sem upphefur og nidurlægir sálir Sigurvegara. Sjeldt vard hann þad mark og mid, sem íll samtök manna hæfdu á, lastara tángur niddu, en

vánþock Medborgara hlódst á. Þarhjá vard hann ad mædast af mislyndi dramblátrar og tortrygginnar Stjórnar, sem á víxl umbunadi honum og hegndi, gaf gott traust sitt ellegar lagdi óvild á hann.

Rángsleitni Spánar Stjórnar vid Höfund þeirra mikilvægustu uppgötvana, sem nockurntíma hafa gjördar verid, vóx svo, ad hún sendi yfirum í þann nýfundna heim Gjördarmann, milli Colúmbusar og Dáta hans. Bódavilla hét manntetur þad, eitthvert hid þóttagjarnasta, ágengasta, rángeátasta og ósvífnasta af öllum, sem komúst til Ameríku. Hañ lendti á St. Domingó, varpadi Admírálnum í járnfjötur, og lét þanninn flytja hann til Spánar, sem einhvern audvyrdilegasta Illvirkja. Stjórnin fyrirvard sig fyrir svo skammarlega medferd, gaf honum strax frelsi sitt, en þó án þess ad hefna á undirokara hans, eda setja hann inn aptur í völd sín. — Þessi urdu þá afdrif þvílíks stórtáks manns, sem fyrir augum allrar vorrar hissa Nordurálfu, bætt hafdi vid Jördina fundi hennar fjórda hluta, eda máske öllu heldur helfingi öllum vid þann jardarhnött, sem svo lengi var eydileggingum undirorpinn og þó svo lítt kunnur. Opinberri þacklátsemi var ad minnsta kosti skyldt, ad skíra þenna nýfundna hálf-hnött eptir heiti þess hugprúda Farmanns, sem fyrstur þángad komst

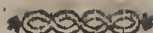
og hann fann, því sá heidur bar ad vísu minníngu hans, en hvert sem osund, gáleysi eda leikur luckunnar, sem einninn rædur fyrir ýtdfrægd manna, áttu þar í þátt, vard þó sá ecki Colúmbusar hlutskipti, heldur geymdur og gefinn Amerikó Vespúzió frá Flórentz Stad á Vallandi, þó hann eckert til hans ynni, annad enn ad fylgja leidarvísir og forum þess manns, hvers nafn tignast ætti framyfir flestra annara nafnfrægustu manna. Þanninn brennimerkti megnt ránglæti fyrstu tidina, er Ameríka vard þeckt af hinum hluta jardarinnar, og vard þad ógæfulegur fyribodi alls annars, sem forlogin áqvardad hofdu ad framfara skyldi í þessari um hrid óluckulegu Heims-álfu.

Þetta ránglæti vard og ad óhæfum eptir Colúmbusar fall og dauda Drottníngar Ísabellu. Þángad til heldu Spaníár fram samlífi í bygdum sínum samqvæmt sidum, og undir stjórn Casika (Konúnga) þeirra, enn þótt þjakadir mjog af þeim ofvoxnum þýngslum í skyldu fríverka og af geysi álogum. Árid 1506 var Ferdínand 5 Konúngur bedinn ad skipta þeim upp á milli undirokaranna, til þess ad þrælkast þar vid málma-grefti og allsháttar storf, sem hardstjórar þeirra fengju notad þá til. Trúarbrogdin og stjórnar-gagnid vóru tvær skylur, hverjar æ var reynt til ad breida ofanyfir þvílíka óhæfu og ómannestjulega medferd á Spaníum. „Á medan“, sogdu þeir, „þessu „villifólki verdur lidin frjáls æfing hjátrúar

„þeirra, mun það aldrei þýðast kristna trú „og æfinlega þángbúið gánga með uppreistar „áform, nema því verði svo tvístrað sundur, að „það alls ekkert orki í að ráðast." Kongúngur leiddist af fortölum geistlegra, hverja þá bygðir trúar-lærdómar hneigðu jafnan til máls ofríkismanna, og ljet þá beiðni eptir. Gjörvallri Eyjunni varð skipt í fjölda mørg umdæmi. Sjerhverjum Spønskum, hvert heldur hann frá Castilíu var eður Arragón, hlotnaðist meiri eða minni hlutur lands, eptir stètt hans, ættgøfgi ellegar náðar-Svilnun. Indíánar, sem bólfestur höfðu á sjerhverjum bletti, urðu upp frá þeirri stundu þrælar, hverra erfiðis sviti, líf og blóð urðu eign Drottnara þeirra. Þessari skelfilegu ráðstøfun varð uppfrá því allstaðar framfylgt um allar landnáms-bygðir þessa ný-fundna Heims.

Þanninn gáfu málma-grafir vissari arð af sjer. Kongúngur fèck í fyrstu helfíng hans; seinna meir þriðjúng, en varð lokfins að láta sjer lynda fimtúnginn.

Auðæfi þau, sem fluttust út frá St. Domíngó, æstu upp ágirnd allt eins þeirra, sem ekki vildu þángað flytjast. Tignar- og Embættis-menn ødluðust þar veitíngar-brèf fyrir lendum, sem auðguðu þá fyrirhafnarlaust. Þeir ljetu Ráðsmenn sína ráða fyrir þeim, en þessir sjer fullannt eins um eginn og Drottna sinna gróða; þá sáu menn og dæmi þess, sem ótrúleg

vyrdaſt mættu, ad grimd manna vöx hvad geyſi-legaſt; því 5 árum eptir þeſſa ómanneſkjulegn rádſtöfun, var talan allra indiſkra Eyarbúa ord-in þar — frá fullri Millíon (edur 1000,000) — einar 14 þúſundir Indiána, ſvo þá vard ad útvega og ſækja frá nálægum eyum og faſta-landi Ameriku; villifólk til á ný ad bæta þar úr manneklu til landa irkingar.

Hvertveggja kynſlód vard pörud ſaman, rétt ſem beſtiur. Þá, ſem hnigu nidur und-ir byrdanna þúnga, bordu menn á fætur med ſtór-hoggum. Þar ſóruſt þeiſir aumingjar hrønnum í málma-gryfjum, en konur vid jard-irkju, ſem gëck framyfir verk-magn þeirra. O-hollt og ofkljent fædi dróg allt fjör til fulls úr útſlita kroppum þeirka. Mædur úngbarna gëldtuſt ſtrax upp. Þær deydu af húngri og ofþreytu; margar í því þær heldu daudum ell-egar deyandi börnum ſínum upp ad gëldum brjóſtum ſínum, hinum til endurlífgunar. Fed-urnir drápu ſig hrønnum med eitri. Ymſir hengdu ſig í þeim ſömu trjám, ofan úr hverj-um þeir taka urdu líflátnar konur ſínar og børn, uppí hverjum þeir heyrdu ſeinuſtu qved-jur og andvorp þeirra. Í ſtuttu máli: **þeirra kynſlód ſinnſt ecki framar.**

VII.

VII. Katrín I. í Gardaríki.

Í Þorpinu Ringen, skammt frá þeim litla Kaupstad Derpat í Líflandi (vid Eystrasöllt), vóx upp ýngismey, Katrín Alexowna ad nafni, borin í almúga-stétt og blá-fátæk. Hún misti Fodur sinn úng og erfdi eptir Foreldra sína einúngis dygdir þeirra og sparsemi; lifdi hjá og vann fyrir módur sinni ørvasa med handbjørg sinni í hálm-þoktu fátæklíuas hreysi. Þar létu samt bádar sér lynda luckunnar kléna skamt, og lifdu þær mædgur vel ánægdar afsídis frá solli og skarkala heimsins. Katrín var qvenna frídust, samt lét hún sér annast um framfør og mentun sálar sinnar; módir hennar kénndi henni ad lesa, og gamall lútherskur Prestur sín trúarbrøgd. Hún hafdi af náttúrunni þegid fljótar, rádsettar og greindarmiklar gáfur, þess vegna bidludu margir bændamenn í nágrenni snemma til hennar, en engum þeirra tók hún, því hún vildi ecki yfirgefa módur sína adstodarlausa. Katrín misti þessa módur 15 vetra gømul, og komst í dvøl hjá fyrrtjedum gamla Presti, sem kénnt hafdi henni Kristinndóm frá barnæsku. Þar átti hún ad menta og sida úngborn hans, því hún var bædi sérlega rádsett og afbragds vel gáfud og lipur-stúlka. Gamli Klerkurinn unni henni, sem einu børnum sínum, og lét því ásamt þeim kénna henni bædi dansleik og hljódfæra-slátt,

og tók hún í morgum góð-mentum miklum frama allt til dauða Prestsins, en þá komst hún á ný í forn bágindi. Lífland, sem þá var partur af Svía-veldi, var um það leitið eydi-lagt af megnu stríði, sem Petur Czar*) hinn Mikli átti í við Svenska, og aumkunarlega útleikið. Leggjast þær hormúngar stríða jafnan þýngst á fátæklínga, og steyptu Katrínu því í megna og úrrædalausa orbirgð, þó hún stálka væri afbragðs vel að sér um marga hluti. Dyrtíðin jókst, en bjorg og efni hennar tæmd-ust oldúngis, svo hún réði af að tjátla á burt til Marínborgar, á landamærum Líflands og Ingermannalands, hvar betri birgðir þá leifðar vóru.

Hún rolti af stað þángað með lítilsjorleg-ar flíkur sínar, allar í litlum poka, og átti að halda í gegnum bjargþrota lendur, bæði af náttúrunni til orbirgar, og þá einkum óttaleg-ar af áhlaupum Svía og Rússa, sem eptir því, sem hverjum þeirra vannst betur í bardögum, rændu þau hérod miskunarlaust; en — neyðin kénndi henni að láta hverki hættur ne þrautir þeirrar ferðar yfirbuga sig.

Svo bar til qvöld eitt, þegar hún komin var til nætur-gistíngar að bæ á leið hennar, að tveir svenskir Dátar (hermenn) yfirféllu hana

---

*) Czar þýðir á Schlavona túngu Konúng, og var þá Titill Gardaríkis eda Rússa Drottnara.

þar, og qvátust ætla ad kenna henni herfarir. Þeim hefdi þá og tekist í framini ad hafa sérhvert ofríki gégn henni, hefdi ecki af hendíngu Undir-offíséri nockurr komid þar ad, henni til hjálpar. Þegar Dátarnir sáu hann, hættu þeir strax allri áleitni, og vard þacklátsemin josu undrun hennar, þegar hún þeckti þar þá ad verda Frelsara sinn Son gamla Prestsins, heñar fyrrveranda úngdóms Frædara, velgjörara og vinar. Sá fundur var sannkalladur happafundur fyrir Katrínu. Bjargþrota og efnalaus ordin hafdi hún neydst til smámsaman ad láta flíkur sínar fjúka í ferda-kostnad og farar-beina hvar hún gisti, en hann vardi öllu, sem hann mist gat, til ad kaupa henni fatnad og hross til ferdarinnar, og feck henni bréf til Biskups Glucks í Marínborg, gamals alda-vinar Fodur hans, med hverju hann fól honum Katrínu til ásjár. Hún þurfti þar eckert annad eñ sýna þad bréf og sjálfa sig, til þess ad verda tekin til vistar med ætt Biskups, og til kénnslu tveggja dætra hans; en — þó hún þá væri einúngis 17 vetra gömul, reyndist hún fullfær ordin um ad menta kyn sitt bædi í dygdum og sérhverri sidprýdi Svo fengu gáfur hennar og fríddleiki á hann Herra hennar, ad hann skemmu seinna baudst til ad ekta hana, hvad hún — til hans mikillar furdunar — afbeiddi, því svo ríkti meginlega þacklátsemi yfir hugarfari hennar, ad hún fastrádid hafdi ad ekta enganu fyrr enn Frelsara hennar frá ofríki þeirra tveggja

hermanna, enn þótt hann þá hefdi í strídinu annann sinn handlegg mist, og væri þarhjá af fleirum orkumslum afskræmdur ordinn. Svo hún því kiæmist hjá fleiri bónords-forum annara, baud hún sig siálf fram þeim Undir-Offisera til hiónabands, þegar hann fyrst kom þar eptir til Maríu-borgar; hann tók því bodi heñar seginsámléga og fór brúdkaup þeirra strax fram á þar venjulegann hátt. En — oll tilfelli hennar lífs vyrdtust ad vera frábær, því á sama brúdkaups-degi þeirra logdu Rússar megnann her um kríng Maríuborg, svo hennar ógæfusami Maki og hermadur fekk alls engin grid ellegar tóm til ad njóta neins hjónabands yndis med henni, því ádur vard hann kalladur burt til varnar Stadarins og útfalls gegn Rússum, frá hverju hann aldrei framar sást aptur hverfa.

Umsátur Maríu-borgar framfóru med mikilli ákéfd. Borgarmenn vorduft drengilega, en Rússar sóktu á med feykn og hefndargirni, en í þá daga fóru bardagar fram á milli Svía og Rússa med sérlegri grimd. Saklausir bændur og meinlausir qvenn-ræflar máttu þá allopt ega þar sama hlutfall, sem alvopnadir fiendur í stridi. Med áhlaupi vannst Rússum árid 1702 loksins od hertaka Maríuborg, en svo stakleg var grimd áhlaupsmanna, ad engum iñbúa þyrmdu þeir, heldur drápu jafnt nidur bædi allt varnarlid Stadarins, og flestalla innbúa, karla, konur og born. En — ad þeim mann-

drápum lyktudum, fannst þar Katrín falin í bakara-ofni.

Þángað til átti hún við örbirgð og ýmsar þrautir að berjast, en héldt þó alltaf frelsi sínu, en þá varð hún að finna sig í þángri forlaganna reynslu, og læra að vyrda rétt þessa ðyrmæti, er hún, sem herteken, lagð var í þrældóm. Hún hegðaði sér samt allt eins í því volæðis standi med audmýkt og gudhræðslu. Þó mótlætið deyfði stórum fjör hennar, sást hún jafnan með glaðleitu yfirbragði.

Hún varð í fyrstu sánginn ambátt í þjónustu Herzhofðingjanna Bauers og Scheremetows, en þegar Prins Menzikof (sem frá nockurskonar Bakara-drengi komst upp til æðstu Stjórnar-valda, her-forustu í Rússa-veldi og varð þar lenai Prins, eins og lesa má í Qvöldvakanna I. Parti bls. 294 — 323), Herforíngi Rússa frétti af fegurd hennar, dygdum og þolgæði, girntist hann að sjá hana og varð, sem frá sér numinn af fríðleika hennar, keypti hana lausa frá Herra hennar, og fól hana Systur sinni til umsjónar. Þar varð henni öll sú vyrding veitt, sem hún svo vel verðskuldaði, og þar tók vænleikur hennar skjótt jöfnum vöxtum við heilla hennar dag frá degi. Í því húsi hafði Katrín skamma stund dvalið, þegar Pétur hinn Mikli (Rússa-Keisari) heimsókti þar Prinsinn, átrúnaðar-god sitt, hvern hann, vegna stór-verdugleika Menzikofs, hafdi til þvílíkra valda og tignar upphafið. Svo vildi þá til,

ed Katrín bar þar fram ymsa þurra åvexti og baud, nálægum gestum ollum med sirlegri kurteisi. Sá voldugi Einvalds Stjórnari leit hana og vard strax, sem hertekinn, af fegurd hennar. Hann hvarf þángad aptur degi sídar, kalladi þessa yndislegu Stúlku fyrir, lagdi fyrir hana ymislegar spurníngar og fann skjótt, ad gáfur vóru þar fyrir jafnvel heñar fegurd fremri.

Hann hafdi í úngdæmi sínu neyddur verid til ad ekta Konu af greifalegri tign í Gardariki, ad nafni Ottokesa Lappúchin. Attu þau saman Prins, nefndann Alexei Petróvitz; en þó litt ged saman og hafdi hún fyllt Prinsinn mikilli hjátrú og viddjódi á ollum Fodur hans mikilvæguftu fyrirtækjum. Þetta sveid Pétri Keisara Mikla svo, ad hann árid 1696 skildi sig vid Konu-grey þad — en afdrif Prinsins 1718 hlydir ecki til Katrínar, heldur sjálfs Péturs Mikla sogu ad útskíra. — Nú rédi hañ af ad giptast seinna meir framar ad skapi sínu, tók Katrínu til samvista 1702 og þegar hañ gjor-þeckt hafdi í 5 ár syritaks gáfur, gædsku og dygdarlíki hennar, árid 1707 í kyrr-þey ad giptast, og heldt þá brúdkaup sitt med heñi, en sannfærdi Hofmenn sína um ad dygdin ein væri rétt borin til Konúnganna veldisstóla. Adur var venja, þegar Rússa Einvalds-stjórnari einhverr vildi giptast, ad senda eptir þeim ordlogdustu, fegrustu Meyum í veldi hans, og var þeim veitsla haldin vid Hofid, en allt undirbúid til Brúdkaups hátídar. Czarinn (Kon-

ânguriñn) vyrdti þær allar vandlega fyrir ſer, og valdi ſer þá eina til Drottníngar, ſem hon-um leitſt beſt á, án tillits til nockurs tignar-ſtands hennar, þar því á ſtundum vid, ad hún vard af almúga ſtétt; vóru þeirri þá ſtrax ſend-ir dýrgripir miklir af gimſteinum og koſtuleg brúdar-klædi, en hinar allar ſendar heim aptur med ſæmilegum gjøfum. Samt var þad aldrei fyrr vid ad Rúſſa Kongúngar (Czarar) veldu ſer ſléttar og réttar brúdir úr annarlegu veldi, og ad framandi fángi, eins og Katrín, vid eydileggíngu og hertoku þáveranda ſvenſks Stadar (ſem ſídan þó hneig undir Rúſſa veldi algjørlega med L'flandi), yrdi ecki einúngis Drottníng Péturs ens Mikla Keiſara, heldur tæki eptir hann Einvalds-ſtjórn í því ſtærſta veraldar veldi, í hvert hún í fyrſtu fluttiſt inn, ſem umkomulaus fángi. Færri Adals- og tignar-manna dramb leidir ædri ſtéttir ſamt til ad fylgja Péturs ens Mikla loflega dæmi, en hann fann enga þorf á 16 til 32 Adals tignar-Forfedra þeirrar Brúdar, ſem hann áleit ſer ſæma ad ekta, heldur ad Stjórnendum er ſú upphefd fullnóg, ſem þeir ſjálfir veita Drottníngum ſínum, en ſérhver ſtétt onnur jøfn í þeirra augum. Volter (*Voltaire*) ſegir í ſama tilliti ſkarpviturlega: ad ættarmunur einn gjøri enga meiri adgreiníngu manna, enn á milli tveggja Aſna-fola, hverra annar ſé undan aſna, ſem bar út hauginn, en hinn undan aſna, ſem reiddir vóru á helgir dómar; því uppheldi gjøri

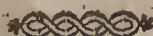

mestann manna-mun; gáfurnar gjøri þad opt dásamlegra, en luckan samt mest ad verkum.

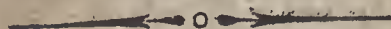
Í Martz 1711 yfirlýsti Petur hinn Mikli hátídlega og kunngjordi sitt hjónaband med Katrínu, og sídan ad daudum Syni sínum Alexei 1718, ad úngur Sonur hans og Katrínar verda skyldi Rússa-Keisari eptir sig; en þar þessi deydi barn 1719, lét hann Katrínu Drottníngu sína hátídlega krýna árid 1724, og vyrdtist þar med ætlast hafa til ad hún ríkja skyldi eptir sinn dauda, sem Einvalds Keisarainna, hvad og vard 1725, þá hann deydi. Þanninn vard Katrín I. — sem ráfadi burt úr fátækilgs hreysi í fyrstu, sem munadarlaus oregi af bænda-stétt — Einvalds Drottníng yfir því stærsta Veldi í allri verøldu. Hún ráfadi um einmana manna á milli fyrst, en vard umkríngd af morgum milliónum þegna hennar, hverjum hún ollum stjórnadi med mildi, vísdómi og gædsku. Staklegu láni ótti hún uppheſd og heill sína ad þacka, en dygdunum þó einkum lánid. Hún breytti aldrei til daudadags síns rádvanda og ljúfa framferdi vid þessa mestu tign. Eins og Keisari Petur Mikli lagdi alla ástundun á ad umminda villisidi sinna grimmu og fávísu Rússa, sem alkunnugt er af Sogu hans, og fyrir hvad, ásamt merkis-stjórn sinni og sigurvinníngum, hann ávann sér viđurnefnid: sá Mikli, og sér og eptirkomendum Keisara tign og Titil, kuppkostadi Katrín I. ad framqvæma þid

sama vid sitt qvennkyn; hún breytti búnsngi qvenna í laglegri, leiddi þær inn í almenn sam= qvæmi — því ádur máttu þær hvergi birtast í þeim, ne nockurr líta þá konu, sem hann ekta vildi, fyrr enn vid brúdkaupid.— Hún feck Pétur Mikla, mann sinn, til ad stipta Tignar-Ordu — sem enn í dag ber hennar nafn — fyrir afbrogds Qvennfólk; mildadi sidi og grimmt lunderni sins skapstóra og opt hardráda Keisara vid oll tækifæri; frelsadi margra líf frá dauda; margra hryggi frá þess drápslega Knúts*) slogum; fylgdi Keisarans

*) Knútur kallast Flengíngar-strafff í Rúss= landi almennt, med knýttum svipum af þyckum Asna-húdum, yfirum berann kropp, sem dregur fjolda manna til bana. Katrín I. lagdi sig eitt= hvert sinn, sem best hún gat, fram um ad odlast vægd frá því fyrir eins Hershofdíngja Frú, en forgefins, og vard Keisarinn loksins svo leidur á þrábeidni hennar um vægd, ad hann í brædi molvadi sundur dýrmætt spegil= edur glugga= gler, vid hvert þau þá stódu, og sagdi henni til hugvekju um leid og heimfærslu til sjálfrar hennar: „Sjádu! ad einúngis eitt hogg af „hendi minni þarf, til ad mola gler „þetta aptur í sama duptid, sem þad „er gjort af!" Katrín sefadi hann med hóg= værd sinni og ansadi: „Nú vel! Þjer hafid „molad þad sundur, sem var einhverr „hinn mesti dýrgripur í Holl Ydar; „haldid Þjer hana í nockru fegri vid „þad?" Keisarinn fadmadi hana og geck þeg= jandi á burt, en vægdi þó eckert til med straffid.

um allstadar í strídi og fridi, sem hans fyritaks Fulltrúi, og frelsadi hann og allann hans her frá óumflyanlegu tjóni í Tyrkja-strídinu 1711, staddañ í mestu vandrædum, þegar hann nagadist svo af greinju og orvæntingu, ad hann feck ryckingar og flog, og fyrirbaud nockru mañsbarni dirfast fót sinn ad setja inn í tjald hans. Katrín áræddi þad samt. Njedi honum ad leita sætta vid Tyrkja-foríngjann, sjer fram alla gimsteina da dýrgripi sína til ad skenkja honum og vinna hann med, og nefndi til hentugustu meñ til þeirra útrettínga, hver rád hennar svo vel gáfust, ad allgódur fridur — þá í úrrædaleysi — ákomst strax. Elskud og vyrdt bædi af Keisara sínum og ollum þegnum, lifdi og ríkti hún med honum og eptir hann med sæmd, réttvísi, gódsemd og almenníngs lofsthr, og deydi rósöm og ánægd árid 1727, ollum sínum þegnum harmdaud, en heidrud af sinni old og seinni tímum.

VIII. Edal-lund, eins medal Villi-þjóda.

Hverfu Kristnir breyttu vid Villi-þjódir í Vestindíum, sýnir Sogu-ágripid hér ad framan af Ameríku fyrsta Fundi. Þeir vildu líka fyrst, og enn í dag, vída segra þrælslega medferd sína á Negrum edur Afríku-eins

og villum Indía-búum, med fortölum: ad þeísir allir væru Erki-skálkar og hálf-menn. Ad þó se ecki svo, sýnir eptirfylgjandi merkilegt dæmi, sem Ferdasögurnar — medal sgal annara — framsetja uppá Afríku Negra Edal-lund.

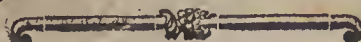
A Guineu ströndum í Afríku skildi Kaup-far nockurt, árid 1752, eptir kristinn sjúkling enskann, ad nafni Wilhjálm Murray. Hañ komst til húsa hjá svörtum Negra, ad nafni Rúdjó, hverjum hann litid eitt hafdi kynnst vid verdslun, og vard hañn þar vid góda hjúkrun-fullbata eptir þad skipid fór, vard þvi ad-bída annara skipa-ferda. Nockru seinna kom þángad hollendskt skip; fiöldi Negra fór þar um bord, en sérhverr þessara vard med svikrádum handtekinn, þrælslega medfarinn og fluttur burt þadan til þrældóms. Frændur þeirra og vinir urdu hamstola, og runnu heim til Rúdjós, til ad hefna sín og drepa Mur-ray. Rúdjó stödvadi þá vid dyrnar og frétti hvad þeir vildu þángad? þeir qvádu Hvít-mennin (Hollendínga) flutt hafa burt í þræl-dóm brædur og syni þeirra, skyldu þeir því drepa hvern Hvítmann, og kröfdu Mur-ray strax framseldann. „Þeir, sem rændu „frændum ydar" — ansadi Rúdjó — „vóru „víst vondsku-menn, og þá skulud þér drepa, „þegar getid, en ecki hann Murray. Því hañ „er gódur madur; ecki heldur nockurn sakleys-„ann, þó hvítur sé, megid þér drepa, Fyrr

„ skulud þèr af mèr daudum hèr gánga enn
„ honum, þvi hann er vinur minn, en hús mitt
„ hans hæli, og mun èg verja hann medan gèt,
„ ella mundi einginn gódur madur inn í mitt
„ hús framar koma, ljeti eg nú saurga það med
„ gódmennis blódi." Þeir ljetu þá af, sneipt-
ust og sáu villu sína; fundu þá Rúdjó og
Murray úti sám dögum seinna; fögnudu, ad
ecki hefdu þeir unnid slis á Murray, hvad
Gudi þeirra mundi ella svo mislíkad, ad eing-
inn fiskur mundi þeim framar gefist hafa.

IX. Vina-fundurinn.

Vinir tveir hittust einusinni, sem ecki höfdu lengi fundist. Hverninn lídur þjer? sagdi annar. — Svona, og svona, ansadi hinn, þó hefi eg gipt mig sídan vid sáumst — Það tel eg gódar frjettir. — Ecki mjög gód-ar; því eg hreppti Raudunar-skratta. — Æ! það var bágt! — Læt eg það vera, því hún færdi mjer 800 rdli. — Nú! það var nockur bót! — Ecki svo mikil, því fyrir þá keypti eg mjer búsiènad, sem allur fórst í mikla sellirnum. — Æ! það var skadinn meiri! — Ecki svo mikill, sem þú heldur; því eg fieck meira enn eg misti fyrir skinn og ullu. — Nú! þá varstú vel íhaldinn! — Lángt fiærri! því bærinn minn brann til ösku med öllum peningunum. — Æ! það var ótta-legt tjón! — Í raun rettri ecki svo óttalegt; því Kjerlingar-vargurinn minn brann inni líka.

Til Lesarans.

Máltækid segir: ad heimskt se heima alið barn. Náttúrlegt er ad þetta tiltæki rætist, enn þó sé gáfadur egi í hlut. Sá sem skammt edur eckert ad heiman fer, eda sjáldan blendist sáum ser hygnari, sjer og nemur fátt. Alltaf þad sama og sama i sveit sinni, hvar menn i sátæku, sirjalbygdu og brjóstruan landi verda lengst af sákunnandi, sem afhólmadir frá umgengni upplýstra og voldugra Þjóda, og hvar sátt breytist eda merkilegt viðber. Vor Jardarhnöttur, sem vída annarstadar svo audugur er af náttúrunnar gáfum og fjolbygdur, verdur Því hjelmanum litlu kunnugri enn Máninn. Litid jeg eckert Þetta hann af markverdustu vidburdum annarstadar, edur af Náttúrunnar dýrdlega edli og nidurskipun; litid til mannkynsins, og yfrid fátt veit hann um Þess ólíka kjör, lífernishættu, átrúnad, ferdugleika, skrótur, mentun, uppásinningar, dygdir og bresti, ellegar um Veraldarsögunnar miklu vidburdi, Jardarhnattarins og Náttúrunnar gjöddómlega Frædibok og Saga beggja, eru hjer ad mestu leiti huldar almenningi. Hans lestur til dægrastyttingar í Íslands lánga vetrar svartnætti eru helzt fornar, magrar frekju tímaña Sögur, af vígum, mordum, mordrennum, rídingsverkum og svikráðum, galdrum, hjátrú og draugum á vorri egin fóstur jørdu—Því útlendar, alls ómerkar og enn skadvænni Lygasögur, nefni eg ecki—samt var lítt merkilegt, fagurt eda til framfara og umbóta af hinum ad nema. Ágætari Fornsögur frá Útlöndum, svo sem Snorra af Norvegs Konúngum, vóru midur vid almennings med ellegar útgengilegar, Þá tilraun var hjer gjörd med Þeirra útgáfu 1804

Ágrip af merkilegum Ferdasögum vída um heiminn, Æfum afbragdsmanna, og Sögum um merkis tilburdi og uppgötvanir, ýfir fyrir oss Náttúrunnar margbreytta edli, audlegd

[illegible] oss öllu b[illegible] Jardarhnett-
[illegible] Veðra kjor, ástand, framfarir,
[illegible] eda breitir og skýrir er vis
[illegible] samburdar vid vor. Pad má
[illegible] kæta oss þann þé[illegible] biest, sem
[illegible], áuandug kaupverdslan og
[illegible] ett nú [illegible] medan oss
[illegible] adar ad [illegible]anstoda þe[illegible]a. Pad
[illegible] eda blespikonum um [illegible], en kyña
[illegible] minni [illegible]ædnum tilfelli, á medan
[illegible] hjá oss sjálfum vidber. Pad má jafn-
[illegible] med annara eptirdæmum frid[illegible] í m[illegible]ðuls[illegible]m
[illegible], [illegible] kenna oss ad þeckja og vegsama
[illegible] var dásamlega stjórn og [illegible]dstafanir um
[illegible] Jordarhnött.

[illegible] Hefti af útvöldum Smá-
[illegible] er ad frétta, hvert Lönd[illegible] [illegible] gjed-
[illegible] fleiri af slíkum edur ecki. Þær eru í þessu
[illegible], sumar [illegible], [illegible] [illegible]a auknar, sumar
[illegible] eptir fleiri frægum Rithsfundum,
[illegible] og [illegible] Sögur samid hafa, og þar-
[illegible] þessa Hefti, med útskíringum upplýstar.
[illegible] þessar almenningi[illegible], ad Útgefarinn stad-
[illegible], kunna fleiri Hefti vid og
[illegible] a [illegible]likri stærd, ef mjer heilsa, eird og
fjör tilendist.

Videyar Klaustri, þann 6ta Apr. 1822.

M. STEPHENSEN, *Dr.*